



หม่อมพลต แก้วนั้นคือเงงอ.

พจนานวน อิมพ็อง.

บ ร ๑ ๑ ส คี อ อ ๑ ๑

ฌราวาสคืออะไร?

ตำรับยาที่ชะงัดสำหรับจิตใจที่โหยไห้

พุทธทาสภิกขุ



ธรรมสภาจัดพิมพ์ธรรมบรรยาย ของ ท่านพุทธทาสภิกขุ
เพื่อรักษาค้นฉบับที่ถูกต้องและสมบูรณ์
เป็นธรรมสักการะในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส พ.ศ. ๒๕๔๕
จากธรรมทานมูลนิธิ องค์การฟื้นฟูพระศาสนา มูลนิธิเผยแผ่ชีวิตประเสริฐ
ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณ คณะผู้ทำงาน และผู้ร่วมจัดพิมพ์ครั้งแรกเป็นอย่างสูง



อนโฆทท

การที่ คัมภรชดต่าง ๆ ของข้าพเจ้า ซึ่งอยู่ในรูปของ ขรรค-
 เทศิก กิติ, ธรรมของข้าพเจ้า หรือการบรรจบประคำวิม กิติ,
 กิติได้ได้รับความร่วมมือ จากสหภาพกรรมกรชนชาติต่าง ๆ ของ
 โลกศกคตฉิมพฉิมมาได้ ธรรมกรรมเช่นนี้ ข้าพเจ้า ขอ
 แดงขอบคุณเป็นอย่างสูง และขออโฆทท ต่อทุกท่าน ที่มีส่วนใน
 การช่วยเหลื่อ. การอโฆททนี้ ข้าพเจ้าทำไป ทั้งในนาม
 ของคณะกรรมกรชน, หรือข้าพเจ้าเองในนามสาธารณ และขอ
 ล้อมต่อต่อไป.

คุณเราในทุกวันนี้นั้น แม้จะยากลำบากที่สุดมาของวิ
 เหนือเป็นทุรฉิมพฉิม หรือ การได้ของ ธรรม แต่สิ่งนี้ได้ทำให้
 การอโฆทท กิติธรรม กิติฉิมพฉิม เป็นสิ่งที่มีอโฆททของ
 และบางทีอาจจะเป็นสิ่งที่อโฆททของ เหนือ ข้าพเจ้าได้ให้
 ยศได้ ธรรมเมื่อการที่ข้าพเจ้า ได้กระทำไป ด้วยความไม่ประ-
 มาณ แต่ฉิมพ; และฉิมพฉิมได้เกิดจากการกระทำนี้เอง ซึ่ง
 แต่ไม่สมควรไปเป็นประโยชน์ แต่เพื่อฉิมพฉิมของฉิมพ
 สักฉิมพ. ข้าพเจ้า, ขออโฆททเป็นสิ่งที่อโฆททของ เหนือ
 เหนือถึงอโฆททนั้น ข้าพเจ้า; และยังมีอโฆททของอโฆทท
 ท่านผู้ต่าง ๆ ที่อโฆทท ข้าพเจ้าได้ร่วม ประโยชน์ จากอโฆทท
 เหนือนี้ ข้าพเจ้าขอไป สักฉิมพ.

ผมขอวิโร และเป็นผมขออยู่ได้ ก็เพราะกิติประคำวิมของ
 สักฉิมพ; ฉิมพนั้น จะอโฆททให้ฉิมพเป็นผมขอ หรืออโฆ
 กับ อโฆททของอโฆทท สักฉิมพ สักฉิมพ. ผมขอวิโรไม่ประ-
 มาณอโฆททของอโฆทท กิติของประ คอของอโฆทท สักฉิมพ เป็นธรรม-
 ธรรม, เหนือ จะอโฆททเป็น อโฆททของอโฆทท ข้าพเจ้า! โลก

สารบัญ

นมรวาสคืออะไร

๑

ตำรับยาที่ชะงัดสำหรับจิตใจที่โหยไห้

๕๑

คำปรารภ

ฉรรววาสคืออะไร? ฉรรววาสคือผู้ที่ต้องทำงานหนัก เหนือไหล่โคลย้อย เพื่อแลกกับอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และสิ่งบำบัดโรค อันเป็นสิ่งจำเป็นแก่ชีวิต และเพื่อแลกกับ “เหยื่อ” อันเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นแก่ชีวิต ให้แต่ความสนุกสนาน เอร็ดอร่อยอย่างเดียว และด้วยสภาพดังกล่าว บางครั้งเขาจึงมีความเหนื่อยหน่ายต่อชีวิตของตนเอง

ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่า เมื่อฉรรววาสต้องทำงานหนัก จนบางครั้งมีความเหนื่อยหน่ายต่อชีวิต ทำอย่างไร การทำงานจึงจะไม่ทำให้เขาเกิดความทุกข์ทรมานอย่างนั้น?

ข้อนี้คือต้องทำให้เขาเกิดความรู้สึกประจักษ์ขึ้นในใจว่า “งานคือตัวชีวิต” ชีวิตที่ปราศจากงาน หรือไม่ทำงาน หาใช่ตัวชีวิตไม่ ชีวิตจะมีค่ามีราคาได้ เพราะการทำงานตามหน้าที่ของตนๆ ให้สมบูรณ์ที่สุด

ในการที่จะทำให้ฉรรววาสเกิดความรู้สึกขึ้นในใจดังกล่าวได้ ก็จะต้องทำให้เกิดรู้สึกสนุก ในการทำงานตามหน้าที่ หรือมีความสุข เพราะการได้ทำงานนั้นๆ

(๒)

โดยทั่วไปคนเรารู้จักความสุขอันเกิดจากกินบ้าง กามบ้าง เกียรติบ้างเท่านั้น คือเมื่อได้รับรสอร่อย หรือสนุกจากสิ่งดังกล่าว เราก็ถือว่านั่นเป็นความสุข แต่ที่แท้มันเป็นเพียงความสุขอันเกิดจากเหยื่อทั้งสิ้น เรายังไม่เคยรู้จักความสุขที่ไม่ต้องอาศัยเหยื่อ

ความสุขที่ต้องอาศัยเหยื่อ แม้จะสนุกและอร่อยอย่างไร คือนำความพอใจมาให้อย่างไร เท่าไร มันก็ไม่พ้นที่จะต้องพบกับความไม่พอใจ ความอึดอัดขัดเคือง ความเร่าร้อน กระวนกระวาย ความหิวกระหาย

กล่าวให้ชัดก็คือว่า ผู้ที่ได้รับรสอร่อยและสนุกจากเหยื่ออย่างอกอย่างใจ นั่นคือเทวดาในสวรรค์ เมื่อเขาไม่ได้รับรสอร่อยและสนุก ตามความอยากความต้องการในจิตใจ เขาก็ต้องมี ความเร่าร้อน กระวนกระวายอย่างสัตว์ในนรก

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ในชีวิตคนเรา นี้ หากได้รับรสอร่อย สนุกจากเหยื่อตามความพอใจ ก็กลายเป็นเทวดาในสวรรค์ และหากเกิดความไม่พอใจ เพราะไม่ได้รับรสอร่อยจากเหยื่อ ก็กลายเป็นสัตว์ในนรกไปทันที เพราะฉะนั้น ในชีวิตประจำวันนี้เอง เดียวก็ขึ้นสวรรค์ เดียวก็ตกนรก โดยเฉพาะฆราวาสที่

(๓)

ต้องทำงานหนัก เพื่อแลกกับเหยื่อดังกล่าว

ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่า จะมีความสุขอะไรอื่น นอกไปจากที่
ไม่ต้องอาศัยรสอร่อยของเหยื่อดังกล่าวนั้นบ้างไหม?

ข้อนี้ ขอบตอบว่ามี และต้องแสวงหาความสุขที่ว่านี้จาก
จิตที่สงบเย็นเป็นสันติ ชนิดไม่ต้องอาศัยเหยื่อ

ถามอีกว่าจะพบได้อย่างไร? จะพบได้ก็ด้วย เราหัน
กลับจากการแสวงหาสุขที่ต้องขึ้นอยู่กับสิ่งภายนอก มาแสวงหา
ความสุขจากภายใน คือมองชีวิตในด้านใน ด้วยการเฝ้ามอง
เฝ้าสังเกตความรู้สึกภายในจิตใจอยู่เสมอ จนเกิดรู้สึกประจักษ์
ชัดว่าเราจะสุขจะทุกข์ก็อยู่ที่จิตดวงเดียวนี้เท่านั้น ทุกสิ่งสำเร็จ
ได้ด้วยจิต จิตเป็นใหญ่ เป็นประธานในที่ทั้งปวง

มองไปๆจนเกิดความรู้สึกว่า เพราะกลัวนรกจึงไปหวัง
สวรรค์ และเพราะไปหวังสวรรค์ จึงต้องตกนรก ดังนั้นถ้า
ไม่ต้องการตกนรกก็ต้องไม่หวังสวรรค์ เมื่อนั้นแหละจึงจะมอง
เห็นชัดว่า จิตสงบเย็นเป็นสันตินี้เท่านั้นที่จะเป็นกลางอยู่ได้
ขึ้นพันมาเสียจากการตกนรก ขึ้นสวรรค์ กล่าวให้ชัดก็ได้แก่
จิตที่ปราศจากสิ่งที่เข้ามารบกวนจิตใจ ให้ฟูอย่างเทวดาใน
สวรรค์ ให้แพบอย่างสัตว์ในนรก มันเป็นจิตที่มีความสุข

ที่สุด เพราะเมื่อไม่มีสิ่งใดๆเข้ามารบกวนจิต จิตก็อยู่ในสภาพปกติธรรมดาตามธรรมชาติ มันสงบเย็นอยู่ตามธรรมชาติ มันปราศจากความทุกข์ ความเร่าร้อน กระวนกระวาย อยู่ตามธรรมชาติ

จิตที่อยู่ในภาวะปกติธรรมดา ตามธรรมชาติดังกล่าวก็คือ จิตที่ปราศจากความเห็นแก่ตัว ที่ไม่เห็นแก่ตัว ก็เพราะไม่มีสิ่งใดที่น่าอยาก น่าปรารถนา เพราะหากไปอยากไปปรารถนา สิ่งใดเข้า สิ่งนั้นมันจะนำความทุกข์ทรมานมาให้ทันที เพราะมันจะมีตัวตนผู้อยากและสิ่งที่ถูกอยาก มีการกระทำตามอยาก ได้ผลบ้าง ไม่ได้ผลบ้าง กลายเป็นการสร้างกรงขังตัวเองให้หมดอิสรภาพ เมื่อหมดอิสรภาพก็ต้องเต็มไปด้วยทุกข์ทรมาน ดังนั้นแม้จะเป็นฆราวาส ก็จะต้องไม่สร้างกรงขังตัวเองดังกล่าว จะต้องดำรงจิตให้เป็นอิสระจากความอยาก ความปรารถนา สิ่งใดๆอยู่เสมอ

โดยเฉพาะฆราวาสที่ต้องทำงานอย่างหนัก ขณะทำงาน ก็ต้องเผื่อระวังรักษาจิต ให้อยู่ในสภาพปกติ ระวังอย่าให้ความอยาก ความปรารถนา ไม่ว่าจะเงิน เกียรติ ชื่อเสียง

(๕)

แทรกเข้ามาในจิตใจ ให้รู้สึกตัวอยู่เสมอว่า เราทำงานตามหน้าที่
ที่ควรทำ และตั้งใจทำให้สมบูรณ์ที่สุด

เมื่อทำงาน ผลงานอันเป็นเงิน เกียรติ ชื่อเสียง ก็จะต้อง
ตามมาตามสมควรแก่การงานนั้นๆ อันเป็นผลพลอยได้ เมื่อ
ได้มาแล้ว ก็ไม่ถือว่าเป็นเงิน เกียรติ ชื่อเสียงของเรา หรือ
ของใคร ยกให้เป็นของธรรมชาติไป

เมื่อทำงานได้ในลักษณะดังกล่าวนี้ งานก็กลายเป็นของ
สนุกสนานไป และมีความสุขเพราะการทำงานนั้นๆ เมื่อทำได้
อย่างนี้ การงานก็ไม่นำความทุกข์ทรมานมาให้อีกต่อไป

การเป็นได้ดังกล่าว ก็ด้วยการดำรงจิตให้เป็นอิสระจากสิ่ง
ที่เข้ามาครอบงวนจิตใจดังกล่าวแล้ว

คณะ ผชป. จึงขออนุโมทนา แต่ทุกท่านเป็นอย่างสูง ที่
รู้สึกว่าเป็นงานคือตัวชีวิต และทำไปได้ด้วยจิตที่เป็นอิสระ.

คณะ ผชป.

๕/๑-๒ ถนนอัษฎางค์ ก.ท. ๒

โทร. ๒๒๓๕๔๔

๑๔ มกราคม ๒๕๑๖

ฆราวาสไม่ใช่เกิดมาเพื่อทนทุกข์

**ฆราวาส ไม่ใช่สัตว์ที่เกิดมาสำหรับทนทุกข์อย่าง
ตกรรทงเป็น.** ขอบอกที่พูดตรงๆ อย่างนี้ ก็เพื่อประหยัด
เวลา ว่าไม่ใช่เกิดมาเพื่อทนทุกข์อย่างตกรรทงเป็น. ฆราวาส
มีโอกาสดูที่จ้องทนทุกข์อย่างตกรรทงเป็น ยิ่งกว่าบรรพชิต
ก็เห็นกันอยู่ชัดๆ แล้ว ว่าฆราวาสมีเรื่องอะไรบ้าง? อย่างไร
บ้าง? หรือเท่าไร? พระณรมีเรื่องอะไรบ้าง? อย่างไรบ้าง?
หรือเท่าไร? เปรียบเทียบกันแล้วมันน้อยกว่ากันมาก ในการ
ที่จะทำให้ตกรรทงเป็น ในหมู่พระหมู่ณเร; แต่ฆราวาส
นี้มีทางที่จะเป็นได้ง่าย เพราะมันเกี่ยวพันกันยุ่งไปหมด

ฆราวาสเกิดมาเพื่อให้ได้สิ่งที่ดีที่สุด

ฆราวาสไม่ใช่สัตว์ที่เกิดมาสำหรับทนทุกข์อย่างตกรรท
ทั้งเป็น นี่ตามทัศนะของพุทธบริษัท. คนพวกอื่นเขาจะถือ
อย่างไรก็ตามใจเขา แต่พุทธบริษัทเราจะต้องถือว่า ฆราวาส
ก็คือสัตว์ที่เกิดมา เพื่อให้ได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้ และ
ทั่วกันทุกคน. เกิดมาเพื่อให้ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้
หมายความว่า ถ้าไม่ได้สิ่งที่ควรจะได้นี้ มันก็ไม่ควรจะเรียกว่า
มนุษย์. ต่อเมื่อได้สิ่งที่มนุษย์ควรจะได้ จึงจะเรียกว่ามนุษย์ แล้วก็
ต้องได้ หรือควรจะได้ด้วยกันทุกคน.

อิทัปปัจจยตา ช่วยให้มีมนุษย์ได้สิ่งที่ดีที่สุด
 อาจจะมีคนแย้งว่า มันเป็นเรื่องยากเกินไป ไม่ควร
 จะได้ทุกคน. ข้อนี้หมายความว่า ถ้าเป็นคนปรกติตาม
 ธรรมตาสามัญแล้ว ก็ควรจะได้ทุกคน; แต่ถ้าเป็นคนอาภัพ
 คือมีการวิกลจริตทางจิตใจ มันก็ยากที่จะได้ อยู่เหมือนกัน
 เพราะว่ามันไม่พร้อมที่จะได้. เกี่ยวนี้พูดกันอย่างว่าในกรณี
 ปรกติ ผู้ที่เรียกว่ามนุษย์ได้แล้วก็ควรจะได้สิ่งนี้. ความรู้
 เรื่อง อิทัปปัจจยตา เป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์ได้สิ่งนี้ คือ
 สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้. จะมีเหตุผลอย่างไร ในเรื่องนี้
 ก็ควรจะได้พิจารณากันต่อไป.

หัวข้อที่ได้ยกขึ้นไว้นั้นมีว่า สิ่งที่เราจะต้องเรียนรู้และ
 ปฏิบัติ นั่นคือ อิทัปปัจจยตา. อิทัปปัจจยตา ก็รู้คำแปลกันดีอยู่แล้ว
 ทุกคน ว่า ความที่หรือภาวะที่ เมื่อมีสิ่งนี้ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ๆ ย่อม
 เกิดขึ้น; นี้ตั้งอยู่ในลักษณะที่เป็นกฎทั่วไปในสิ่งทั้งปวง แล้วก็มี
 กิริยาอาการที่ปรากฏออกมาให้เห็นตามกฎเกณฑ์อันนั้น. เรื่องผิด
 ก็เป็นอย่างนั้น เรื่องถูกก็เป็นอย่างนั้น ไม่มีอะไรที่จะไม่เป็นไปตาม
 กฎเกณฑ์เหล่านี้. เมื่อเรารู้จักใช้กฎเกณฑ์เหล่านี้อย่างถูกต้อง ก็จะทำให้
 ให้ได้สิ่งที่ควรจะได้ หรืออยู่ในฐานะที่ควรจะได้.

แม้ว่าท่านจะนึกถึงหลักธรรมที่เรียกว่า อธิธัมม ๔ ประการ ที่จะทำให้ได้รับสิ่งที่พึงปรารถนาที่ไม่เหลือวิสัยแล้ว ดังนั้นก็จริง แต่อย่าลืมว่า ถ้าพึงอธิธัมมเหล่านั้นมันไม่มีความหมาย มันต้องเป็นอธิธัมมที่เป็นไปถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตา มันจึงจะมีความหมาย. อธิธัมมแต่ละอย่างต้องเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎเกณฑ์ข้อนี้.

หรือว่า ธรรมะหมวดใดก็ตาม มีหน้าที่อย่างไรก็ตาม ก็ล้วนแต่เป็นธรรมะ ที่จะต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่ง อิทัปปัจจยตา จึงจะสามารถให้สำเร็จประโยชน์ตามนั้นได้. เดียวนี้เราพูดกันสำหรับฆราวาส ดังที่ท่านทั้งหลายก็ทราบกันอยู่แล้ว ก็จะได้พูดให้เห็นชัดลงไป โดยเฉพาะเรื่องอันเกี่ยวกับฆราวาส.

ความเป็นฆราวาส ๑๐ จำพวก

ความเป็นฆราวาส^๕ นั้น มีคำบาลีเรียกว่า กามโลกี.

กามโลกี แปลว่าผู้บริโภคมกาม เป็นมนุษย์ก็ได้ เป็นเทวดาก็ได้. พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องของกามโลกีไว้เป็น ๑๐ จำพวกด้วยกัน. ใน ๑๐ จำพวกนั้น พวกที่ ๑๐ คือพวกสุดท้ายประเสริฐที่สุด. ท่านทั้งหลายคอยฟังดูให้ดีๆ จะประเสริฐหรือไม่ประเสริฐอย่างไร : ในกามโลกี ๑๐ จำพวกนี้ มันมีอยู่อย่างไรบ้าง พระองค์ได้ตรัสแก่นาถปิณฑิกกหบดี

ในอังกุตรนิกาย หมวด ๑๐; ถ้าเป็นพระไตรปิฎกฉบับบาลี
ก็เล่ม ๒๔ หน้า ๑๘๙ ไปเปิดดูโดยรายละเอียดเอาเอง ในที่นี้
จะยกมาโดยหัวข้อที่เป็นหมวด ๆ.

ในบรรดากามโลกี ๑๐ จำพวกนั้น แบ่งเป็นพวก ๆ
อีกทีหนึ่ง : ๓ พวกแรก มีการแสวงหาไม่เป็นธรรม ทารุณ
โหดร้าย; ๓ พวกถัดมา มีการแสวงหาเป็นธรรม ทารุณ
โหดร้ายบ้าง มีการแสวงหาไม่เป็นธรรม ไม่ทารุณโหดร้ายบ้าง;
๓ พวกต่อไป เป็นการแสวงหาเป็นธรรม ไม่ทารุณโหดร้าย
โดยประการทั้งปวง; เป็น ๔ พวก. แล้วมีพวกที่ ๑๐ พวก
สุดท้ายที่แปลกออกไป ที่ว่า จะต้องมียุคสมบัติอื่นประกอบ
ด้วย; จะจระไนโดยละเอียด:-

กลุ่มที่ ๑ มีอยู่ ๓ พวก : ชนิดที่ ๑ นี้ แสวงหา
ไม่เป็นธรรม ทารุณโหดร้าย ไม่เป็นธรรมคืออธรรม ทารุณ
โหดร้ายคือสาหัส ครั้นได้ทรัพย์มาแล้วไม่เลี้ยงตนเองให้เป็นสุข
หรืออัมหนาค้ำย แล้วก็แจกจ่าย ไม่ทำบุญค้ำย พวกนี้ควร
ถูกตำหนิโดย ๓ สถาน คือควรถูกคิโดย ๓ ส่วน ๓ สถาน :
การแสวงหาก็กไม่เป็นธรรม ได้มาแล้วก็ไม่เลี้ยงตนเองให้
เป็นสุข แล้วก็แจกจ่าย ไม่ทำบุญ; นี้เป็น ๓ อย่างอยู่
อย่างนี้ เขาไม่ทำอะไรเลย เรียกว่าถูกตำหนิโดยส่วนทั้ง ๓.

ชนิดที่ ๒ แสวงหาไม่เป็นธรรม ทารุณโหดร้ายอย่างนั้น แต่ว่าได้มาแล้วก็เลี้ยงตนให้เป็นสุขและอึดหน้า แต่ว่าไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ อย่างนี้เขาควรถูกตีแต่โดย ๒ สถาน ควรจะชมสักหนึ่งสถาน คือข้อที่ว่ายังรู้จักเลี้ยงตนให้เป็นสุขและอึดหน้า ตีกตีที่ว่า แสวงหาไม่เป็นธรรม แล้วก็ไม่รู้จักแจกจ่ายทำบุญ.

ชนิดที่ ๓ นั้น แสวงหาก็คือไม่เป็นธรรมทารุณโหดร้าย ได้มาแล้วก็เลี้ยงตนให้เป็นสุขอึดหน้า แล้วก็แจกจ่ายทำบุญด้วย พวกนี้ควรถูกตำหนิ ๑ สถาน คือแสวงหาไม่เป็นธรรม แล้วควรชมเชย ๒ สถาน คือรู้จักเลี้ยงตนเองให้มีความสุข และรู้จักแจกจ่ายทำบุญ. ใน ๓ พวกนี้ ล้วนแต่แสวงหาไม่เป็นธรรม.

ที่นี้ มาถึง กลุ่มที่ ๒ : ชนิดที่ ๑ แสวงหาเป็นธรรมบ้าง ไม่เป็นธรรมบ้าง คือโหดร้ายบ้าง ไม่โหดร้ายบ้าง หมายความว่าเจือกัน ไม่เลี้ยงตนให้อึดหน้าเป็นสุข แล้วก็ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ นี้ไม่ควรจะถูกตีไปเสียทั้งหมด เพราะว่าการแสวงหาบางครั้งบางคราวของเขายังเป็นธรรมบ้าง ยังไม่ทารุณโหดร้ายบ้าง นี้ส่วนนี้เรียกว่ายังชมไว้ให้นิดหนึ่ง; ส่วนที่ไม่เลี้ยงตน ไม่แจกจ่ายทำบุญ นี้ควรตำหนิ; แล้วก็ยังตำหนิส่วนที่ว่า บางทีก็แสวงหาไม่เป็นธรรมและทารุณโหดร้าย

ในบางคราวดังนั้น การถูกติงมีเป็น ๓ การชมเชยได้เพียง ๑. ชนิดที่ ๒ ของพวกนี้ก็คือ แสวงหาไม่เป็นธรรมบ้าง เป็นธรรมบ้าง ทารุณโหดร้ายบ้าง ไม่ทารุณโหดร้ายบ้าง ครั้นได้มาแล้วก็เลี้ยงตนให้อิ่มหน้าเป็นสุข แต่ไม่แจกจ่ายไม่ทำบุญนี้ควรถูกติโดย ๒ สถาน ก็ว่าไม่รู้จักแจกจ่ายทำบุญ และในบางคราวก็แสวงหาไม่เป็นธรรมด้วย แต่ก็ควรจะสรรเสริญที่ว่าเลี้ยงตนให้เป็นสุข และบางคราวก็แสวงหาเป็นธรรมเรียกว่าติ ๒ สรรเสริญ ๒. ทั้งนี้ ชนิดที่ ๓ ของพวกนี้ แสวงหาไม่เป็นธรรมบ้างเป็นธรรมบ้าง ทารุณบ้างไม่ทารุณบ้าง ได้มาแล้วก็เลี้ยงตนให้เป็นสุขอิ่มหน้า แล้วก็แจกจ่ายทำบุญด้วยนี้ควรติเพียงข้อเดียว คือข้อที่ว่าบางครั้งแสวงหาไม่เป็นธรรมแล้วก็สรรเสริญชมเชยให้ ๓ ก็ว่าบางคราวก็แสวงหาเป็นธรรมแล้วก็นำมาเลี้ยงตนด้วย แล้วก็แจกจ่ายทำบุญด้วย ; ๓ พวกนี้เป็นพวกที่การแสวงหานั้นก้ำกึ่งกัน คือบางคราวเป็นธรรมบางคราวไม่เป็นธรรม เห็นจะได้แก่พวกคนโดยมากในสมัยนี้ในโลกนี้.

กลุ่มที่ ๓ : ชนิดที่ ๑ แสวงหาเป็นธรรม ไม่ทารุณโหดร้าย แต่ก็ไม่เลี้ยงตนเองให้อิ่มหน้า แล้วก็แจกจ่ายทำบุญ. เราจะเห็นว่ามิบางคนบางพวกอยู่ในโลกนี้

แสวงหาเป็นธรรมไม่เบียดเบียน แต่ไม่รู้จักเลี้ยงตัวเองให้เป็นสุข ไม่แจกจ่ายไม่ทำบุญ เป็นปุ่โสมเผ่าทรัพย์หรืออะไร ในทำนองนั้น ก็มีอยู่. คนพวกนี้ควรจะถูกติโดย ๒ สถาน ก็คือว่าไม่รู้จักเลี้ยงตัวเองให้เป็นสุข และไม่รู้จักแจกจ่ายทำบุญ แล้วก็ยกย่องชมเชยให้ ๑ ก็คือว่าแสวงหาเป็นธรรม. *ชนิดที่ ๒* ของพวกนี้แสวงหาเป็นธรรม ไม่ทำรุณโศคร้าย ได้มาแล้วก็เลี้ยงตนให้เป็นสุขอิมหน้า แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ มีคำหา ๑ ตรงที่ไม่แจกจ่ายทำบุญ สรรเสริญ ๒ ตรงที่ารู้จักเลี้ยงตน และการแสวงหานั้นก็เป็นธรรม. *ชนิดที่ ๓* ของกลุ่มนี้ แสวงหาเป็นธรรม ไม่ทำรุณโศคร้าย แล้วก็รู้จักเลี้ยงตัวเองให้เป็นสุขอิมหน้า แล้วก็รู้จักแจกจ่ายและทำบุญ แต่ว่ายังเป็นคนกำหนดยินดีในการบริโศกคามนั้น เรียกว่า *คธิโต* - กำหนดยินดีในการบริโศกคามนั้น; เรียกว่า *มุจฺฉิตโต* - สยบมัวเมาในการบริโศกคามคุณั้น; *อหฺมฺมาปฺนฺโน* - พัวพันอยู่ในการบริโศกคามนั้น; *อนาทินวทสฺสาวิ* - ไม่มองเห็นโทษของการบริโศกคามนั้น; *อนิสฺสรณปฺญฺโย* - ไม่มีปัญญาเครื่องออกไปพ้นจากการบริโศกคามนั้น; *นี้ส่วนนี้* พระพุทธเจ้าท่านยังติ ท่านยังคำหา คือติ ๑ แล้วก็สรรเสริญ ๓ สรรเสริญ ๓ คือ แสวงหาเป็นธรรม แล้วเลี้ยงคุณเองให้

เป็นสุขด้วย แล้วแจกจ่ายทำบุญด้วย ๓ อย่างนี้สรรเสริญ
แต่ทรงคืออยู่อย่างหนึ่ง ก็คือ กำหนด มัวเมา พัวพัน ไม่เห็น
โทษแห่งกามคุณนั้น.

ที่นี้มาถึง พวกสุดท้าย คือชนิดที่ ๑๐ . พวกนี้
แสวงหาเป็นธรรมไม่ทำบุญให้ ได้ ๑ คะแนน, ที่นี้
เลี้ยงคนให้เป็นสุขอิมหน้า ได้อีก ๑ คะแนน, แจกจ่าย
ทำบุญด้วย ได้อีก ๑ คะแนน, *อคธิโต* - ไม่กำหนด,
อมุจฺฉิตโต - ไม่สยบหมกมุ่น, *อนชฺฌาปนฺโน* - ไม่พัวพัน,
อาทันทสฺสว - พิจารณาเห็นโทษแห่งการจมอยู่ในกามคุณ,
นิสฺสรณปญฺโญ - เป็นผู้มีความเป็นเครื่องออกจากกามคุณนี้.
นี่เป็นเรื่องสรรเสริญทั้ง ๔ ไม่มีติเลย.

บททวนดูใหม่ว่า แสวงหาก็คือเป็นธรรมด้วย เลี้ยง
ตัวเองให้เป็นสุขด้วย แจกจ่ายทำบุญด้วย แล้วมีจิตไม่ลุ่มหลง
ในการบริโภคมกามนั้นด้วย นี้ได้สรรเสริญ ๔. พระพุทธเจ้า
ตรัสว่า เราควรจะเรียกเขาว่า : *อคฺโค* - เป็นผู้เลิศ, *เสฏฺโฐ*
- เป็นผู้ประเสริฐ, *ปาโมกฺโข* - เป็นผู้เด่นดวง, *อุตฺตโม*
- เป็นผู้สูงสุด, *ปวโร* - เป็นผู้บรร ; พวกที่ ๑๐ นี้ได้รับการ
สรรเสริญจากพระพุทธเจ้าว่าเลิศ, ประเสริฐ, เด่นดวง,

สูงสุด, บวร; *อคฺโค, เสฏฺโฐ, ปาโมกฺโข, อุตฺตโม,*
ปวโร.

ขรवासชั้นเลิศคืออะไร ?

สำหรับพวกที่ ๑๐ นี้ พระองค์ยังตรัสเปรียบเทียบไว้ด้วย
ว่า นมสครีตมาแล้วทำเป็นนมส้ม มันก็ดีกว่านมสด; นมส้ม
เอาไปทำเป็นเนยข้น คือ *นวมิต* มันก็ดีกว่านมส้ม; เนยข้น
เอาไปทำเป็น *สัปปี* คือเนยใส มันก็ดีกว่าเนยข้น; *สัปปี*
เอาไปทำเป็น *สัปปีมัตตะ* - ยอดของเนยใสหรือหัวของเนยใส
เป็นสิ่งที่สูงสุดในบรรดาสิ่งที่เกิดจากรสแห่งโค; สิ่งสูงสุดของ
สิ่งที่เกิดจากโครสนั้น คือ *สัปปีมัตตะ*. บุคคลจำพวกที่ ๑๐ นี้
ควรจะเปรียบด้วยสัปปีมัตตะ ท่านตรัสว่าอย่างนี้.

ขอให้ลองคิดว่า กามภคิบุคคล ผู้เป็นขรवास
ครองเรือนบริโภคกามนั้น มีอยู่ ๑๐ พวก ใน ๔ พวกนั้น
ยังไม่ถูกสรรเสริญโดยทั้งหมด เพราะว่าแม้จะไม่ทำผิดอะไร
ในทางศีลธรรม แต่ก็ยังเป็นผู้มัวเมา ไม่สืมตา ในเรื่องของ
การบริโภคกามคุณ.

นี่แหละ เราทั้งหลายที่เป็นขรवास ลองคิดดูเถอะว่า
การเป็นขรवासชั้น **จะ**เป็นขรवासที่ดีได้อย่างไร ?
เราจะเป็นขรवासชนิดไหนกัน ในเมื่อเราเป็นพุทธบริษัท ?

ถ้าเราต้องการจะให้มันเป็นพวกที่ดีที่สุด ก็คือเป็นพวกที่บริโภค
 กามคุณด้วยจิตที่อยู่เหนืออำนาจบีบคั้นของกามคุณ : *อคชิโต*
 - ไม่กำหนด, *อมุจฺฉิตโต* - ไม่สยบมัวเมา, *อนชฺฌาปนฺโน*
 - ไม่พัวพัน, *อาทีนฺวทสฺสาวี* - เห็นโทษของมันในส่วนที่
 เป็นโทษ, *นิสฺสรณปฺลฺโย* - มีสติปัญญาที่จะอยู่เหนือ
 โทษของกามคุณนี้.

เราจะเป็นฆราวาสชนิดที่ ๑๐ นี้ ใ้ได้อย่างไร ?
 ตามที่เป็นจริงแล้วต้องอาศัยความรู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา อย่าง
 ละเอียดลออ อย่างถูกต้อง จึงจะเป็นฆราวาสที่ไม่หลับหู
 หลับตา กำหนด สยบ หมกมุ่น พัวพัน มัวเมา ไม่เห็นโทษ
 ไม่รู้จักทำจิตใจให้อยู่เหนือสิ่งเหล่านี้.

นี่แหละเป็นการชี้ให้เห็นว่า ฆราวาส - กามโภค
 บุคคล; ถ้าจะเป็นให้ถูกต้องตามพุทธประสงค์แล้ว ต้องมี
 ความรู้ขนาดที่อยู่เหนืออำนาจบีบคั้นของสิ่งเหล่านี้ ไม่สยบ
 มัวเมา. จึงได้สนใจในเรื่องความจริงของสิ่งต่าง ๆ คือ อิทัป-
 ปัจจยตา แล้วก็สามารถถอนจิตใจออกมาเสียได้จากการตกจม
 เหล่านี้.

นี่ก็เป็นเหตุผลข้อที่ ๑ ที่อาตมาก็คว่า มันเป็นเหตุผล
 ที่ฆราวาสควรจะมองเห็น เพื่อจะเรียนรู้และปฏิบัติในส่วน

อิทัปปัจจยตา เพื่ออย่าให้เป็นทาสของกามคุณ แต่ให้เป็นนายของกามคุณ. กามคุณเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้สำหรับฆราวาส ; อยู่ในโลก มันก็ระคนปนเปื่อยอยู่กับสิ่งที่เรียกว่า กามคุณ แต่ถ้าทำได้อย่างนั้นก็เรียกว่าไม่มีส่วนที่ควรคติเตียน ขอให้ได้คะแนนเต็มทั้ง ๔ คะแนนในการเป็นกามโภคี ตามที่กล่าวไว้ในพระบาลีนี้เถิด.

อะไรเป็นต้นเหตุที่ทำให้ฆราวาสทะเลาะวิวาทกัน

เรื่องที่ ๒ ต่อไป ที่เกี่ยวกับฆราวาสโดยตรง ก็อยากจะระบุถึง อิทัปปัจจยตา แห่งการทะเลาะวิวาท ; อิทัปปัจจยตา แห่งการทะเลาะวิวาท นี้คงจะแปลกหูสำหรับท่านทั้งหลาย ที่แท้ก็เป็นเรื่องธรรมดาๆ ที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับคนเรา : คนเราอยู่ในโลกก็มีการทะเลาะวิวาทกัน นี้ไม่ต้องอธิบาย เข้าใจได้เอง.

การทะเลาะวิวาทกันนั้นเป็นไปตามกฎแห่ง อิทัปปัจจยตา พระพุทธองค์จึงได้ตรัสไว้ ในฐานะเป็นกฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตา ได้ตรัสเรื่องนี้แก่พระอานนทที่หมู่บ้านกัมมาสมัมมะ แก้วนกुरु เรียกว่ามหานิทานสูตร เป็นสูตรที่กล่าวถึงอิทัปปัจจยตา คือนิทานะ พระไตรปิฎกบาลี เล่ม ๑๐ หน้า ๖๔.

พระพุทธรูปท่านั้นว่า : *อิติ โข ปเนตฺ อานนท*
กุก่อนอานนท! ซ่อนนั้นเป็นอย่างนี้ คือ : *เวทนี ปฏิจฺจ*
ตณฺหา - เพราะอาศัยเวทนา จึงเกิดตณฺหา, *ตณฺหํ ปฏิจฺจ*
ปริเยสนา - เพราะอาศัยตณฺหา จึงเกิดการแสวงหา, *ปริ-*
เยสนํ ปฏิจฺจ ลาภิ - เพราะอาศัยการแสวงหา จึงมีการได้,
ลาภํ ปฏิจฺจ วินิจฺฉโย - เพราะอาศัยการได้ จึงมีการปลง
 ใจรัก.

วินิจฺฉโย หรือวินิจฉยนั้น ตามภาษาบาลี แปลว่า
 ปลงใจลงไปอย่างนั้นทั้งหมดทั้งสิ้น; ในกรณีนี้ คำว่า
วินิจฺฉโย นั้นแปลว่า ปลงใจรักลงไปในเรื่องที่ได้; จึงตรัสว่า :
ลาภํ ปฏิจฺจ วินิจฺฉโย - เพราะอาศัยการได้ จึงมีการปลง
 ใจรัก, *วินิจฺฉยํ ปฏิจฺจ ฉนฺทราโค* - เพราะอาศัยการ
 ปลงใจรัก จึงเกิดฉนฺทราคะ คือความกำหนดด้วยสามารถแห่ง
 ความเพลิน, *ฉนฺทราคํ ปฏิจฺจ อหฺโฆसानํ* - เพราะอาศัย
 ความกำหนดด้วยอำนาจความเพลิน จึงเกิดความสยบมัวเมา,
อหฺโฆसानํ ปฏิจฺจ ปริคฺคฺโท - เพราะอาศัยความสยบมัวเมา
 จึงเกิดความจับอกจับใจ, *ปริคฺคฺทํ ปฏิจฺจ มจฺฉริยํ*
 - เพราะอาศัยความจับอกจับใจ จึงเกิดความตระหนี่ ไม่อยาก
 แบ่ง ไม่ยอมแบ่ง, *มจฺฉริยํ ปฏิจฺจ อารกฺโข* - เพราะ

อาศัยความตระหนี่ จึงเกิดความหวงกัน คือความหึงและความหวง, อารกข์ ปฏิจฺจ อรกฺขาธิกรณํ ทนฺตาทาน สตฺตาทานกลหวิคฺคหวิวาทตฺวํตฺวํเปสฺสญฺญมฺสวาทา - เพราะอาศัยการหวงกัน จึงได้เกิดการใช้อาวุธไม่มีคม เกิดการใช้อาวุธมีคม เกิดการโกสลาหลวุ่นวาย เกิดการขี้แย่ง เกิดการวิวาท เกิดการกล่าวว่ามีงๆ เกิดด้วยคำส่อเสียด เกิดด้วยคำมุสาวาท, อันมีมูลมาจากการหวงกันนั้นๆ; อเนเก ปาปกอ กุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺตี-ติ บาปอกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นอเนก ย่อมเกิดขึ้น ด้วยอาการอย่างนี้.

ท่านทั้งหลายลองคิดดูว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสรู้ทุกสิ่งทุกอย่างในเรื่องเกี่ยวกับความคับทุกข์นั้น อย่างไร? จะเห็นได้ว่า ในที่นี้ท่านมีความเข้าใจรอบรู้ในเรื่อง อิทัปปัจจยตาของการทะเลาะวิวาท ซึ่งจะได้ทบทวนอีกทีหนึ่ง เป็น ๑๐ อาการ :

เพราะอาศัยเวทนาก็อรสอระอຍ—

หรือรสที่ได้จากความรู้สึกนั้น จึงได้เกิดตัณหา,
 เพราะอาศัยตัณหา จึงเกิดการแสวงหา,
 เพราะอาศัยการแสวงหา จึงเกิดการได้,
 เพราะอาศัยการได้ จึงเกิดการปลงใจรัก,

เพราะเกิดการปลงใจรัก จึงกำหนดด้วยความเพลิน,
 เพราะกำหนดด้วยความเพลิน จึงสยบมัวเมา,
 เพราะสยบมัวเมา ก็เกิดการจับอกจับใจ,
 เมื่อมีการจับอกจับใจ ก็เกิดการตระหนั,
 เมื่อเกิดการตระหนั ก็เกิดการหวงหึง,

เมื่อเกิดการหวงหึง ก็เกิดสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย คือ
 การใช้อำวุธไม่มีคม การใช้อำวุธมีคม การโกลาหลวุ่นวาย
 การยื้อแย่งกัน การวิวาท การพูดว่ามึงๆ การกล่าวคำ
 ส่อเสียด การกล่าวคำเท็จ สิ่งไม่พึงปรารถนา เกิดขึ้นมา
 ด้วยอาการอย่างนั้น.

ในที่สุดพระพุทธองค์ได้ตรัสถามพระอานนท์ว่า ถ้า
 ไม่มีการหวงกันแล้ว ถ้าการหวงกันดับสิ้นเชิงแล้ว การจับ
 อำวุธมีคม ไม่มีคม เป็นต้นนี้ จะพึงมีได้หรือไม่? พระอานนท์
 ก็ทูลตอบว่า หามีได้ พระเจ้าข้า! พระพุทธองค์จึงตรัสว่า:
 ตสุมาติทานนุท - คู่ก่อนอานนท์! เพราะเหตุฉะนั้นใน
 เรื่องนี้เป็นอันกล่าวได้ว่า : เอเสว เหตุ - นั้นแหละคือ
 ตัวเหตุ, เอตํ นิทานํ - นั้นแหละคือต้นเงื่อน, เอส สมุทโย
 - นั้นแหละแดนเป็นที่เกิดขึ้น, เอส ปัจจโย - นั้นแหละ
 คือปัจจัย, ทณฺฑาทาน - แห่งการใช้อำวุธไม่มีคม, สตุถา

หวน - แห่งการใช้อาวุธมีคม, กลท - แห่งการโกลาหล
 วุ่นวาย, วิคฺคห - แห่งการขี้แย่ง, วิวาท - คือการวิวาท
 ต້วยวาท, ตฺวุตฺตฺวุ - การพูดว่ามึงๆ, เปสฺสฺย - ส่อเสียด
 ให้คนแตกกัน, มุสฺสาวาท - พุทท์เท็จ, อนเเกสํ ปาปกาณํ
 อกฺุสฺสานํ ฐมฺมานํ สมฺภวาย - นั้นเป็นทางให้เกิดขึ้นแห่ง
 อกฺุสฺสธรรม อันเป็นบาปลามกทั้งหลาย มิใช่หนึ่ง, ยทฺธิ
 อารกฺุโข - เหตุนั้นก็คือการหวังกันหรือการหึงหวง.

ทำลายการหึงหวง ขรวาสกัจะเลิกทะเลาะวิวาทกัน

จากพระพุทฺธทฺถาษิตข้อนั้น ขรวาสกัควรจะสนใจว่า
 ความรู้อะไร ที่จะมาดับเสียได้ ซึ่งอารกฺุโข คือการหวังกัน
 หรือหวังหึง หึงหวง; อารกฺุโข ตามตัวหนังสือก็แปลว่า
 อารักขา. แต่ในกรณีแห่งกิเลสข้อนี้ หมายถึงการหวังกัน
 หรือการหึงหวง. การหึงหวงก็คือการยึดมั่นถือมั่นด้วย
 อุปาทาน ว่าตัวกูว่ของกู. ถ้าดับอารักขาหรืออารักโขนี้
 ไม่ได้แล้ว สิ่งอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้น ก็ยังคงมีอยู่สืบไป
 ต้องทำลายสิ่งที่เรียกว่า อารักโข หรือ อารักขา หรือ
 อารักขะ นี้เสีย การยึดมั่นหรือการหวังกัน จึงจะไม่มี.

แล้วก็พิจารณาตุเถิดว่า อะไรเล่าจะมาทำลายสิ่งที่
 เรียกว่า อารักโข ความหึงหวงนี้เสียได้? ก็มีแต่ อิทฺท-

บัจจยตาธรรม ที่บุคคลได้รู้ ได้ศึกษาและได้ปฏิบัติดีแล้ว
เท่านั้น. เพราะเห็นอยู่ว่ามันเป็นเพียงธรรมชาติ ธรรมดา
สามัญ เพียงแต่ว่า เพราะมีสิ่ง ๆ เป็นบัจจย สิ่ง ๆ จึง
เกิดขึ้น ; โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีนี้ ก็คือเวทนา เวทนา
ที่เป็นเหยื่อล่อ หรือเป็นสิ่งที่เรียกว่าอัสสาทะ คือเหยื่อล่อให้
สัตว์เข้าไปติด แล้วเกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง
มันประเสริฐเพียงเท่านั้น.

สิ่งที่เรียกว่าเวทนานั้น เป็นของลม ๆ แล้ง ๆ

เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น และเป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่ง
อิทับบัจจยตา. ถ้าผู้ใคร่รู้เรื่อง อิทับบัจจยตา ผู้นั้นจะเห็น
เวทนาเป็นเรื่องลม ๆ แล้ง ๆ ไม่ยินดีใน สุขเวทนา จนเกิด
ราคานุสัย, ไม่รู้สึกใน ทุกขเวทนา จนเกิด ปฏิฆานุสัย,
ไม่รู้สึกใน อทุกขมสุขเวทนา จนเกิด อวิชขานุสัย. เมื่อ
อนุสัยไม่เกิด สิ่งเหล่านี้ก็ไม่มีทางที่จะเกิดเป็นกิเลสหรือเป็น
ความทุกข์ขึ้นมาได้ นี่แหละคือเรื่อง อิทับบัจจยตา ที่สามารถ
ตัดต้นเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท อันเป็น อิทับบัจจยตา ใน
ส่วนที่ไม่พึงปรารถนานั้นเสียได้.

อิทับบัจจยตา มีทั้งส่วนพึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนา

ขอให้ลองคิดดูให้ดี ๆ โดยเปรียบเทียบว่า อิทัป-
บัจจยตาชุดนี้ ไม่พึงปรารถนา, แต่มีอิทับบัจจยตาอีกชุดหนึ่ง

ซึ่งควรปรารถนา เพื่อจะกำจัดเสียซึ่ง อิทิปัจจยตา ชุดที่ไม่พึงปรารถนา. อิทิปัจจยตาแห่งการทะเลาะวิวาทนี้ ใคร ๆ ก็ไม่ปรารถนา ในโลกนี้กำลังทนทุกข์ทรมานเหมือนตกนรก ทั้งเป็น ทำสงครามรบราฆ่าฟันกัน ด้วยอาวุธด้วยสติปัญญา เหลือที่จะพรรณนาได้ อยู่ในโลกทุกวันนี้ ในยุคปัจจุบันนี้; นี้ก็คือ อิทิปัจจยตา แห่งการทะเลาะวิวาท ที่เกิดขึ้นเพราะไม่รู้เรื่องของ อิทิปัจจยตา คือเห็นเป็นเรื่องที่มีความหมาย จนยึดมั่นถือมั่น จนฆ่ากัน ทำลายกัน ล้างผลาญกันอย่างใหญ่หลวง ก็ไม่รู้รู้สึกอะไร. นี้คือผลแห่งความโง่ในเรื่อง อิทิปัจจยตา.

ขอให้สนใจให้เป็นที่เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่า ทุรบราฆ่าฟันกัน ทั่วโลกในเวลา นี้ ก็เพราะไม่รู้เรื่อง อิทิปัจจยตา. สัตว์ทั้งหลายที่มีชีวิตนี้ หลงไหลในเวทนาไม่ว่ากรรมกรหรือนายทุน หลงไหลในเวทนาคือเนื้อหนัง : อาศัยเวทนา ก็เกิดตัณหา. อาศัยตัณหา ก็เกิดการแสวงหา, อาศัยการแสวงหา ก็เกิดการได้; ได้มาโดยไม่ต้องคิดว่า มันจะถูกหรือมันจะผิอย่างไร. ครั้นได้แล้วก็ปลงใจรัก, กระทั่งจับอกจับใจ หลงไหล มัวเมา ตระหนี่ และหวงกัน

คอยทำลายผู้อื่นด้วยการหวงกัน ไม่ให้เขามาแตะต้องของเรา หรือมาแย่งชิงของเราไป หรือมีส่วนแบ่งของเรา.

เวทนาเป็นเหตุให้ทะเลาะวิวาทกัน

นี้เรียกว่าบัญญัติทั้งหมด ที่ไม่พึงปรารถนา ในหมู่มนุษย์ จะโดยส่วนบุคคลก็ดี รวมกันทั้งโลกก็ดี มันอยู่ที่การทะเลาะวิวาท ด้วยอำนาจของ อิทธิปัจจัยตา ในส่วนนี้. เรา กำลังวิวาทกัน บนดิน ใต้ดิน โดยส่วนตัวส่วนสังคม ทุกๆยุคทุกสมัย กระทั่งยุคปัจจุบัน ซึ่งเรียกว่ายุคป้องกัน.

คุณอีกทีหนึ่งก็ว่า ผัวเมียก็ทะเลาะวิวาทกันเพราะเหตุนี้. พ่อกับลูกก็ทะเลาะวิวาทกัน เพราะสิ่งที่เรียกว่า เวทนา ตามกฎเกณฑ์อันนี้. เพื่อนกับเพื่อนก็ทะเลาะวิวาทกัน เพราะเหตุนี้. แม้แต่พระกับฆราวาสที่ทะเลาะกัน ก็ไม่ใช่เพราะเหตุอื่น. พระทะเลาะกับชาวบ้าน ก็ไม่ใช่เพราะเหตุอื่น มันก็เพราะเหตุนี้. จะไม่ทะเลาะกันได้ ก็เพราะรู้ความจริงข้อนี้ คือ อิทธิปัจจัยตา แห่งการทะเลาะวิวาท ทั้งที่พระพุทธรองค์ใดตรัสไว้ ในสูตรๆนี้ อาตมาจึงยืนยันอีกครั้งหนึ่งว่า มันเป็นเรื่องที่ฆราวาสต้องเรียนรู้ และต้องปฏิบัติ.

ฆราวาสไม่ควรหยุดอยู่แต่บุญกุศล

ที่นี้ เรื่องที่จะต้องสนใจต่อไปอีก ก็คือเรื่องที่พระพุทธรเจ้าท่านได้ตรัสว่า : ฆราวาสนี้ไม่ควรจะหยุดอยู่เพียง

แต่ความพอใจว่าได้ทำบุญทำกุศล อยู่เป็นสุขตามแบบของ
 มรวาาส. ข้อความที่กล่าวตักเตือนอนาถบิณฑิกกหปติใน
 เรื่องนี้ เป็นสิ่งที่น่าสนใจ คือมีพระพุทธภาษิตว่า “ดูก่อน
 กหปติ! ท่านทั้งหลายไม่พึงกระทำความพอใจแต่เพียงว่า
 เราทั้งหลายได้บำรุงพระภิกษุสงฆ์ด้วยจีวร บิณฑบาต
 เสนาสนะ คิลาณปัจจัยเภสัชบริขารเท่านั้น. ดูก่อน
 กหปติ! เมื่อเป็นดังนี้ ในกรณีนี้ ท่านทั้งหลายพึงทำ
 ความสำเหนียกอย่างนั้นว่า ถ้ากระไร เราทั้งหลายจักเข้าถึง
 ปวิเวกปัตติ แล้วแลอยู่ โดยกาลอันควร. ดูก่อนกหปติ!
 ท่านทั้งหลายพึงทำความสำเหนียกอย่างนี้แล”.

มรวาาสควรพอใจในความสังัดทางจิตใจมากกว่าบุญกุศล

ใจความของเรื่องนี้ ก็มีอยู่ว่า เพียงแต่ที่ได้บำรุง
 ภิกษุสงฆ์ ด้วยจีวร บิณฑบาต หรือเสนาสนะเภสัชนี้ ก็อย่า
 เพื่อดึงความพอใจ ว่ามันเป็นการได้ดีที่สุด แต่ขอให้
 กระทำตนให้เข้าถึง ซึ่ง ปวิเวกปัตติ ในเวลาอันควร โดยกาล
 อันควร.

ปวิเวกปัตติ คืออะไร? พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัส
 ต่อมากับพระสารีบุตร เพื่อขยายความข้อนี้ : พอพระองค์จะ
 ตรัสเรื่องลึกลงนี้ ก็หันพระพักตร์ไปทางพระสารีบุตรตรัสว่า

“ดูก่อนสารีบุตร ! สมัยใดอริยสาวกเข้าถึงซึ่งปวิเวกบีติ แล้วแลอยู่ สมัยนั้นเหตุทั้ง ๕ ย่อมไม่มีแก่อริยสาวกนั้น คือ ไม่มีทุกข์โทมนัสเพราะอาศัยกาม, แล้วก็ไม่มีสุขโสมนัสเพราะอาศัยกาม, แล้วก็ไม่มีทุกข์โทมนัสเพราะอาศัยอกุศล, แล้วก็ไม่มีสุขโสมนัสเพราะอาศัยอกุศล, แล้วก็ไม่มีทุกข์โทมนัสเพราะอาศัยกุศล”. รวมเป็น ๕ อย่าง.

อย่างที่ ๑ ไม่มีทุกข์โทมนัสที่อาศัยกาม หมายความว่า การเข้าไปเกี่ยวข้องกับกาม ตามแบบของฆราวาสนั้น ไม่ทำให้เกิดทุกข์ขึ้น.

อย่างที่ ๒ ไม่มีสุขโสมนัสที่อาศัยกาม หมายความว่า ไม่ลุ่มหลงในสุขที่เกิดจากกาม. การที่ไปยินดีในความสุขอันเกิดจากกามนั้น เขาเรียกว่าเป็นผู้มีสุขโสมนัสเพราะอาศัยกาม อย่างนี้ไม่ใช่ปวิเวกบีติ คือไม่ใช่เวกอันสังคตที่ควรจะยินดี ไม่ใช่ความสุขความยินดี ชนิดที่เรียกว่าปวิเวกบีติ.

อย่างที่ ๓ ว่า ไม่มีทุกข์โทมนัสอันอาศัยอกุศล นี้หมายความว่า ทำบาปแล้วก็มิทุกข์มีโทมนัส อย่างนี้ไม่มีปวิเวกบีติ มันเห็นได้ชัดเพราะว่า มันมีทุกข์โทมนัส แล้วก็อาศัยบาปอกุศลด้วย.

อย่างที่ ๔ แม้แต่ว่าสุขโสมนัสที่อาศัยบาปอกุศลนั้นก็ต้องไม่มี. พวกคนพาลได้ทำบาปทำอกุศลแล้วก็พอใจเป็นสุขนั้นก็ไม่ใช่ปวีเวกปัตติ จะเรียกว่าปวีเวกปัตติไม่ได้.

อย่างที่ ๕ อันสุดท้าย ไม่มีทุกข์โทมนัสอันอาศัยกุศลหมายความว่า การบำเพ็ญกุศล ในบางกรณีก็ต้องได้รับความลำบาก เพราะว่าการบำเพ็ญกุศล ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้โดยยากนั้น บางทีก็ต้องได้รับความลำบาก ; ต้องไม่รู้สึกลำบากอย่างนี้ด้วย จึงจะเรียกว่ามีปวีเวกปัตติ.

เป็นอันว่าสิ่งที่เรียกว่าปวีเวกปัตติ คือปิตที่เกิดมาจากความสังัดทางจิตใจถึงที่สุดนั้น มีอยู่ ๕ ลักษณะด้วยกันอย่างนี้. แต่ที่สำคัญที่สุด ก็คือความไม่ยึดมั่นถือมั่น ในเรื่องกาม ในเรื่องกุศล ว่าเป็นชั้นสูงสุด.

คนธรรมดาก็ยึดมั่นเรื่องกาม คือกามารมณ์ นี้สลัดออกมาไม่ได้. ที่นี้ พ้นจากกามารมณ์ ก็มายึดมั่นในกุศล. เมื่อยังยึดมั่นอยู่ในกุศล ก็มีความกลัดกลุ้ม มีความหนักอกหนักใจ อันเกี่ยวกับกุศล จิตใจยังไม่เกลี้ยงเกล่าเป็นปวีเวกปัตติ. จิตใจจะเกลี้ยงเกล่าเป็นปวีเวกปัตติได้ ก็เพราะความไม่ยึดมั่นถือมั่น. เพราะฉะนั้นเรื่องมันจึงเป็นว่า ต้องอาศัยความรู้เรื่อง อิททัปปัจจยตา ทำลายความยึดมั่นถือมั่นเหล่านั้นเสีย

จิตจึงจะได้พบกันเข้ากับปวิเวกบีติ. นี้เรียกว่าขรราวาส
โดยเฉพาะ ก็อนาถปิตทิกกหบดี พระพุทธเจ้าท่านสอน
อย่างนี้.

บาป-บุญ เป็นอทิปปัจจยตาเหมือนกัน

อย่าเข้าใจว่า พระพุทธเจ้าท่านไม่สอนเรื่อง
หลุดพ้น เรื่องโลกุตระกับขรราวาส : ท่านพยายามบอก
ถึงอย่างนี้ ว่าอย่ายินดีแต่เพียงบำรุงภิกษุสงฆ์ด้วย จีวร
บิณฑบาต เสนาสนะ เกสัช เท่านั้น จงพยายามทำตนให้ถึง
ปวิเวกบีติ ในโอกาสอันควร และตามสมควรอยู่เสมอ. มัน
ทำให้อยู่เหนืออำนาจาม เหนืออกุศล เหนือกุศล. แต่ว่า
สิ่งนี้ไม่อาจจะได้มาจากทางอื่น นอกจากความรู้เรื่องความไม่
ยึดมั่นถือมั่น คือเรื่อง อทิปปัจจยตา : มองเห็นกามเป็น
เพียง อทิปปัจจยตา มองเห็นบาปเป็นเพียง อทิปปัจจยตา
มองเห็นบุญเป็นเพียง อทิปปัจจยตา จิตใจก็เลยว่าง ไม่มี
อะไรบรบกวน เรียกว่าเป็นจิตใจที่สงบแล้วอย่างทั่วถึง.

ความไม่ยึดมั่นมีค่าเหนือบุญกุศลอย่างที่จะเปรียบเทียบไม่ได้

ที่นี้ เรื่องที่น่าหวั่นก็มีต่อไปว่า ขรราวาสที่สนใจแต่
เรื่องวิบากผลแห่งบุญ เช่นกามสุขเป็นต้น ในความเป็น
ขรราวาสนั้นก็ หรือว่าบุญที่ยิ่งไปกว่านั้นก็ ไม่สนใจในเรื่อง

การดับเสียซึ่งความยึดมั่นถือมั่นนั้น นับว่ายังไม่ได้รับสิ่งที่
มรณวาสลวจะได้รับ.

อนาถปิณฑิกกหบดี เพิ่งมารู้สึกในเรื่องนี้อย่างจริงจัง
ในบั้นปลาย ในตอนปลาย คือเรื่องมีว่า เมื่อเจ็บหนักจน
จะสิ้นชีวิตอยู่แล้ว พระพุทธองค์ได้ตรัสใช้พระอานนท์และ
พระสารีบุตร ให้ไปเยี่ยมไข้ของอนาถปิณฑิกกหบดี ท่านก็
เลยให้อิวาทแก่อนาถปิณฑิกกหบดีที่เจ็บหนักนั้น เป็นใจความ
ว่า “ดูก่อนคหบดี! ในเรื่องการเจ็บไข่นี้ ท่านพึงทำความ
สำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นถือมั่น ช่างจักขุ ช่าง
วิญญาณอันอาศัยจักขุ เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่น ก็จักไม่มี
วิญญาณอันอาศัยจักขุ เพื่อจะยึดมั่นซึ่งรูป จักไม่ยึดมั่น
ถือมั่นซึ่งจักขุวิญญาณ ช่างจักขุสัมผัส ช่างจักขุสัมผัสสชา
เวทนา (อย่างนี้เรื่อยไปจนครบทั้ง ๖ आयตนะ) จักไม่ยึดมั่น
ซึ่งปฐวีธาตุคือธาตุดิน ฯลฯ จักไม่ยึดมั่นซึ่งรูปขันธ์ ฯลฯ
กระทั่งไม่ยึดมั่นอากาศาสนัญจายตนะ ฯลฯ ไม่ยึดมั่นโลกนี้
ไม่ยึดมั่นโลกอื่น. อารมณ์ใดๆ ที่เราเห็นแล้ว ฟังแล้ว
รู้สึกแล้ว รู้แจ้งแล้ว แสวงหาแล้ว เชื่อแล้วด้วยใจ
เราจะไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งอารมณ์นั้นๆ แล้ววิญญาณนั้นๆ
ชนิดนั้นๆ อันอาศัยอารมณ์นั้นๆ ก็จักไม่มีแก่เรา”. นี้

พระเถระได้เตือนสติอนาถปิณฑิกคหบดี ในวาระสุดท้ายด้วย
เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่นสูงส่งสุดถึงอย่างนี้.

ครั้นพระสารีบุตรได้กล่าวอย่างนี้แล้ว อนาถปิณฑิก
คหบดี ได้ร้องไห้มีน้ำตานองหน้า แล้วได้กล่าวแก่พระอานนท์
ว่า “ข้าแต่ท่านพระอานนท์! ข้าพเจ้ามิได้อาลัยในชีวิตดอก
มิได้มีใจจดจ่อในชีวิตดอก แต่ว่าพระศาสดาเป็นผู้ที่ข้าพเจ้า
เข้าไปนั่งใกล้แล้ว ตลอดเวลานาน ภิกษุทั้งหลายที่เบ็นท์
ชอบพอกัน ก็มีเป็นอันมาก แต่ว่าธรรมกถาอย่างชนิดนี้
ข้าพเจ้าไม่เคยฟังเลย”. และได้กล่าวต่อไปว่า “ถ้าอย่างนั้น
ขอธรรมกถาอย่างชนิดนี้ จงเป็นที่แจ่มแจ้ง แม้แก่กฤหัสถ์
ผู้นั่งชาวทั้งหลายเถิด. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ! กุลบุตรผู้มี
ชาติแห่งธูลิในดวงตาแต่เล็กน้อย ก็มีอยู่ในโลก เมื่อไม่ได้
ฟังธรรมะนี้แล้ว จะเสื่อมจากประโยชน์ เพราะว่าผู้ที่อาจ
จะรู้ทั่วถึงธรรมะนี้ จักมี”. แล้วอนาถปิณฑิกคหบดีก็ตาย.
นี้เป็นเรื่องของภรรวาราสแท้ ๆ.

ขอให้ลองกึกดูว่า คหบดีผู้นี้ร้องไห้เสียใจถึงที่สุด
เพราะว่าเพิ่งจะได้ฟังเดี๋ยวนี้ ไกลจะตายอยู่รอมร่อแล้ว
ทำไมไม่ได้ฟังมาก่อนหน้านั้น ก็จะได้มีเวลาเข้าใจธรรมะนี้
ได้รับผลสูงสุดจากธรรมะนี้ เป็นเวลายาวนาน. พระอานนท์

ได้อธิบายข้อนี้ว่า เป็นของเล็ก ไม่ควรนำมาแสดงแก่
ฆราวาส ; เรื่องมันก็ไขว้เขวกันหมด.

อนาถปิณฑิกกหบดีตัดพ้อว่า พระเถระที่คุ้นเคยกัน
ก็มีเป็นอันมาก ทำไมไม่พูดเรื่องนี้ เข้าไปนั่งใกล้พระพุทธเจ้า
ก็นานนักหนามาแล้ว ทำไมไม่ได้ยินเรื่องนี้ ? แต่สูตรที่แล้ว
มาเมื่อตะกัณห์ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตัดกัเทือน
กหบดีว่า อย่าพอใจแต่เพียงว่า ได้บำรุงพระภิกษุสงฆ์ด้วยจีวร
บิณฑบาต เสนาสนะ ฯลฯ ให้พยายามเข้าถึงปวิเวกบีติ ตาม
สมควรแก่เวลาอยู่เสมอ. นี้ก็แสดงว่าพระพุทธเจ้าได้เคยทรง
ตัดกัเทือนในข้อนี้.

ถ้ายึดมั่นบุญกุศลหรือสุขเวทนาอ้อมเป็นทุกข์

แต่คำว่า ปวิเวกบีติ นั้น มันคงจะยากเกินไปสำหรับ
อนาถปิณฑิกกหบดี ที่จะเข้าใจคำว่า จะไม่มีทุกข์โทมนัส อัน
เกิดจากกุศลทั้งหลาย คงจะเข้าใจว่า ขึ้นชื่อว่ากุศลแล้ว ก็
จะไม่มีความทุกข์โทมนัส นั้นเป็นเรื่องละเอียดลึกซึ้งของ อิทัปปัจจยตา.

กุศลหรืออกุศลก็ตามใจ สุขเวทนาหรือทุกข์เวทนา
ก็ตามใจ ถ้าใครมีความยึดมั่นถือมั่นแล้ว อ้อมเป็นทุกข์.
พระพุทธเจ้าท่านตรัสล่วงหน้าว่า : ให้ไปสนใจปวิเวกบีติกัน

เสียบ้าง. นอนหลับฝันตกหนักก็เสียใจว่าชาติคุณ เป็นเวลานาน
 ไม่ได้ยินได้ฟังเรื่องหนึ่งทีนั่งใกล้พระพุทธเจ้า พระเถระที่ชอบ
 พอกันก็มีเป็นอันมาก ทำไมไม่พูดเรื่องนี้? นัชมราวาส
 พงหลายลงคิดถึง ว่าเรากำลังจะชำระรอยกับเรื่องหนึ่งบ้าง หรือ
 อย่างไร?

อิทัปปัจจยตา ช่วยให้เกิดความสงบแห่งจิต

ถ้าผู้ใดต้องการจะเข้าถึงปวิเวกบิบัติ ก็ต้องสนใจ

เรื่อง อิทัปปัจจยตา หมายความว่าต้องการจะอยู่เหนือการ
 บีบคั้นของกาม ของอกุศล ของกุศลแล้ว ต้องใช้อาวุธคือ
 อิทัปปัจจยตา เท่านั้นเอง. การที่จะไม่ยึดมั่นในสิ่งใด ๆ
 อย่างที่ออกชื่อมาแล้ว ไม่ยึดมั่นในอายตนะ ไม่ยึดมั่นใน
 ปฐวีธาตุ ฯลฯ ในรูปขันธ์ ฯลฯ ในอากาसानัญจายตนะ ฯลฯ
 ไม่ยึดมั่นในโลกนี้ ไม่ยึดมั่นในโลกอื่น อะไรทำนองนี้แล้ว
 ต้อง อิทัปปัจจยตา คือความรู้ที่ทำให้มองเห็นว่า สิ่งเหล่านั้น
 ทั้งหมด เป็นเรื่องลม ๆ แล้ง ๆ เป็นแต่สักว่า : *เมื่อมีสิ่ง
 เป็นปัจจัย สิ่งนั้นก็เกิดขึ้น* เท่านั้นเอง หาสาระอะไรที่แน่นอน
 หนาไปกว่านั้น ไม่ได้. นี่เป็นเรื่องที่จะต้องกคคค สำหรับ
 นัชมราวาส ที่มีความมุ่งหมายที่จะได้สิ่งที่ดีที่สุดในที่สุดที่นัชมราวาสควร
 จะได้รับ.

ที่นี้ ก็มาถึงเรื่องที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ตรงๆ
 อาตมาเอามาอ่านให้ฟังเพื่อว่าใคร ๆ อย่าได้ไปโทษพระพุทธเจ้า
 ว่าไม่ทรงสอนเรื่องนี้ นี้ก็ได้แก่เรื่อง **สุญญตา** ที่เรากำลังศึกษา
 กันอยู่ โดยไม่เข้าใจ.

สูตรที่ว่าด้วยเรื่องสุญญตานั้น มีเป็นอันมาก และที่
 สำคัญที่สุดก็คือ ในธัมมทินนสูตร มหาวารวรรค สังยุตตนิกาย
 เล่ม ๑๙ หน้า ๕๑๒ มีกล่าวถึงว่า:-

พวกฆราวาสหมู่ใหญ่ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า มีอุบาสก
 ชื่อธัมมทินนะ เป็นหัวหน้า แล้วได้ขอร้องให้พระพุทธองค์
 ทรงสั่งสอนเรื่องที่มีประโยชน์ที่สุด.

มีบาลีว่า : โอิทตฺตฺโน ฆนฺเต ภาควา อนุสาสตุ
 โน ฆนฺเต ภาควา, ยํ อมฺหากํ อสฺส ทิมฺรตฺตํ หิตาย
 สุขายาติ; ความว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ขอ
 พระผู้มีพระภาคช่วยสอนเรื่องที่เป็นประโยชน์แก่กุล เป็น
 ความสุขตลอดกาลนาน แก่ข้าพระองค์ทั้งหลายเถิด”.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “เย เต สุตฺตฺนฺตา ตถาคตภาสิตา
 คมฺภีรา คมฺภีรตฺตา โลกุตฺตรา สุนฺนตฺตปฺปฏิสฺยฺตฺตา เต
 กาเลน กาลํ อุปสมฺบฺนฺช วิหริสฺสามาติ” มีใจความว่า
 “ดูก่อนธัมมทินนะ! ท่านจงทำความสำเนียงศึกษา

อย่างนั้นว่า สุตคันตะหิงหลายเหล่าใดที่ตกาศได้ภษิตไว้
เป็นของเล็ก มีอรรดเล็ก เหนือโลก ประกอบด้วยสุญญา
นิน จงเข้าถึงซึ่งธรรมนิน แล้วแลอยู่ ตลอดกาลโดยกาล”
หมายความว่าตามสมควรแก่เวลา.

นี้จะพูดว่าพระพุทธเจ้าไม่สอนเรื่องสูงสุด เรื่อง
สุญญา เรื่องเหนือโลก แก่ฆราวาสนั้น ไม่ได้ อย่างในสูตร
นี้เป็นตัวอย่าง และยังมีในสูตรอื่นอีกมาก รวมทั้งสูตรที่ได้
กล่าวแก่นาถปิณฑกคหบดี เมื่อตะกัณ. นั้นมีใจความว่า
พระพุทธองค์ทรงถือว่า เรื่องสุญญาสูงสุดนั้นเหมาะสมแก่
ฆราวาส.

ที่นี้ อุบาสกชุตนี้ ก็บอกว่ามันยากไป เห็นจะปฏิบัติ
ไม่ไหว พระพุทธเจ้าก็ตรัส โสตาบัตติยังคะ ให้แทน ; คือ
ให้มีสัทธานันคงในพระพุทธ สัทธานันคงในพระธรรม
สัทธานันคงในพระสงฆ์ แล้วก็มีศีลที่บริสุทธิ์ ไม่ติเตียนตัวเอง
ได้ รวม ๔ อย่างนี้. อุบาสกชุตนี้ก็กราบทูลว่า นี้ก็ปฏิบัติ
อยู่แล้ว เออซี! พอพระองค์ทรงแนะให้ว่า ถ้าไม่เอาเรื่อง
สุญญาก็ต้องปฏิบัติธรรมะข้อนี้ เขาก็กราบทูลว่า นี้ก็ปฏิบัติ
อยู่แล้ว ; ก็แปลว่ามันไม่มีทางหลีกเลี่ยงอื่น นอกจากจะ
เลื่อนขึ้นไปยังสุญญา.

พิจารณา อิทปปัจจยตา อยู่เสมอจะทำให้เห็นสัญญาตา

เรื่องสัญญาตานี้ ความหมายมันก็คือ จะไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ให้เห็นสิ่งทั้งปวงโดยความเป็นของว่างจากภาวะที่ควรยึดมั่นถือมั่น.

จะพิจารณาอย่างไรจึงจะเห็นสัญญาตา? มันก็ต้องพิจารณา อิทปปัจจยตา โดยเหตุสักว่า : เมื่อมีสิ่งหนึ่ง เป็นปัจจัย สิ่งหนึ่งก็เกิดขึ้น ; ถ้ารู้อยู่อย่างนี้ ก็คือเห็นสัญญาตา; ไม่เห็นส่วนใดที่เป็นตัวตนหรือของตน.

ดังนั้น ขอให้ถือว่า มันเป็นเรื่องจำเป็นแก่ฆราวาสหรือแก่กฤตทัสสั พระพุทธองค์จึงได้ตรัสอย่างนี้ ว่าเรื่องที่เป็นประโยชน์แก่กุลเก่านั้นทั้งหลาย ตลอดกาลนานนั้น มันคือเรื่องสัญญาตา. ที่นี้ เขาก็ว่าปฏิบัติอยู่แล้ว มันก็ไม่ว่าจะทำอย่างไร นอกจากจะต้องสนใจเรื่อง อิทปปัจจยตา ต่อๆ ไปเท่านั้นเอง เพราะมันไม่มีอะไรที่จะถอยหลังลงมาได้อีกแล้ว.

ที่นี้ สำหรับเรื่อง โสตาปัตตียังคะ ที่พระพุทธเจ้าทรงมีไว้สำหรับต่อรองแก่คนที่ยังไม่รับสัญญาตานี้ มันก็ยังเนื่องกับ อิทปปัจจยตา. นี้ฟังดูให้ดี เกียวจะไม่เข้าใจ ว่าเรื่องสัญญาตามันเนื่องอยู่กับ อิทปปัจจยตา : ต้องเห็น อิทปปัจจยตา จึงจะเห็นสัญญาตา. ที่นี้ไม่เอาสัญญาตาแต่จะเอา

โสตาปัตตียังคะ พอมายังโสตาปัตตียังคะ มันก็เนื่องกัน
อยู่กับ อิทัพปัจจยตาอีก เดียวก็เห็นได้ต่อไป ในสูตรที่
เกี่ยวกับเรื่องนี้.

สูตรที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็เป็นสูตรที่ตรัสกับอนาถ
ปิณฑิกกหบดี กราวหนึ่งอีกตามเคย ก็พระพุทธรเจ้าท่านได้
ตรัสแก่อนาถปิณฑิกกหบดี เป็นธรรมะที่เกี่ยวข้องกัน ๓ ข้อ
ขอให้ฟังให้ถี่ถ้วนหน่อยว่า : “ยโต โข กหปติ - กุก่อน
กหปติ! ในกาลใด, อริยสาวกสฺส ปญฺจ ภยานิ เวรานิ
วูปสนฺตานิ โหนติ - เวรภัยทั้ง ๕ ประการ เป็นสิ่งที่สงบ
ระงับแล้ว แก่อริยสาวก, จตุหิ โสตาปัตตียงฺเกหิ สมฺมุนา-
คโต โหติ - และอริยสาวกนั้น ก็จะเป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว
ด้วยโสตาปัตตียังคะทั้ง ๔ นั้นด้วย, อริโย จสฺส ฉาโย
ปญฺฉาย สุกฺกโร โหติ สุปฺปฏิวิทุโร - และฉาธรรมอันเป็น
อริยะ ก็จะเป็นสิ่งที่อริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว แหวงตลอดแล้ว
ด้วยดี”.

นี้หมายความว่าพระพุทธรเจ้าท่านตรัสว่า : ๓ อย่างนี้
แยกกันไม่ได้ ถ้าเขาพ้นจากภัยเวรทั้ง ๕ แล้วก็ประกอบ
พร้อมด้วยโสตาปัตตียังคะ แล้วเขาจะต้องแหวงตลอดซึ่ง
อริยฉาธรรม.

ลักษณะของผู้พ้นเวรภัย

อริยฉายธรรมในขั้นที่ ๕ ก็คือปฏิจกสมุปบาท หรือ
อิทัปปัจจอยตา; เมื่อเป็นดังนี้ : “โส อากงขมาโน
อตตนา ว อตตานิ พุยากเรย - เมื่ออริยสาวกนั้นหวังอยู่
ก็พึงพยากรณ์ซึ่งตนด้วยตนว่า : ขีณนิโรยมหิ - เราเป็นผู้
มีนรกอันสิ้นแล้ว, ขีณตริจฺฉานโยนินโย - เราเป็นผู้มี
กำเนิดเจระจฺฉานอันสิ้นแล้ว, ขีณปีตฺตวิสโย - เราเป็นผู้มี
เปรตวิสัยอันสิ้นแล้ว, ขีณาปายทุกฺคตฺตวินิปาโต - เราเป็นผู้
มีอบายทุกคตฺตวินิบาตอันสิ้นแล้ว, โสตาปนโน - เราเป็นผู้
ถึงกระแสน้ำแล้ว, อวินิปาตฺตมโม - มีอันไม่ตกต่ำอีกเป็น
ธรรมคา, นียโต - เป็นผู้เที่ยงแท้, สมุโพธิปฺรายนโย
- มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องหน้า”.

นี่เมื่อประกอบด้วยลักษณะ ๓ อย่างนี้แล้ว มันเป็น
อย่างนี้ คือไม่ตกนรกแน่นอน และก็เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อพระ
นิพพาน : มันเกี่ยวพันกันอยู่ว่า พ้นจากเวรภัยทั้ง ๕ ประการ
ด้วยโสตาปัตตียังคะ ๔ แล้วก็แทงตลอดซึ่งอริยฉายธรรม.

พ้นเวรภัยด้วยการกระทำในใจให้แนบคาย ในปฏิจกสมุปบาท

เมื่อกล่าวถึง อริยฉายธรรม ก็อะไร? พระ
พุทธเจ้าท่านตรัสว่า : “อิธ คหปติ อริยสาวโก - คู่ก่อน

กหบดี! อริยสาวก ในธรรมวินัยนี้, ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ เหว
 สาธุกํ โยนิโส มนสิกโรติ - ย่อมกระทำในใจ โดยแยกกาย
 ด้วยดี ซึ่งปฏิจฺจสมุปฺปาทนั้นเทียว, อิติ อิมสฺมึ สติ อิทํ
 โหติ - เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ย่อมมี, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ
 อฺปฺปชฺชติ - เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้นสิ่งนี้ย่อมเกิดขึ้น, อิมสฺมึ อสติ
 อิทํ นโหติ - เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ย่อมไม่มี, อิมสฺสุ นิโรธา
 อิทํ นรฺุชฺชติ - เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ย่อมดับ, ยทิตํ นั้นคือ
 อะไรเล่า? อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา - นั่นคือสังขารทั้งหลาย
 ย่อมมี เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ
 - วิญญาณย่อมมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย ฯลฯ” เหล่านี้จนตลอด
 ปฏิจฺจสมุปฺปาท; แล้วก็สรุปความว่า “อยมสฺสุ อริโย
 ฌาโย ปญฺญาเย สุกฺกฺโข โหติ สฺสุปฏิวิทฺโธ - คู่ก่อนกหบดี!
 นี้แล คืออริยฉาธรรม อันอริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว ทาง
 ตลอดด้วยดีแล้ว”

ใจความสำคัญมันอยู่ที่ว่า ทางตลอดซึ่งอริยฉา
 ธรรม. ฉาธรรมแปลว่าธรรมเครื่องไป. ไปไหน?
 คือไปจากทุกข์. ฆราวาสก็ต้องไป ไม่ใช่ไปแต่พระ.
 ฆราวาสคนไหนเล่ามันอยากตกนรก? ก็คงจะไม่มีใครต้องการ!

อิทัปปัจจยตาทำให้พ้นเวรภัย

นี่สูตรอย่างหนึ่ง มีอยู่ ๒ - ๓ แห่ง เนื้อความเหมือนกัน
หมด แสดงว่าต้องไปพร้อมกันเว้นจากเวรภัยทั้ง ๕ คือเวรภัย
ที่เกิดจากปาณาติบาต, อทินนาทาน, กาเมสุมิจฉาจาร,
มุสาวาท, สุราเมรัย นี่ เวรภัยทั้งหลาย ที่เกิดจากสิ่งทั้ง ๕ นี้
ต้องไม่มี, แล้วก็มีเชื่อมั่น ใช้คำว่าเชื่อมั่น เดียวจะ
เป็นยึดถือ ต้องมีความเชื่อมั่นที่ถูกต้องแน่นแฟ้น ในพระ
พุทธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์ แล้วก็มีศีลที่ติดเย็นตัวเอง
ไม่ได้ แล้วก็แทงตลอดซึ่งอริยญาธรรม; ถ้ามันขาดอยู่
อย่างใด อย่างหนึ่ง มันไม่ครบที่จะเป็นพระโสดาบัน ใน
ลักษณะอย่างนี้.

ที่นี้เรื่องสำคัญมันก็อยู่ที่อริยญาธรรม คือรู้ อิทัป-
ปัจจยตา ทว่า : เมื่อสิ่งนั้น สิ่งนั้นก็ เมื่อสิ่งนั้นเกิด สิ่ง
นั้นก็เกิด เมื่อสิ่งนั้นไม่มี สิ่งนั้นก็ไม่มี เมื่อสิ่งนั้นดับ สิ่ง
นั้นก็ดับ
นี่คือหัวใจของ อิทัปปัจจยตา เพราะว่าเมื่อรู้อยู่เห็นอยู่อย่างนี้
มันไปทำปาณาติบาตไม่ได้ อทินนาทานไม่ได้ กาเมสุมิจฉาจาร
ก็ไม่ได้ ฯลฯ แล้วเมื่อรู้อยู่อย่างนี้ มันยังมีศรัทธาแน่นแฟ้น
ไม่หวั่นไหว ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์. ผู้ได้รู้
อย่างนี้ ผู้ได้ปฏิบัติอย่างนี้ ผู้ได้รับผลอยู่อย่างนี้ นี้เรียกว่า

มันยังมีศรัทธาแน่นแฟ้น ; ศิลจึงเป็นที่บริสุทธิ์เป็นที่พอใจ
ของพระอริยเจ้า ติเตียนตนเองก็ไม่ได้ นี่คืออานิสงส์ของ
อิทัปปัจจยตา.

ฟังดูให้ตีๆ ขรราวาสจะต้องเว้นจากโทษของเวรภัย
ทั้ง ๕ ประกอบด้วยองค์แห่งความเป็นพระโสดาบัน ทั้งนี้เนื่อง
อยู่กับการรู้เรื่องอริยฉายธรรม คือปฏิจสงฺกุปบาท หรือคือ
อิทัปปัจจยตา ดังที่กล่าวมาแล้ว.

นี่ขอให้ถือว่า ถ้าเป็นขรราวาสที่ดี เป็นอริยสาวกที่ดี
ในพุทธศาสนาต้องมีความปรารถนาอย่างนี้ คือเพื่อให้ถึงความ
พ้นที่รับประกันได้ว่านรกสิ้นแล้ว อภัยสิ้นแล้ว วัฏฏะสิ้นแล้ว
อะไรในทำนองนี้ ด้วยอำนาจของ อิทัปปัจจยตา. นี่เรียกว่า
จะมองกันไปในทางไหน มันก็ไม่พ้นไปจากเรื่อง อิทัปปัจจยตา
สำหรับขรราวาสผู้ต้องการที่จะเป็นขรราวาสพุทธบริษัทสมบูรณ์
แบบ. ผู้ที่ยกมาให้ฟังนี้ เป็นสูตรที่ตรัสเพื่อขรราวาส
โดยตรงทั้งนี้.

อิทัปปัจจยตา ที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา
ที่นี้ ก็จะพิจารณาจนถึงพระพุทธรูปชาติอื่นๆต่อไปอีก
โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับ อิทัปปัจจยตา คือความรู้เรื่องนี้ที่

ทำให้เห็นว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรจะยึดมั่นถือมั่น อย่าลืมเสียว่า เราต้องการความไม่ยึดมั่นถือมั่น อิทัปปัจจยตา ช่วยให้เห็นความจริง จนไม่ยึดมั่นถือมั่น แล้วสรุปเป็นหัวใจของพุทธศาสนา.

บทสำคัญที่ว่า : สพฺเพ ธมฺมา นาลิ อภินเวสยา
นี้ เราถือกันว่าเป็นหัวใจของพุทธศาสนา ขยายออกเป็นอะไรก็ได้ ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น และมันก็ไม่เกิดโลก ไม่เกิดโกรธ ไม่เกิดหลง ไม่ทำบาป ไม่ทำอกุศล ไม่ยึดมั่นในกุศล เพราะมันไม่ควรยึดมั่นถือมั่น.

การที่มันจะมองเห็นว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นนั้น มันไม่มีแว่นอันอื่นมาส่อง นอกจากแว่นคือ อิทัปปัจจยตา; ให้คุ้นเคยอยู่กับ อิทัปปัจจยตา ก็จะเห็นอยู่เสมอว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น.

ละอวิชาได้ เพราะไม่ยึดมั่น

ครั้งหนึ่ง มีภิกษุองค์หนึ่ง มาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า
รู้อะไร ที่รู้แล้วจะละอวิชาเสียได้ และทำอวิชาให้เกิดได้ ?
ภิกษุนั้นมาทูลถามพระพุทธเจ้าอย่างนี้. พระพุทธเจ้าได้ตรัส
ว่า : “อิธ ภิกขุ ภิกขุโน สุตํ โหติ สพฺเพ ธมฺมา
นาลิ อภินเวสยาติ - คู่ก่อนภิกษุ! สุตะ คือสิ่งสลับหรือ

ศึกษาเล่าเรียนเรียกว่าสุตะ ของภิกษุในธรรมวินัยนี้มีอยู่ว่า :
สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสย - ธรรมทั้งหลายทั้งปวง
 อันใคร ๆ ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น ; *เอวญฺเจตํ ภิกฺขุโน สุตํ*
โหติ สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสยาคิ - คู่ก่อนภิกษุ !
 ถ้าวาสุตะ ของภิกษุในศาสนานี้มีอยู่ว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวง
 ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น แล้วไซ้ ; *โส สพฺพํ ธมฺมํ อภินิ*
นาติ - ภิกษุนั้น ชื่อว่าย่อมรู้เฉพาะซึ่งธรรมทั้งปวง ; *สพฺพํ*
ธมฺมํ อภินิเวสย สพฺพํ ธมฺมํ ปริขานาติ - เพราะรู้เฉพาะ
 ซึ่งธรรมทั้งปวง ภิกษุนั้นย่อมรู้รอบ รอบรู้ซึ่งธรรมทั้งปวง ;
สพฺพํ ธมฺมํ ปริเวสย สพฺพนิมิตฺตานิ อญฺเวยโต ปสฺสติ
 - เพราะรอบรู้ รู้รอบซึ่งธรรมทั้งปวง เธอเห็นนิमित
 ๕ ทั้งหลายทั้งปวง ๕ โดยความเป็นประการอื่น” .

หมดความยึดมั่นได้เพราะเห็นสิ่งทั้งปวงผิดจากคนอื่น

ตรงนี้จะไม่เข้าใจคำว่า “ความเป็นโดยประการอื่น”

ฉะนั้น ต้องอธิบาย. พระพุทธเจ้าตรัสว่า เมื่อการศึกษา
 เล่าเรียน สดับตรับฟัง มันมีอยู่ ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ควร
 ยึดมั่นถือมั่นแล้ว ผู้นั้นจะรู้อย่างหรือรู้เฉพาะเจาะจงซึ่งธรรม
 ทั้งปวง ; เพราะรู้เฉพาะเจาะจงซึ่งธรรมทั้งปวงแล้ว จะรอบรู้

ซึ่งธรรมทั้งปวง; เพราะรอบรู้ซึ่งธรรมทั้งปวง เขาจะเห็น
สิ่งทั้งหลายทั้งปวง โดยประการอื่น.

คำว่าโดยประการอื่น นี้ คือ ประการอื่นจากที่
คนทั่วไปเขาเห็น; จึงใช้คำว่า “อื่น” เฉยๆ *อัญญาโต*
- โดยประการอื่น; คนทั้งโลกเขาเห็นโดยประการนี้ แต่
คนนี้จะเห็นโดยประการอื่น ซึ่งตรงกันข้าม.

คนทั้งโลกที่เป็นปุถุชน ย่อมเห็นตามสายตา ฐิติ
ภิกษิกของปุถุชน แต่คน ๆ นี้จะเห็นโดยประการอื่น : *จกฺขุ*
อลฺลโต ปสฺสตี - เห็นจักขุโดยประการอื่นผิดไปจากที่
คนอื่นเขาเห็นกัน; *รูปเ อลฺลโต ปสฺสตี* - ย่อมเห็น
ซึ่งรูปทั้งหลาย โดยความเป็นประการอื่น ผิดจากที่คนอื่น
เขาเห็นกัน; *จกฺขุวิญฺญาณํ อลฺลโต ปสฺสตี* - ย่อม
เห็นจักขุวิญญาณ โดยประการอื่น ผิดจากที่คนอื่นเขาเห็นกัน;
จกฺขุสมฺผัสํ อลฺลโต ปสฺสตี - ย่อมเห็นซึ่งจักขุสัมผัส
โดยประการอื่นผิดจากที่คนอื่นเขาเห็นกัน; *ยมฺปํ จกฺขุสมฺ*
ผัสฺสปจฺจยา อปฺปชฺชติ เวทิตํ สุขํ वा ทุกฺขํ वा
อทุกฺขมฺสุขํ वा ตมฺปํ อลฺลโต ปสฺสตี - ย่อมเห็นซึ่ง
เวทนาอันมาจากจักขุสัมผัสนั้น โดยประการอื่น ผิดจากที่
คนอื่นเขาเห็นกัน.

แล้วพระองค์ก็ตรัสจำแนกไปถึง หมวก, เสียง, กลิ่น, รส, โผฏฐัพพะ, ธรรมารมณ์ ว่าแต่ละอัน ๆ นั้น ผู้นี้เห็นผิดจากที่คนอื่นเขาเห็นกัน : เมื่อมีการศึกษา มีการปฏิบัติ อิทัปปัจจยา แล้ว จะเห็นทุกสิ่งผิดจากที่คนอื่นเขาเห็นกัน. พระบาลีมีแต่เพียงว่า สพฺพหนิมิตฺตานิ อภฺยโต ปสฺสตี - ย่อมเห็นซึ่งนิमितทั้งหลายทั้งปวง โดยความเป็นประการอื่น.

ดังนั้น คำว่า “ประการอื่น” ในที่นี้ กินความกว้างหรืออื่นทุกอย่างจาก ที่คนอื่นเขาเห็นกัน. เขาจะเห็นตรงกันข้าม เห็นว่าไม่ควรยึดมั่นถือมั่น เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. นี้เรียกว่า อิทัปปัจจยา เป็นความรู้ที่ทำให้เราเห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ผิดจากที่คนธรรมดาเขาเห็นกัน.

ถ้าเขาไม่บ้า เราก็บ้า, ถ้าเราไม่บ้า เขาก็บ้า แปลว่า ต้องตรงกันข้ามโดยประการทั้งปวง เพราะเห็น อิทัปปัจจยา : ความที่เม่อมสัง^๔ ๆ เป็นปัจจย^๕ สิ่ง^๕ ๆ จึงเกิด^๕ ; นี้เรื่องที่เป็นกรกล่าวถึงหัวใจของพุทธศาสนา มันมีอยู่อย่างนี้ รวมความว่า จะเห็นนิमित^๕ทั้งหลายทั้งปวง ผิดจากที่คนอื่นเขาเห็นกัน. นี้แสดงอานิสงส์ของ อิทัปปัจจยา ในลักษณะอย่าง^๕นี้.

อิทัปปัจจยตาทำให้เห็นสิ่งทั้งปวงผิดจากที่คนอื่นเห็น

ยังมีข้อความอีกสูตรหนึ่งที่ตรัสแก่ท้าวสักกะ แล้ว
ก็ไปตรัสเล่าให้พระโมคคัลลานะฟัง ขึ้นต้นก็เหมือนกัน คือ
เห็น อิทัปปัจจยตา แต่แล้วก็จะเกิดอนิจจานุปัตสสี, วิศวคานุปัตสสี,
นิโรธานุปัตสสี, ปฏิณิสตักคานุปัตสสี; เหมือนที่เรารอธบายกัน
ในเรื่องอานาปานสติ มีวิธีปฏิบัติก็เหมือนกัน; นี้ก็เรียกว่า
เห็นผิดจากที่คนอื่นเขาเห็น ถ้ายเหมือนกัน. นี้คือ อิทัป-
ปัจจยตา จะทำให้เราเห็นสิ่งต่าง ๆ ผิดจากที่คนธรรมดา
เห็น.

นี่แหละจะเหมาะสำหรับฆราวาส หรือไม่เหมาะ
ก็ขอให้ลองคิดดู. เมื่อฆราวาสต้องการจะเป็นพุทธบริษัท
สมบูรณ์แบบของพระพุทธเจ้า มันก็เว้นเรื่องนี้ไม่ได้ คือเห็น
ผิดจากที่คนทั่วไปเห็น; ถ้าเขาไม่บ้า เราก็บ้า; ถ้าเราไม่บ้า
เขาก็บ้า เรียกว่า *อัญญะโตปัสสะติ* ย่อมเห็นโดยประการอื่น
ผิดจากที่คนอื่นเขาเห็นกัน แล้วใครจะบ้าหรือไม่บ้ายก็ลองไป
คิดดูเอาเอง.

แล้วที่มันยังซัดเข้ามาทุกทีว่า เราจะมีธรรม
หรือมีแสงสว่าง หรือมีอะไรก็ตาม ที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา
นี้ สำหรับจะเป็นอย่างนี้ สำหรับจะเป็นฆราวาสที่ถูกใจ
พระพุทธเจ้า.

ทรัพย์สิน ที่พราหมณ์บัญญัติ

ที่นี้ ก็จะมองดูกันต่อไปว่า เพราะเหตุว่าพระพุทธองค์
 ได้ทรงมอบโลกุตตรธรรม ให้ไว้เป็นสมบัติแก่คนทุกคน
 สูตรนี้ก็น่าหวั้มาก : มัชฌิมนิกายมัชฌิมบัตถนาสกั เอสุการี
 สูตร เล่ม ๑๓ หน้า ๖๑๔ ทรงสนทนาหรือเรียกว่าแย้ง หรือ
 เกี่ยวกันกับพราหมณ์คนหนึ่ง ท่านทรงดลกกับพวกพราหมณ์
 ว่า บัญญัติเรื่องทรัพย์สินกันอย่างไร? พวกพราหมณ์ว่าเขา
 บัญญัติธนูและศรนี้ ให้เป็นทรัพย์สินของกษัตริย์, บัญญัติ
 ภิกขาจาร คือสิทธิในการขอ ให้แก่พวกพราหมณ์, บัญญัติ
 กสิกรรมและโครักษกรรม แก่พวกแพศย์ หรือคนชาวบ้าน
 ทั่วไป, บัญญัติเกี่ยวกับไม้คาน ไว้สำหรับพวกศูทร; นี้
 แสดงวาระณะ ๔ อย่างชัดแจ้ง.

ธนูและลูกศร ธนูคือคันธนู ลูกศรคือลูกธนู นี้คือ
 อาวุธยิงไกลสำหรับสมัยนั้น ยังไม่มีปืน สมัยนี้ก็ได้แก่ปืน
 หรือเครื่องอาวุธที่ระบราฆ่าฟันทั้งหลาย นี้บัญญัติให้เป็น
 ทรัพย์สินของวาระณะกษัตริย์ ให้วาระณะกษัตริย์หากินด้วยทรัพย์สินนี้.
 ที่นี้ ภิกขาจารสิทธิ คือสิทธิที่จะขอ มีสิทธิที่จะขอ แล้วไม่
 ตุกฎุว่าเป็นขอทานอย่างนี้ สิทธิอันนี้บัญญัติให้เป็นทรัพย์สินแก่
 พวกพราหมณ์ พวกครูบาอาจารย์. นี้ยังเลยลามมาถึงภิกษุ

สามแดน^๕ มีสิทธิที่จะบิดเบือนบาตอย่าง^๕. ที่น^๕ บัญญัติการ
ทำไร่ทำนาเลี้ยงโคเลี้ยงควาย ไว้เป็นทรัพย์สินแก่ชาวบ้านทั่วไป
คือระดับชาวบ้านชั้นดีทั่วไป. แล้วเกี่ยวกับไม้คาน สำหรับ
พวกศูทร พวกกรรมกร พวกวรรณะต่ำทราม. สิ่ง^๕ที่เรียกว่า
เกี่ยว^๕นี้ เขาใช้เป็นเครื่องหมายของพวก^๕นี้มาแต่ดึกดำบรรพ์แล้ว
แล้วก็ไม้คาน หมายความว่าหาบหา^๕; การเกี่ยวข้าวหรือ
การชักหญ้า หรือการหาบหา^๕เป็นทรัพย์สิน ของพวกคนชั้นต่ำ
ที่สุด.

ทรัพย์สิน ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติ

ที่^๕น พราหมณ์ก็ย้อนถามเอาบ้างว่า เรื่องทรัพย์สิน^๕
พระสมณโคตมบัญญัติว่าอย่างไร? “อริย^๕ โข ปน อหิ
พุราหุณณ โลกุตฺตโร ฐมม^๕ ปุริสสฺส สทฺธน^๕ ปญฺญเปมิ
- คุณ^๕ก่อนพราหมณ์! ส่วนเรา^๕ บัญญัติโลกุตตรธรรมอัน
ประเสริฐ^๕ ว่าเป็นทรัพย์สิน^๕ของคนทุกคน”. ปุริสส^๕สะ ในที่^๕
แปลว่าคนเฉยๆ ไม่ใช่แปลว่าผู้ชาย. ผู้ไม่รู้ภาษาบาลี จะเข้าใจ
คำว่า ปุริสสะ นี้ แปลว่าผู้ชายไปเสียหมด. เมื่อพูดถึงว่าคน
คนเฉยๆ คนทั่วไป ก็ใช้คำนี้. “คุณ^๕ก่อนพราหมณ์! ส่วน
เรา^๕บัญญัติโลกุตตรธรรมอันประเสริฐ^๕ ว่าเป็นทรัพย์สิน^๕สำหรับ
คนทุกคน.”

ที่เกี่ยวกับพวกพราหมณ์ ก็ลองเปรียบเทียบดูเถาะว่า
พระพุทธรเจ้า ท่านมาเหนือกว่าอย่างไรบ้าง ? ท่านบัญญัติ
โลกุตตรทรัพย์แก่ทุกคน !

ที่นี้ คนบางคนมาพูดว่า โอ๊ย ! โลกุตตรธรรมนี้
ไม่จำเป็นแก่ฆราวาส ไม่ใช่สำหรับฆราวาสนี้ ก็แปลว่าเขา
ไม่รู้จักพระพุทธรเจ้า เป็นคนที่ไม่รู้จักพระพุทธรเจ้าเลย !
พระพุทธรเจ้าท่านบัญญัติโลกุตตรธรรมอันประเสริฐ เป็นทรัพย์
สำหรับคน สำหรับคนทั่วไปก็แล้วกัน. ถ้าใครไม่เป็นคน
ก็ไม่ต้อง. แต่ถ้าใครเป็นคนแล้ว คนนั้นจะต้องสนใจกับ
สิ่งที่เรียกว่า โลกุตตรธรรมอันประเสริฐ. มีคำว่า อริย
โลกุตฺตริ ฌมฺมิ ปุริสฺส สทฺธฺนํ; สัตถนัง แปลว่าทรัพย์
ประจำตัว มี ส เข้ามาด้วย สทฺธฺนํ แปลว่าทรัพย์ประจำตัว.
“เราบัญญัติโลกุตตรธรรมอันประเสริฐ เป็นทรัพย์ประจำ
ตัวของคน !”

พวกจิตว่างอันธพาล ไม่ชอบโลกุตตรทรัพย์

นั่นมันเป็นข้อที่จะตักสินลงไปว่า หมกปัญหาทันที
เรื่องโลกุตตรธรรมสำหรับฆราวาส, ควรรู้หรือไม่ควรรู้?
จำเป็นหรือไม่จำเป็น ? จงดีใจว่ามันเป็นพุทธประสงค์ ให้คน
ทุกคนได้รับทรัพย์อันนี้เป็นมรดก.

ลองคิดดูว่า จะเป็นคนชนิดไหน ? หน้าตาอย่างไร ? ถ้าไม่ต้องการทรัพย์สินมรดกที่พระพุทธเจ้าทรงมอบไว้สำหรับคน. อาตมาคิดว่า “พวกจิตว่างอันธพาล” เท่านั้นแหละที่จะไม่ชอบโลกุตตรทรัพย์นี้. พวก “กามวิปริตวิตถาร” ที่มีอยู่ชุกชุมในกรุงเทพฯ ที่เต็มไปด้วยบาร์ ค่ายไนท์คลับ อะไร นั้น ก็จะชอบโลกุตตรทรัพย์นี้. คนธรรมดาสามัญทั่วไป ก็จะต้องยินดีพอใจ ยกมือขึ้นบูชารับเอาโลกุตตรทรัพย์นี้ เหมือนกับที่ตะกั่วที่ตรัสแก่ธัมมทินนอุบาสกว่า สุนฺณุตถานี้เป็นของสำหรับฆราวาส เป็นประโยชน์แก่กุลกลอนกาลนาน.

ทีนี้ เมื่อเราต้องการจะได้ทรัพย์สมบัติอันเป็นโลกุตตระนี้ ก็ไม่มียานพาหนะไหน ? ไม่มีเครื่องมืออะไรที่ไหน ที่จะให้ได้ หรือแม้แต่ฟังดูจนเข้าใจเรื่องนี้ นอกจากเครื่องมือคือ อิททัปปัจจยตา. ฉะนั้น ขอให้สนใจเรื่อง อิททัปปัจจยตา ก็จะเป็นการง่าย เป็นการสะดวกตาย ที่จะได้รับมรดกโลกุตตรธรรมของพระพุทธเจ้า ที่ทรงมุ่งหมายไว้สำหรับคนทุกคน.

นี่ยิ่งพูดไปเท่าไรก็จะยิ่งเห็นว่า อิททัปปัจจยตา ยิ่งจำเป็นแก่ฆราวาส ผู้ที่ต้องการจะเป็นพุทธบริษัทสมบุรณฺ์แบบ. อาตมาก็พยายามที่จะสำรวจตรวจสอบพระพุทธภาษิต

ทั้งหลายที่เกี่ยวกับขรवास เคยคิดจะทำหนังสือ เรียกว่า ขรवासจากพระโอรสผู้ นิสักเล่มหนึ่ง มันจึงพบเรื่องอย่างนี้ มาก จึงนำมาพูดให้ฟังพลางเผื่อว่าตายเสีย ไม่ได้ทำหนังสือ เล่มนั้น แล้วพวกขรवासก็ไม่ค่อยมีโชคที่จะได้ฟัง; จึงรีบ ๆ พுகันเสีย; ดังนั้นอย่าเพื่อง่วงนอน อย่าเพื่อบื่อหน่าย อย่าเพื่อรำคาญทนฟังไปอีกสักหน่อย เพราะมันจะพูดหลาย คราวก็ไม่ได้ พுகคราวเดียวก็ต้องพุกให้หมดทุกเรื่อง.

ความแตกต่างระหว่าง ขรवासเลว กับ ขรवासดี

ที่นี้ เรื่องถัดไป ที่อยากจะพุก ก็คือเรื่องที่จะต้อง เปรียบเทียบความแตกต่าง ระหว่างขรवासเลว กับ ขรवासดี. ขรवासเลว ก็จะมุ่งหมายถึงปฤชณ ขรवासดี ก็จะมุ่งหมายเอาอริยสาวก.

เมื่อกล่าวถึงพุทธบริษัทที่ดี ที่เป็นขรवास พระ พุทธเจ้าท่านใช้คำว่า อริยสาวก แทนทุกกรณี เว้นไว้แต่จะ เติมคำว่า “อิธ” เข้ามาด้วย จึงจะหมายถึงทั้งบรรพชิตและ ขรवास. ถ้าไม่ใช้คำว่า “อิธ” เข้ามาด้วย มีอริยสาวกเฉย ๆ แล้วจะหมายถึงขรवासทั้งนั้น สังเกตดูเป็นอย่างนี้.

ที่นี้ปฤชณกับอริยสาวกนี้ มันเป็นผู้ที่ควรเอามาจับ กันดู : ปฤชณยังไม่เรียกว่าอริยสาวก เพราะยังคิบบ ยังหนา

ยังบ๊อบบ์ ยังอะไรมากเกินไป ไม่พอที่จะเรียกว่าอริยสาวก. อริยสาวกนั้น อย่างน้อยก็เข้าถึงเขตที่พระพุทธเจ้าท่านทรง ประสงค์ เช่นเป็นพระโสดาบันเป็นต้น หรือกำลังพยายาม เพื่อจะเป็นพระโสดาบันเป็นต้น เราจะต้องรู้ความแตกต่าง ระหว่างปุถุชนกับอริยสาวกเสียก่อน.

สพายนคนสังยุตต์ เล่ม ๑๘ หน้า ๒๕๗ มีพุทธเรื่อง^๕ ไขว้ขัด ๆ ง่าย ๆ เพราะตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ด้วยการเปรียบเทียบ ความแตกต่างระหว่างปุถุชนกับอริยสาวกไว้ว่า เมื่อมีการเสวย เวทนา : ปุถุชนเสวยเวทนาด้วยกิเลส อริยสาวกเสวย เวทนาด้วยปัญญา. เวทนานี้ เกิดเป็นประจำวัน แก่ทุกคน ทุกหนทุกแห่ง เรียกว่าเวทนา. แต่พอเวทนาเกิดขึ้นแล้ว ปุถุชนเสวยด้วยกิเลส อริยสาวกเสวยด้วยปัญญา มันต่างกัน อย่างนี้.

ทำไมมันเป็นอย่างนี้ ? เพราะอริยสาวกได้ฟัง ได้ เรียน ได้รู้ เรื่อง อิททัปปัจจยตา ได้รู้เรื่อง *สพเพ ธมฺมา นาลิ อภินิเวสาย* ; ดังนั้นจึงเสวยเวทนาทั้งหลายด้วยปัญญา. ปุถุชนหลับหูหลับตา มันก็เลยเสวยด้วยกิเลส ใ้กิเลสเป็น เครื่องเสวยเวทนา ไม่ได้ใช้ปัญญาเลย เพราะปุถุชนขาด ความรู้เรื่อง อิททัปปัจจยตา. อริยสาวก เต็มไปด้วยความรู้

เรื่อง อิททัปปัจจยตา อย่างที่กล่าวมาแล้วเมื่อตะกัณ เป็นองค์ประกอบของความเป็นอริยสาวก นี้ : เมื่อเสวยเวทนาทั่วไป มันต่างกันอย่างนี้.

ที่นี้ เมื่อเสวยทุกขเวทนาโดยเฉพาะ เช่นความเจ็บปวด ความไม่ได้อย่างใจ เรียกว่าทุกขเวทนานั้น ปุถุชนจะเป็นทุกข์ทั้งทางกาย และทางจิต. ส่วนอริยสาวกนั้นจะเป็นทุกข์เพียงทางกาย เป็นเพียงผิวกาย หรือไม่เป็นทุกข์เลยแล้วแต่ว่าจะเป็นพระอริยสาวกชั้นไหน. เมื่อคนเราเกิดทุกขเวทนาเจ็บปวดอะไรขึ้นมา ทางกายอย่างนี้ ส่วนร่างกายมันก็เจ็บ ถ้าจิตใจมันยึดมั่นถือมั่นว่ากูเจ็บ มันก็เลยเจ็บลึกถึงวิญญาณถึงจิตใจด้วย.

ข้อนี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสเปรียบอุปมาไว้ ให้เข้าใจง่ายว่า คน ๆ หนึ่งถูกยิงด้วยลูกศรดอกหนึ่ง แล้วยังถูกยิงตามมากด้วยลูกศรอาบยาพิษอีกดอกหนึ่ง : ลูกศรที่แรกคือลูกศรธรรมดา ใช้ไม้แหลม ๆ ยิงเข้าไป แล้วมีลูกศรที่อาบยาพิษร้ายกาจตามมายิงเข้าไปอีกดอกหนึ่ง นี้คือปุถุชน. เช่นเจ็บทางกายนี้ เหมือนกับถูกยิงด้วยลูกศรธรรมดา ไม่มียาพิษ; แล้วมันไปเกิดความยึดมั่นในทุกขเวทนานั้น มันก็ร่นไปด้วย

คัตถาอุปาทานนั้น มันจับถึงส่วนลึกของวิญญาณ นี้เรียกว่า เหมือนกับดุกดุกรที่อาบไปด้วยยาพิษ.

ฉะนั้น ปุถุชนจะดุกดุกร ๒ ดอกเสมอไป แล้ว ดอกหลังอาบยาพิษ. ส่วนอริยสาวก สาวกที่แท้จริงของ พระพุทธเจ้านั้น เหมือนกับดุกยึ่งด้วยดุกรดอกแรกดอกเดียว คือดุกรธรรมดา จึงออกแล้วแผลก็ให้หายได้ มันไม่มียาพิษ คือจิตไม่ได้ยึดมั่นถือมั่น เป็นคัตถาอุปาทานขึ้นมาในนั้น แล้วบางทีจะเหมือนกับไม่ได้ดุกยึ่งเลยหรือยึ่งไม่เข้า เพราะว่า พระอริยเจ้าชั้นสูงสุดนั้น หมกคัตถาอุปาทานแล้ว มันไม่มี ทุกขเวทนา หรือมันไม่มีเรื่องดุกยึ่งเลยก็ได้.

เมื่อมีการเสวยทุกขเวทนา มันต่างกันอย่างนี้ ใน ระหว่างปุถุชนกับอริยสาวก นี้ก็เพราะไม่รู้เรื่อง อิทูปัจจยตา อย่างยึ่ง มันจึงดุกยึ่ง ๒ ดอก. ถ้ารู้เรื่อง อิทูปัจจยตา จะดุกแต่ดอกเดียว แล้วก็ไม่มียาพิษ หรือว่ายึ่งไม่ดุกเลย ยึ่งไม่เข้าเลย.

ปุถุชน ต่างกับอริยสาวก เพราะความเคยชิน

ยังมีความแตกต่างที่จะต้องเปรียบเทียบกันต่อไปอีก อย่างหนึ่ง ก็คือว่าปุถุชนเมื่อเสวยทุกขเวทนา มันเกิด

ปริมาณนุสัเพิ่ม ส่วนอริยสาวกนั้น ไม่เกิด ; ปุ่ดุนเมื่อ
 เสวยสุขเวทนา มันเกิดราคานุสัเพิ่ม ; ปุ่ดุนเมื่อ
 เสวยขุทกขมสุขเวทนา มันเกิดอวิชานุสัเพิ่ม ; ส่วน
 อริยสาวกไม่เกิดอนุสัใด ๆ เลย.

อนุสั มีอยู่ ๓ ษนิค คือ ราคานุสั ปริมาณุสั
 และอวิชานุสั. เมื่อเราซัดเคืองในทุกขเวทนา มันเพิ่ม
 ปริมาณุสั อนุสัแห่งความเกลียดชังโกรธแค้น ซัดเคืองนี้ ;
 เมื่อเสวยสุขเวทนา มันเพิ่มราคานุสั อนุสัที่ให้รักให้โลก ;
 และเมื่อมันเป็นขุทกขมสุขเวทนา มันเพิ่มอวิชานุสั คือ
 ความสงสัย ความยึดมั่นถือมั่นด้วยอำนาจความสงสัย. ปุ่ดุน
 จะเกิดอนุสัอย่างใดอย่างหนึ่ง ในทุก ๆ เวทนา. ส่วนอริย-
 สาวกจะไม่เกิด เพราะว่ามีความรู้สำหรับป้องกัน คือความรู้
 เรื่อง อิทัปปัจจยตา.

มันไม่เป็นเวทนาไปได้ มันไม่เป็นทุกข์ เป็นสุข
 เป็นขุทกขมสุข หรืออะไรไปได้ มันเป็นเพียง อิทัปปัจจยตา.
 อิทัปปัจจยตา ทำให้ไม่รู้สึกรว่าสุขหรือทุกข์ นี้เป็นของทรง
 กันข้ามที่เป็นคู่ เป็นของหลอกลวง. นี้ปุ่ดุนกับอริยสาวก
 มันต่างกัน อย่างนี้.

สิ่งที่ว่ามานี้ มันอยู่ในวิสัยที่จะปฏิบัติได้หรือไม่ได้? ขอให้ลองคิดดู มันควรหรือไม่ควรที่จะมีความรู้
 อย่างนี้ มันอาจหรือไม่อาจที่จะมีความรู้อย่างนี้ มันต้องสนใจ
 หรือไม่ต้องสนใจในความรู้ข้อนี้ คือ อิททัปปัจจยตา ที่ว่าทำให้
 ผิดแผกแตกต่างไปจากคนธรรมดา เหมือนที่ว่ามีมาเมื่อตะกัณ :
 จะรู้สึกโดยประการอื่น, จะคิดนึกโดยประการอื่น, จะกระทำ
 โดยประการอื่น ไม่เหมือนกับคนธรรมดา.

ถ้าใครต้องการความก้าวหน้าของความเป็นมนุษย์
 แม้แต่ขรवासนั้นก็ต้องสนใจ เรื่อง อิททัปปัจจยตา. เรื่อง
 อะไรๆ ก็เรื่องจะมารวมอยู่ที่ อิททัปปัจจยตา ในฐานะเป็นอาวุธ
 เป็นเครื่องมือ ที่จะต้องใช้.

ขรवास ควรสนใจนิพพานที่นี้ เคียงนี้

หัวข้อต่อไปที่อยากจะให้ได้ทราบ ก็คือว่า ขรवास
 ควรจะสนใจอะไรกันบ้าง? เกี่ยวกับเรื่องนี้มันแปลกอยู่
 คือว่าได้สำรวจดูในพระสูตรทั้งหลาย ในสังยุตตนิกายโดยเฉพาะ
 เท่าที่ผ่านสายตา ก็มีแต่พบว่า ผู้ที่มาทูลถามพระพุทธเจ้า
 ถึงเรื่องทฎฐธรรมนิพพาน คือนิพพานกนทณ เคียง
 มีแต่ขรवासทั้งนั้น ไม่เคยมีที่พบเป็นบรรพชิตเลย
 ทำไมเป็นอย่างนั้นก็ไมทราบ ว่าผู้ที่มาทูลถามพระพุทธเจ้าเรื่อง

ทิวฐธรรมนิพพาน นิพพานในทิวฐธรรม คือในชาติหนึ่ง
ในทันตาเห็นนี้ มันมีแต่ขรवासทั้งนั้น.

ในสังยุตตนิกาย ในสูตรที่ ๕ ของโลกกามคุณวรรค
ที่ ๒ ท้าวสักกะเป็นผู้มาถามว่า อะไรเป็นทิวฐธรรมนิพพาน ?
ในสูตรที่ ๖ บัญญัติสังขร นักคนตรี เทวคานักคนตรีมาทูลถาม
พระพุทธเจ้าว่า อะไรเป็นทิวฐธรรมนิพพาน ? ท้าวสักกะ
หรือเทวคานี้ เป็นขรवासนะ ; อย่าเข้าใจว่า ไม่เป็น
ขรवासนะ. พระอินทร์ หรือท้าวสักกะนั้น เป็นขรवास
บัญญัติสังขรนี้ ก็เป็นขรवास.

ในสูตรที่ ๑ กหปติวรรค อุกกคหบดีชาวเมือง
เวสาลี มาทูลถามเรื่องการบรรลุติวฐธรรมนิพพาน ? สูตร
ที่ ๒ ของวรรคนั้น อุกกคหบดี ชาวบ้านหัตถิกาม เมือง
เวสาลี มาทูลถามพระพุทธเจ้าเรื่องการบรรลุติวฐธรรม-
นิพพาน ?

สูตรที่ ๓ ของวรรคนั้น กหบดีชื่ออุบาลี ชาวเมือง
นาลันทา ก็มาทูลถามพระพุทธเจ้าเรื่องการบรรลุติวฐธรรม-
นิพพาน ?

ในสูตรที่ ๕ แห่งวรรคนั้น คหบดีชื่อโสณะ อยู่ใกล้ ๆ
กรุงราชคฤห์ มาทูลถามพระพุทธเจ้าเรื่องการบรรลุนิพพาน
นิพพาน ?

สูตรที่ ๘ แห่งวรรคนั้น นกุลบีตาคหบดี เมือง
สุกสูมาริกะ ก็มาทูลถามพระพุทธเจ้าเรื่องการบรรลุนิพพาน
นิพพาน ?

ไม่พบว่า บรรพชิต ภิกษุองค์ใดองค์หนึ่ง มาทูล
ถามพระพุทธเจ้าเรื่องการบรรลุนิพพาน ? ยังไม่เคย
พบ แล้วก็เลยรู้สึกแปลก ว่าทำไมมันจึงเป็นอย่างนี้ ? หรือว่า
พระนี่ไปสนใจอะไรกันในรูปแบบไหน จึงไม่สนใจเรื่องนิพพานที่นี้
และเตี้ยวนี่ เหมือนขรवासเหล่านี้ ? เรื่องนั้นมันยังไม่ต้อง
วินิจฉัย ยกไว้ก่อนก็ได้.

ทำไมจึงต้องสนใจนิพพานที่นี้ เตี้ยวนี่

แต่จะวินิจฉัยตรงที่ว่า ทำไมมันจึงมีขรवासล้วน ?
และยิ่งกว่านั้นก็คือ ทำไมขรवासจึงสนใจเรื่องทฤษฎีธรรม-
นิพพาน ? ขรवासเตี้ยวนี่สนใจทฤษฎีธรรมนิพพานกันหรือ
เปล่า ? สนใจนิพพานที่นี้และเตี้ยวนี่กันหรือเปล่า ? ปัญหา
สำคัญมันอยู่ที่ตรงนี้เอง.

อะไรเป็นเหตุให้ไม่สนใจนิพพานที่นั่นเดี๋ยวนี้

คำตอบก็เหมือนกันทุกสูตรเลย : “โก นุ โข
ภนฺเต เหตุ โภ ปจฺจโย เยน มิเชกจฺเจ สตุตา ทิฏฺฐิเจว
ธมฺเม โน ปรีนิพฺพายนฺติ - ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
ผู้เจริญ! อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัย ที่สัตว์
ทั้งหลายบางพวกในโลกนี้ ไม่ปรินิพพานในทิวฏฐธรรม?”
นี่คำถามที่ว่า “ไม่” แล้วคำถามที่ ๒ ว่า เหตุปัจจัยที่ปรินิพพาน
ในทิวฏฐธรรม; ถัดมาทั้ง ๒ ฝ่ายก็คือเหตุไรจึงไม่ เหตุไร
จึงมี นิพพานในทิวฏฐธรรม.

ที่ตรัสแก่ท้าวสักกะหรือใครๆ ก็เหมือนกันทั้งนั้น
มีเพียงแต่ออกชื่อที่ก่อกวน; ว่า : “สนฺติ จ โข
เทวานมฺินฺท - คุณก่อนท่านเทวานมินทะ! จกฺขุวิญญฺเอยฺยา
รูปา อิกฺกฺชา กนฺตา มนาปฺา ปิยฺรูปา กามุปฺสยฺหิตา
รชฺนียา - รูปารมณฺ์ทั้งหลาย อันรู้ได้ด้วยจักขุ เป็นที่รักใคร่
เป็นที่ปรารถนา เป็นที่อึดอึดใจ มีรูปน่ารัก เป็นสิ่งที่ตั้ง
แห่งกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด; ตณฺเเจ ภิกฺขุ
อภินฺนุตฺติ อภิวตฺติ อชฺโฆสาย ติฏฺฐิจฺติ - ถ้าภิกษุเพลิด
เพลิดเฉพาะ พร้าสรรเสริญเฉพาะ หมกมุ่นมัวเมาอยู่ ซึ่ง

รูปารมณฺ์นั้น แล้วไซ้; *ตสฺส ตํ อภินนฺทโต อภิวทโต*
อชฺโฆสาย ติจฺจุชฺโิต - เมื่อเพลิกเพลินเฉพาะอยู่ พร้า
 สรรเสริญอยู่ มัวเมาอยู่ เช่นนั้น; *ตํ นิสฺสิตํ วิญฺญาณํ*
โหติ - วิญฺญาณของเขานั้นเป็นวิญฺญาณที่กิเลสอาศัยแล้ว;
ตทฺปาทานํ - วิญฺญาณนั้น ชื่อว่าอุปาทาน. *สอุปาทาโน*
เทวานมินฺท ภิกฺขุ โน ปรินิพฺพายติ - คู่ก่อนเทวานมินฺท !
 ผู้ประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน ย่อมไม่ปรินิพพานในทิจฺจุธรรม;
 นี้แหละคือเหตุ นี้แหละคือบ้จจัย ที่สัตว์ทั้งหลายบางพวก
 ในโลกนี้ ไม่ปรินิพพานในทิจฺจุธรรม."

นัยตรงกันข้ามมันก็คือว่า "ไม่" : ไม่เพลิกเพลิน
 เฉพาะ ไม่พร้าสรรเสริญเฉพาะ ไม่หมกมุ่นมัวเมาในรูปารมณฺ์
 อย่างนั้น มันก็นิพพานในทิจฺจุธรรม. พุคเป็น ๒ ฝ่าย
 ตรงกันข้าม.

เมื่อพุดถึงรูปแล้ว ก็พุดถึงเสียง, ถึงกลิ่น, ถึงรส,
 ถึงโผฏฐัพพะ, ถึงธรรมารมณฺ์ ไปครบทั้ง ๖ อย่าง.
 ใจความสำคัญ มันก็มีอยู่ที่ว่า : *อภินนฺทติ* - เพลินเฉพาะ
 เพลินยั้ง; *อภิวทติ* - พร้าสรรเสริญออกปากอยู่เรื่อย.
 นี้แสดงว่ามันจับใจถึงกับพุดออกมาทางปาก สวยไวย! อร่อย
 ไวย! สนุกไวย! อย่างนี้เขาเรียกว่า พร้าพุดอยู่แต่อย่างนั้น.

สำหรับ อชฺโฆสยติฏฺฐติ - คือ หมกจมอยู่ในนั้น ในความรู้สึกอันนั้น. ๓ อย่างเท่านั้นเอง มันไม่มีอะไรมาก. เพราะเพลิดเพลิน ก็พรั่สรรเสริญ ก็เม้าหมกอยู่ในอารมณ์อันเป็นที่ใคร่ ที่รัก ที่พอใจ ที่น่ารัก ที่เป็นที่ยาศัยแห่งความรู้สึกของกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด.

มันมีสิ่งที่น่าคิด ก็อยู่ที่ว่า สิ่งเหล่านี้มันยากเกินกว่าฆราวาสจะรู้สึกหรือ? ผู้ถามทั้ง ๗ คนนี้เป็นฆราวาสทั้งนั้น.

เราจะถึงนิพพานที่นี้ได้อย่างไร?

ที่นี้ การที่ว่าจะไม่เพลิดเพลินจะไม่พรั่สรรเสริญ ไม่เม้าหมกนั้นจะทำได้อย่างไร? ตอบอย่างกำปั้นทุบดิน ตอบอย่างไม่มีผิดอย่างเดียวกันอีกว่า เมื่อเห็นอยู่โดยความเป็นอิทัปปัจจยตาแล้ว มันเกิด ๓ อย่างนี้ไม่ได้ : ไม่เพลิดเพลิน, ไม่พรั่สรรเสริญ, ไม่เม้าหมก. นี้ อิทัปปัจจยตา จะช่วยไม่ให้เกิดอาการอย่างนี้ แล้วมันก็เป็น นิพพานในทิวฐธรรม. นิพพานในทิวฐธรรมนี้ มิได้หมายความว่านิพพานเด็ดขาดสิ้นเชิงจนเป็นอนุภาทิเสสะ; แต่หมายถึงนิพพานที่มีความหมายคล้ายกันอย่างนั้น แล้วก็ได้ทันที ที่นี้และเดี๋ยวนี้.

สรุปความขึ้นมาได้ว่า เมื่อจิตของเราปรกติ : ไม่
 เพลิดเพลิน, ไม่พรั่สรรเสริญ, ไม่เมาหมกในอารมณ์ มี
 ลักษณะอย่างนี้แล้ว เมื่อนั้นเป็นทิวฐุธรรมนิพพานทันควัน
 ที่นั้นและเตี้ยวนั้น. ตั้งหน้าระวังอย่างเดียว รักษาไว้
 อย่างเดียว : อย่าให้ อภินนุทธิ อภิวทติ อชฺโฆสสาย ติวุจติ
 - ไม่เพลิดเพลินเฉพาะ, ไม่พรั่สรรเสริญ คือหัวใจมันบูชา
 เรียกว่าพรั่สรรเสริญ, แล้วก็ไม่ใช่ขบมัวเมาอยู่ใต้อำนาจของ
 อารมณ์เหล่านั้น ; เมื่อนั้นเป็นทิวฐุธรรมนิพพาน.

ตามความรู้สึกรู้สีกของอาตมาเห็นว่า พอเหมาะพอดีแล้ว
 สำหรับมรवास สำหรับนิพพานชนิดนี้ และเมื่อทำต่อไป
 เรื่อย ๆ มันก็ค่อยหมกกิเลสไปตามลำดับ จนกระทั่งเป็น
 อนุภาทิเสสนิพพาน แท้จริงได้.

ดังนั้น เรามีทิวฐุธรรมนิพพาน : นิพพานที่นี้
 เตี้ยวนั้น ขั้วครวท้นอกท้นใจ ท้นปากว่า ตาเห็นนี้ กันเสียที่
 ก่อนเดอะ โดยอาศัยหลักปฏิบัติที่ว่า : ไม่เพลิดเพลิน, ไม่
 พรั่สรรเสริญ, ไม่เมาหมกนี้ ; เท่าที่เราจะทำได้. เราทำได้
 เท่าไร ก็จะมีความเป็นนิพพานเท่านั้น นี้ก็สำเร็จได้ด้วยสิ่งที่
 เรียกว่า อิทัปปัจจยตา.

นี่ขอให้ฟังดูให้ดีๆ แล้วก็อย่าได้ถึงกับเห็นไปว่า
 อาตมาโฆษณา อิทธิปัจจัยตา เกินขอบเขตไปแล้ว. นี่ว่าตาม
 ที่มีอยู่จริงในพระบาลี : เป็นพุทธบริษัททั้งสี่ ต้องคุ้นเคย
 กับ อิทธิปัจจัยตา เพื่อความไม่ยึดมั่นถือมั่น. ความไม่
 ยึดมั่นถือมั่นนี้ ขอให้ถือว่าเป็นลักษณะสังเกตเฉพาะ หรือ
 เป็น “เครื่องหมายติดหน้าหมวก” ของผู้ที่เป็นพุทธบริษัท.
 ผู้ที่เป็นพุทธบริษัทหรือเป็นอริยสาวก ต้องคุ้นเคยกับเรื่องไม่
 ยึดมั่นถือมั่น.

ความยึดมั่นเป็นโทษทั้งสี่

พระพุทธภาษิตนิตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่นิโครธาราม
 ในเมืองกบิลพัสดุ์ชนธสังยุตต์ เล่ม ๑๗ หน้า ๑๑๔ พระ-
 พุทธเจ้าตรัสว่า “ตตฺร ภิกฺขเว สุตฺวาอริยสาวโก อิติ
 ปฏฺิสลฺยจิกฺขติ - คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย! อริยสาวกผู้ได้สลับ
 ย่อมพิจารณาอย่างนี้ว่า : อตฺถิ นุ โข ตํ กิณฺณิ โลกสุมฺมึ
 ยมฺหํ อูปาทิยามานิ นวชฺชวา อสุตฺมึ - ในโลกนี้มีอะไร ๆ
 บ้างไหม ที่เมื่อเราเข้าไปยึดมั่นถือมั่นแล้ว จะไม่เป็น
 โทษแก่เรา?” ว่าในโลกนี้ มีอะไร ๆ บ้างไหมที่เราไปยึดมั่น
 ถือมั่นเข้าแล้ว จะไม่มีโทษแก่เรา? พระพุทธเจ้าท่านสอนให้

ฆราวาสคืออะไร?

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมบรรยายภาคมาฆบูชา ปี ๒๕๑๕

ณ สวนโมกขพลาราม ไชยา

วันเสาร์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๕



ท่านสาธุชนผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย

ในการบรรยายครั้งนี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า
อิทัปปัจจยตา ในฐานะเป็นสิ่งที่ฆราวาสต้องเรียนรู้ และ
ปฏิบัติ.

ขอให้สังเกตถ้อยคำที่อาตมาได้กล่าวแล้ว ว่าสิ่งที่
ฆราวาสต้องเรียนรู้ ไม่ใช่เพียงแต่ว่า ควรเรียนรู้ หรือน่า
จะเรียนรู้. ข้อที่ต้องใช้คำว่า “ต้อง” นี้ ย่อมแสดงความหมาย
ชัดเจนถึงที่สุดอยู่แล้ว ว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างไร? จึงหวังว่า
ท่านทั้งหลาย จะได้ตั้งอกตั้งใจฟังให้สำเร็จประโยชน์.

อิทัปปัจจยตา คือกฎเกณฑ์ไข่แก่ปัญหาต่าง ๆ

ขอทบทวนซ้ำแล้วซ้ำเล่า แก่ท่านทั้งหลาย โดย
ไม่กลัวจะรำคาญว่าปฏิจจสมุปปาท หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า
อิทัปปัจจยตา นี้ เป็นสิ่งที่จะต้องมีความคุ้นเคยกันกับเรา
ทั้งหลายผู้เป็นพุทธบริษัท. ในการพูดจาที่ดี ในการคิดนึกที่ดี
ในการประพฤติกระทำในชีวิตประจำวันก็ดี ขอให้เป็นอย่าง
อย่างถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์ของ อิทัปปัจจยตา, และใช้
กฎเกณฑ์อันนี้แก้ไขปัญหาคำต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายใน ;
ก็จะเป็นเรื่องทางกายหรือทางใจก็ตาม จะต้องอาศัยกฎเกณฑ์
อันนี้. เพราะฉะนั้นจึงได้นำมากล่าวแล้วกล่าวอีก หลายครั้ง
หลายคราวมาแล้ว จนกว่าจะเป็นที่คุ้นเคยกับพวกเราทั้งหลาย
ผู้เป็นพุทธบริษัท.

อิทัปปัจจยตา ความหมายกว้างกว่าปฏิจจสมุปปาท

อีกข้อหนึ่ง ซึ่งจะต้องนึกไว้เสมอว่า อิทัปปัจจยตา
นั้นก็คือปฏิจจสมุปปาท; หรือปฏิจจสมุปปาท ก็คือ
อิทัปปัจจยตา. แต่เมื่อกล่าวโดยตัวหนังสือแล้วคำว่า อิทัป-
ปัจจยตา ก็นิความกว้างกว่า หรือหมายความกว้างกว่าปฏิจจ-
สมุปปาท. ปฏิจจสมุปปาทตามสูตรที่ได้ตรัสไว้โดยตรงนั้น
เป็นเรื่องอาศัยกันเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ และความดับไปแห่ง

กองทุกข์ ที่มีอยู่ในจิตใจของคนเราโดยเฉพาะเท่านั้น ; แต่
 คำว่า อิทัปปัจจยตา นั้นกินความกว้าง หมายความว่าไม่ยกเว้น
 อะไรเลย ในบรรดาสิ่งที่^๕เป็นสังขตธรรมทั้งหลาย จะเป็น
 รูปธรรมกัตติ นามธรรมกัตติ ภายนอกกัตติ ภายในกัตติ ทยาบ
 ละเอียตกัตติ อะไรทั้งนี้เป็นต้น ล้วนแต่เนื่องอยู่ด้วยกฎเกณฑ์
 ของสิ่งที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา.

ประเภทของ อิทัปปัจจยตา

ถ้าจะผูกกันโดยสรุปให้เป็นประเภทใหญ่ๆ แล้ว ก็จะได้
 ได้เป็น ๓ ประเภท :

- อิทัปปัจจยตา ของสิ่งที่^๕เป็นเหตุ นี้อย่างหนึ่ง
- อิทัปปัจจยตา ของสิ่งที่^๕เป็นผล นี้อีกอย่างหนึ่ง
- อิทัปปัจจยตา ของปัจจัยการ คืออาการที่เนื่องกัน
 ระหว่างเหตุกับผล นี้อีกอย่างหนึ่ง

อย่างแรก อิทัปปัจจยตาในฐานะที่เป็นเหตุ^๕นั้น
 ก็ได้แก่สิ่งที่^๕เป็นเหตุ เป็นปัจจัยทั้งหลาย มีขึ้นมาและเป็น
 ไปได้ตามกฎเกณฑ์อันนี้. อิทัปปัจจยตา ในฐานะที่เป็น
 ผล^๕นั้น ก็คือสิ่งที่เรียกว่า ปฏิจอสัมภูปนนธรรม หมายถึง
 สิ่งที่เป็นผล ธรรมที่เป็นผล อันเกิดขึ้นแล้วเพราะอาศัยกัน

และกัน. อิททัปปัจจยตา แห่งปัจจยการนั้น ไม่มุ่งถึง
เหตุหรือผล แต่มุ่งถึงความสัมพันธ์กันระหว่างเหตุกับผล
หรืออาการที่เหตุทำให้เกิดผล ในลักษณะนี้ ก็คือตัวปฏิจ-
สมุปปาตนั้นเอง. ปัจจัยนั้นอย่างหนึ่ง, ปฏิจสมุปปันน-
ธรรมนั้นก็อย่างหนึ่ง, ปฏิจสมุปปาตนั้นก็อีกอย่างหนึ่ง.
รวมเป็น ๓ อย่าง อย่างนี้.

ชีวิตคนเราคือความเกี่ยวข้องของเหตุกับผล

ท่านทั้งหลายจงมองดูให้ดีว่า ในโลกนี้บรรดาสิ่งที่เกี่ยวข้อง
กับเรานั้นอะไรเป็นอะไร? คือว่า อะไรเป็นเหตุ? อะไรเป็นผล? และ
อะไรเป็นอาการที่เกี่ยวข้องเนื่องกันระหว่างเหตุกับผล? เป็นสิ่งที่น่า
สนใจและละเอียดสุขุม ไม่ว่าเราจะมีชีวิตอยู่ในลักษณะอย่างไร มัน
เกี่ยวข้องกันกับสิ่งทั้ง ๓ นี้ ทั้งนั้น หรือถ้าว่าอีกทีหนึ่ง ก็ว่า ความ
เกี่ยวข้องกันระหว่างเหตุกับผลนั้นแหละ คือชีวิตของคนเราทุก
ขณะๆ ไปทีเดียว เมื่ออิทัปปัจจยตาเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับคนเรา
โดยตรงอย่างนี้ มันก็ต้องเป็นเรื่องที่ควรจะสนใจ. ขรราวาสก็เป็นคน
ดังนั้น ขรราวาสก็ต้องสนใจ. ขรราวาสมีเรื่องมาก มีภาระมาก มี
ปัญหามาก เป็นเหตุ เป็นหนทางให้เกิดความทุกข์มาก นั่นแหละ
จึงต้องรอบรู้เรื่องอิทัปปัจจยตา.

พิจารณาอย่างนี้อยู่เสมอว่า ในโลกนี้ มีอะไรบ้างไหม ที่เรา
เข้าไปยึดมันถือมันแล้ว จะไม่เป็นโทษแก่เรา?

“โส เอวํ ปชานาติ - อริยสาวกนั้น ย่อมรู้อย่างนี้
ว่า : นตฺถิ นุ โข ตํ กิณฺจิ โลกสฺมี ยมํ อูปาทิยามาโน
นวทฺทวา อสฺสํ - ในโลกนี้ไม่มีอะไร ๆ ที่เราเข้าไปยึดมัน
ถือมันแล้ว จะไม่มีโทษแก่เรา”; นี่คือบทที่อริยสาวก
หรือพุทธบริษัท จะต้องพิจารณาแล้วรู้ ก็พิจารณาอย่างนี้
แล้วรู้อย่างนี้.

“โส เอวํ ปชานาติ - อริยสาวกนั้น ย่อมรู้อย่าง
นี้ว่า : อหฺลจฺจ รุปลญฺเวยว อูปาทิยามาโน อูปาทิเยยฺยํ
- ถ้าเรายึดมันถือมันรูป; ตสฺส เม อสฺส อูปาทานปจฺจยา
ภโว - ภัยย่อมเกิดขึ้นแก่เรานั้น เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย;
ภว ปจฺจยา ชาติ - เพราะภพเป็นปัจจัย ชาตีย่อมมี;
ชาติปจฺจยา ชรามรณํ - เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะ
ย่อมมี; โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภเวยฺยํ
- โสกะ ปริเทวะ ทุกฺขะ โทมนัส อูปายาส ทั้งหลาย
จะพึงมี; เอวเมตสฺส เภวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมฺภโว
อสฺส - กองทุกข์ทั้งหลายทั้งสนก่อกั้นมา ด้วยอาการอย่างนี้.”

บทมนต์ที่สำคัญที่สุดก็คือว่า : นตฺถิ นุ โข ตํ
 กิญฺจิ โลกสฺมี ยมํ อูปาทิยามานิ นวขฺขวา อสฺสํ
 - ไม่มีอะไร ๆ ในโลกนี้ ที่เราเข้าไปยึดถือแล้วจะไม่มี
 โทษ; นี่เป็นพุทธภาษิตที่ตรัสว่า ถ้าเป็นอริยสาวกจริง
 เป็นพุทธบริษัทจริง จะต้องมีความเห็นอย่างนี้ แล้วมีการ
 พิจารณาอยู่อย่างนี้; ให้เห็นในรูปก็อย่างนี้ ในเวณาก็อย่างนี้
 ในสัญญา ก็อย่างนี้ ในสังขารก็อย่างนี้ ในวิญญาณก็อย่างนี้
 เมื่อไปยึดมั่นสิ่งใดเข้า ก็จะเกิดเป็นภพบนมาจากความ
 ยึดมั่นต่อมนน.

ถ้าไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดเข้า สิ่งที่เราเรียกว่าภพ คือ
 ความเป็นตัวเป็นตนเป็นฉัน เป็นอะไรนั้น จะเกิดขึ้นเพราะ
 อุปาทานนั้น; เพราะภพนั้น จะเกิดชาติ; เพราะชาตินั้น
 จะเกิดชรา มรณะ และกองทุกข์ทั้งปวง.

หมายความว่า อยู่ที่นี้เดี๋ยวนี้ ทุกข์ทั้งหลายทั้งปวง
 จะเกิดขึ้นในจิตใจ เนื่องด้วยชาติชรา มรณะ โสกะปริเทวะ
 ทุกขะโทมนัสอุปายาส. เอาจานิกมาลิตก็เห็นทุกข์ได้ ไม่
 ต้องมีความจริงเกิดขึ้น มันก็รู้สึกหวั่นกลัว หวาดเกรง
 ล่วงหน้า วิตกกังวลได้ เกี่ยวกับชรา มรณะ โสกะปริเทวะ
 ทุกขะโทมนัสอุปายาส นี่เป็นอย่างนี้.

ฆราวาสควรดูให้ได้ว่า อริยสาวกในชั้นเสด็จถึง
ฆราวาส หรืออย่างน้อยที่สุด ก็ทรงบรรพนิตทั้งฆราวาส.
เพราะคำว่า “อริยะสาวโก” เฉยๆ อย่างนี้ เสด็จถึงฆราวาส
ชั้นดีทั่วไป เพราะฆราวาสจะมีความหมายเป็นคนทั่วไป ยิ่งกว่า
ภิกษุ ยิ่งกว่าภิกษุสามเณร.

คนชั้นดีทั่วไปต้องมีความรู้สึกอยู่ตลอดเวลา ว่า
ไม่มีสิ่งใดในโลกที่ยึดถือเข้าแล้ว จะไม่มีโทษนั้น.

ทีนี้ จะไม่ยึดถือได้อย่างไร? ก็หันไปหา อิทัปปัจจยตา
ที่เป็นเสมือนยาสารพัดนึก แก่โรคอะไรได้หมดนั้น
หรือหมอสารพัดอย่าง รักษาโรคอะไรได้หมดคือ อิทัปปัจจยตา.
นี่เรื่องที่ว่าฆราวาสจะต้องสนใจ จะต้องเรียนรู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา
มันเป็นอย่างนี้.

เอาละ ทีนี้มันก็เลยเวลาไปบ้างแล้ว อาตมาคิดว่า
ไม่อยากพูดอีกครึ่งละ เพราะโปรแกรมมันมีจำกัด พูดเรื่อย ๆ
ไป ใครทนไม่ไหวกลับก่อนก็ได้.

เห็นอิทัปปัจจยตา คือเห็นธรรม

หัวข้อที่จะพูดต่อไป คือว่า การเห็น อิทัปปัจจยตา
นั้น คือเห็นธรรม. พระพุทธเจ้าตรัสว่า เห็น อิทัปปัจจยตา

คือเห็นธรรม; ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต; ผู้ใด
เห็นตถาคต ผู้นั้นเห็นธรรม; ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็น
ปฏิจฺจนุสุมฺปาท.

เรื่องนี้ตรัสผ่านทางพระสารีบุตรก็มี; ที่เป็นพุทธ-
ภาษิตโดยตรงก็มี; มีข้อความตรงกัน : “โย ปฏิจฺจนุ-
สุมฺปาทํ ปสฺสตี - ผู้ใดเห็นปฏิจฺจนุสุมฺปาท; โส ธมฺมํ
ปสฺสตี - ผู้นั้นเห็นธรรม; โย ธมฺมํ ปสฺสตี - ผู้ใด
เห็นธรรม; โส ปฏิจฺจนุสุมฺปาทํ ปสฺสตี - ผู้นั้นเห็น
ปฏิจฺจนุสุมฺปาท”.

สรุปใจความสั้น ๆ ว่า พระสารีบุตรยืนยันว่า พระ
พุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้วว่า : ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็น
ปฏิจฺจนุสุมฺปาท ผู้ใดเห็นปฏิจฺจนุสุมฺปาท ผู้นั้นเห็นธรรม.
ข้อนี้ขอให้ไปค้นหาหัตถปิโทปมสูตร ในมัชฌิมนิกาย มุล
บัณฑาสก์.

ที่อาตมาเอาเรื่องนี้มาพูดก็เพราะว่า การมองเห็น
อิทัปปัจจยตา นั้น มันเท่ากับ การมองเห็น พระพุทธเจ้า.
ที่นี้อุบาสกอุบาสิกาคนไหนบ้าง ที่ไม่อยากจะเห็น พระพุทธเจ้า.
พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ตรัสว่าท่านนิพพานไปแล้วสูญหาย แต่มี

“พระพุทธเจ้า” ที่จะอยู่กับพวกเธอทั้งหลาย คือธรรมวินัยที่ได้ตรัสไว้แล้ว.

และในสูตรอื่นก็ยังมีพระพุทธเจ้าตรัสว่า : “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา; ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม”. แต่ในสูตรนี้ตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นปฏิจอสุมุปบาท; ผู้ใดเห็นปฏิจอสุมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม” ก็หมายความว่า การเห็นธรรมนั้นคือการเห็นปฏิจอสุมุปบาท เห็นปฏิจอสุมุปบาทนั้น คือเห็น อิทัปปัจจยตา เพราะเป็นคำเดียวกัน interchangeable. ฉะนั้น ผู้ใดเห็น อิทัปปัจจยตา ผู้นั้นเห็นพระพุทธเจ้า; เป็นพระพุทธเจ้าที่ไม่รู้จักสาปสูญ พระพุทธเจ้าพระองค์จริง.

ฆราวาสก็มีโอกาสที่จะเห็นพระพุทธเจ้าจริงได้ ด้วยการเห็น อิทัปปัจจยตา. ธรรมะหรือการเห็นธรรมนี้ มันไม่มีเป็นฆราวาส ไม่มีเป็นบรรพชิต. ธรรมะนี้ไม่ใช่หญิง ไม่ใช่ชาย ไม่ใช่ฆราวาส ไม่ใช่บรรพชิต. ธรรมะต้องเป็นธรรมะเสมอ.

ถ้าผู้ใดเห็นธรรมชนิดนี้แล้ว ผู้นั้นก็พลอยเป็นไม่ใช่ฆราวาส ไม่ใช่บรรพชิต ไม่ใช่หญิง ไม่ใช่ชาย อะไรไปด้วย. ฉะนั้น ก็ลองพยายามดู; ความเห็น อิทัปปัจจยตา ทำให้เป็น

อย่างนี้. นี่ก็แสดงว่า มันเป็นเหตุผลอันหนึ่งที่ อธิปไตยจรรยา
เป็นสิ่งที่ควรรู้และปฏิบัติสำหรับบรรพชาทั้งหลาย.

ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม คืออย่างไร ?

ที่นี้ ก็มาถึงที่ปลีกย่อยออกไป ก็คือคำว่า *ธมฺมานุธมฺม
ปฏิบัติโน* ผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม : ถ้าอยากเป็นผู้
ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม คือธมฺมานุธมฺมะปฏิบัติโน
แล้ว ก็จงปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเบื่อหน่าย คลายกำหนด
ในอาการของปฏิจสุมุปาบาท

ปฏิจสุมุปาบาทนี้ มี ๑๑ อาการ คือ ชรามรณะ
อาการหนึ่ง, ชาติ, ภพ, แล้วก็ อุปาทาน แล้วก็ตัดหา
แล้วก็เวทนา แล้วก็ผัสสะ แล้วก็อายตนะ แล้วก็นามรูป
แล้วก็วิญญาน แล้วก็สังขาร แล้วก็อวิชชา; ๑๑ อย่างนี้
แต่ละอย่าง ๆ เรียกว่าอาการของปฏิจสุมุปาบาท. ให้พิจารณา
อาการของปฏิจสุมุปาบาททุกอย่าง แล้วก็ให้เห็น เพื่อเบื่อ
หน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อกับ แล้วก็ปฏิบัติเพื่อให้มัน
เบื่อหน่าย ให้มันคลายกำหนด ให้มันดับเสีย ซึ่งอาการของ
ปฏิจสุมุปาบาททุกอย่าง เหล่านี้.

ธมฺมานุธมฺมปฏิบัติโน ภิกขุติ อลํ วจนาย

- ผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมอย่างนี้ นี้เรียกว่าพอที่จะ

เรียกว่า เป็นภิกษุ. การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ก็คือ
อิทัปปัจจยตา แต่ละอาการถูกพิจารณาเห็น โดยความเป็น
ของน่าเบื่อหน่ายคล้ายกำหนด.

ถ้าผู้ใดอยากจะเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมแล้ว
ไม่ต้องวิ่งไปที่ไหนให้ลำบาก; ให้เฝ้าจงลงที่ อิทัปปัจจยตา
โดยเฉพาะ ที่เป็นเรื่องปฏิจาสมุปบาท ๑๑ อาการ ดูแต่ละ
อาการ ว่า แหม! มันน่าเบื่อหน่าย. นี้ตรัสแก่ภิกษุของกัโ
องค์หนึ่ง ในสังยุตตนิกาย เล่ม ๑๖ หน้า ๒๒.

เงื่อนต้น ของพรหมจรรย์ คืออะไร ?

ที่^๕ ที่น่าสนใจต่อไปอีกก็ว่า ปฏิจาสมุปบาท^๕
เป็นเงื่อนต้นของพรหมจรรย์. มันหลาย ๆ คนนักที่พูดว่า
ไม่รู้จะตั้งต้นที่ไหน ? และโดยข้อเท็จจริงเขาก็เวียนหัว 'ไม่รู้ว่าจะ
ตั้งต้นที่ตรงไหน ? แต่ละคนมาตามอาตมา; นี้จับได้เลยว่า
ไม่รู้ว่าจะต้นอยู่ที่ไหน ? ปลายอยู่ที่ไหน ? หัวอยู่ที่ไหน ? ห้าย
อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้.

ปัญหาที่เอามาถาม แสดงให้เห็นว่า คนเหล่านั้น
ไม่รู้ว่าจะหัวท้าย ต้นปลายของพรหมจรรย์ มันอยู่ที่ไหน ?
นี้ก็ขอให้ถือเป็นหลักเสียเลย โดยอาศัยพุทธภาษิตว่า ปฏิจ-

สมุปบาทนั้น เป็นเงื่อนต้นของพรหมจรรย์, เงื่อนต้นแห่งพรหมจรรย์นี้เรียกว่า อาทิพรหมจรรย์ เรียกสั้น ๆ อย่างนี้ เป็นบาลีที่ว่า : *อทิพรหมจริยโก ธมฺมปริยาโย* - ธรรมะปริยานี้ เป็นอาทิพรหมจรรย์ คือเป็นเงื่อนต้นแห่งพรหมจรรย์.

เรื่องนี้เคยเล่าให้ฟังแล้วว่า ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าอยู่ลำพังพระองค์เดียวจะอะไรขึ้นมากก็ไม่ทราบ ทรงเปล่งพระวาจาออกมา เหมือนกับเรานั่งอยู่เงียบ ๆ แล้วร้องเพลงเล่น ; ว่า : *อวิชชาปจฺจยา สงฺขารา ; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณิ ฺลข* ทรงขึ้นต้นด้วยคำว่า : *จกฺขุณฺณํ ปฏฺิจฺจํ รุเป จ อฺปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณิ ตินฺนํ สงฺกตติ ผสฺโส ฺลข* เรื่อยไปจนเต็มปฏิจจสมุปบาท คือเรื่องปฏิจจสมุปบาทนี้เอง พระพุทธเจ้าทรงเอามา “ร้อง” ใช้คำว่าอะไรดี จึงจะไม่เป็นการลบหลู่พระพุทธเจ้า ; คือเหมือนอย่างคนหนุ่มคนสาวนั่งอยู่คนเดียว ร้องเพลงเล่นอย่างนั้นแหละ ; พระพุทธเจ้าก็ทรงทำอย่างนี้ แต่ว่า “เพลง” นั้นคือปฏิจจสมุปบาท หรืออิทัปปัจจยตา.

ภิกษุองค์หนึ่งไถยินเข้า เลยแอบมาฟัง : แอบฟังอยู่ข้างหลัง ไม่ให้พระพุทธเจ้าเห็น จนพระพุทธเจ้าท่าน

เหลือบไปเห็น : อ้าว! จับตัวมาว่า มานี้! มานี้! แล้วก็
ก็ทว่า : *อุคฺคณฺหา หิตฺวํ ภิกฺขุ อิมํ ธรรมปริยายํ*
- *คฺคฺก่อนภิกฺขุ!* เธอจงถือเอาซึ่งธรรมปริยายนี้; *ปริยา*
ปฺณาหิ ตวํ ภิกฺขุ อิมํ ธรรมปริยายํ - *คฺคฺก่อนภิกฺขุ!*
เธอจงเล่าเรียนซึ่งธรรมปริยายนี้; *ธาวะหิ ตวํ ภิกฺขุ อิมํ*
ธรรมปริยายํ - *คฺคฺก่อนภิกฺขุ!* เธอจงทรงไว้ จำไว้ ซึ่งธรรม
ปริยายนี้; *อตฺตสฺสสฺสหิตฺโต ยํ ภิกฺขุ ธรรมปริยาโย อาทิ*
พฺรหฺมจฺริยโก - *คฺคฺก่อนภิกฺขุ!* ธรรมปริยายนี้ ประกอบไป
ด้วยประโยชน์ เป็นเงื่อนไขแห่งพรหมจรรย์.

จงฟังคำนี้ให้ค้ำว่า เงื่อนไขแห่งพรหมจรรย์ :

ถ้าจับเงื่อนไขไม่ถูก มันก็ทำไม่ถูก เหมือนกับว่าไม่ได้เอา
เมล็ดพืชเพาะลงไปในดิน มันจะงอกขึ้นมาได้อย่างไร? เรา
ต้องตั้งต้นที่ถูกต้องอย่างนี้ คือจงศึกษาปฏิบัติจนสุบพบาท หรือ
อิทัปปัจจยตา ให้รู้ว่ามันเป็นเป็นอย่างนี้ๆ แล้วพรหมจรรย์ของเรา
จะตั้งต้น ทั้งในทางปริยัติทั้งในทางปฏิบัติ.

พรหมจรรย์ในทางปริยัติ เขาก็เรียกว่า ปริยัติ
พรหมจรรย์ คือเล่าเรียนก็ต้องตั้งต้นด้วยอันนี้; พรหมจรรย์
ในทางปฏิบัติ ก็เรียกว่าปฏิบัติพรหมจรรย์ คือลงมือปฏิบัติ

ก็ต้องปฏิบัติข้อนี้ ; แล้วส่วนปฏิเวธนั้นมันเป็นผลจากการปฏิบัติเรื่องนี้.

นี่ขอให้ถือเอา อิทัปปัจจยตา เป็นเงื่อนไขของพรหมจรรย์ ในการเล่าเรียน และการปฏิบัติในพระพุทธศาสนานี้.

นิทานสังยุตต์ เล่ม ๑๖ หน้า ๔๐ แสดงเงื่อนไขของพรหมจรรย์ไว้ด้วยเรื่อง อิทัปปัจจยตา ซึ่งได้พูดแล้วพูดเล่า อธิบายแล้วอธิบายเล่าว่า มันเป็นกฎของกฎทั้งหลาย แม้แต่กฎของวิทยาศาสตร์ แม้แต่กฎอะไรก็ตาม ก็คืออิทัปปัจจยตา. แล้วอันนี้กลายเป็นเงื่อนไข หรือจุดตั้งต้นที่เราจะต้องศึกษา เล่าเรียน และปฏิบัติในพระพุทธศาสนานี้.

อิทัปปัจจยตา คือเครื่องนำสัตว์ไปให้พ้น

ข้อต่อไป ในชื่ออันไพเราะว่า อริยญายธรรม คือปฏิจสงมฺพบาท นั้นมันก็คือสูตรที่เอามาเล่าแล้วว่า อริยสาวกจะต้องพ้นจากเวรภัยทั้ง ๕ แล้วก็มีโศคาบัตติยังคะ ๔ แล้วก็มีอริยญายธรรม หรือพูดอีกทีก็คือ ให้รู้ว่า อิทัปปัจจยตา หรือปฏิจสงมฺพบาทนี้เป็นอริยญายธรรม.

ญายธรรม แปลว่าธรรมเครื่องไป หรือเครื่องพาสัตว์ไปให้พ้น ; อริยะ แปลว่า อันประเสริฐ. ธรรม

ที่จะเป็นเครื่องไปเอง หรือหาสัตว์ไปให้มันคือ อิทัม-
 บังจยตา ไม่มีคำอื่น หรือถ้าจะเรียกชื่ออย่างอื่น ก็ไม่ใช่
 คำอื่น มันก็เป็นคำนี้ คือรู้สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ในลักษณะที่
 ยึดมันถือมันไม่ได้ นั่นแหละมันจึงจะหลุดออกไป หรือพา
 ไปได้ เป็นสูตรที่ตรัสแก่นาถบิณฑิกคหบดี สูตรเดียวกัน
 กับที่เล่าเมื่อตะกน.

อิทัมบังจยตา นี้ เป็นมัชฌิมาปฏิปทา. เรื่อง
 “มัชฌิมาปฏิปทา” ขอให้จำใส่ใจไว้ว่าเป็นหัวใจของพระพุทธ
 ศาสนา. พุทธศาสนา เป็นสายกลาง ไม่เอียงซ้ายเอียงขวา
 ไม่ไปทางโน้นทางนี้ อยู่ตรงกลาง เป็นมัชฌิมาปฏิปทา.

มีพระบาลีตรัสไว้ว่า ปฏิจจสมุปบาทฝ่ายที่ให้เกิด
 ทุกข์ : อวิชชาปจฺจยา สงฺขารา ฯลฯ นี้เรียกว่า สมุทวาร
 นี้เป็น มิจฉาปฏิปทา.

ส่วนที่ว่า อวิชฺชาเยว อเสสวโรคนิโรธา
 สงฺขารนิโรโธ, สงฺขาร นิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ ฯลฯ
 นี้เรียกว่า นิโรธวาร นี้เป็นสัมมาปฏิปทา.

พูดให้ผู้ฟังนี้เข้าใจง่าย ก็คือว่า อิทัมบังจยตา ส่วน
 ที่ให้เกิดทุกข์นั้น เป็นมิจฉาปฏิปทา. อิทัมบังจยตา
 ส่วนที่ให้ทุกข์ดับลงนี้ เป็นสัมมาปฏิปทา. นี้เพื่อให้เห็น

ชักทันทีว่ อิทป์บัจจยตา ไม่ใช่คำพูด ไม่ใช่เพียงแต่เป็นความรู้
ต้องเป็นการปฏิบัติ คือกระทำลงไปจริง ๆ ด้วยกาย วาจา ใจ.
ถ้าทำฝ่ายนิโรธวารแล้ว ก็เป็นสัมมาปฏิบัติทา.

ที่นี้ สัมมาปฏิบัติทาในลักษณะนี้ เรียกว่ามัชฌิมา
ปฏิบัติทา. นั้นมันเป็นคำอธิบายที่ลึกซึ้ง คือว่าไม่สุดโต่ง
ไปฝ่ายโน้นฝ่ายนี้ ไม่เรียกว่ามี ไม่เรียกว่าไม่มี ไม่เรียกว่า
อัตตา ไม่เรียกว่าอนัตตา.

อัตตา และ อนัตตา ที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ

ถ้ามันถ้าอธิบายจะกินเวลามาก จะขอสรุปความให้ช่วย
จำไว้ทีว่ : ที่เรียกว่าอัตตา ๆ นั้น เพราะมันโง่; โง่ไป
ในทางทีจะมีอัตตา. ส่วนทีเรียกว่าอนัตตานี้ ถ้าเปลอ
นิกเค็ชวมันก็เป็นนัตถิกทิฎฐิ : โง่ไปในทางทีจะไม่
อะไรเลย. ถ้าเป็น อิทป์บัจจยตา มันอยู่ตรงกลาง
จะไม่พูดว่าอัตตา หรือจะไม่พูดว่า อนัตตา, ถ้าจะพูดว่า
อนัตตา ก็ต้องพูดตามแบบของ อิทป์บัจจยตา.

อิทป์บัจจยตา ช่วยให้อนัตตาไม่เป็นมิจฉาทิฎฐิ

เพราะฉะนั้น สรุปความได้ว่ อิทป์บัจจยตา จะ
ช่วยให้อนัตตาไม่เป็นมิจฉาทิฎฐิ. ถ้าปราศจาก อิทป์-

บัจจยตา เสียแล้ว อนัตตาจะเป็นมิจฉาทิฏฐิทั้งนั้น ; สุนฺณุตตา ก็จะเป็นมิจฉาทิฏฐิ. แต่เดี๋ยวนี้มี อิทํปัจจยตา กำกับอยู่ อนัตตาหรือสฺนฺณุตตา จึงจำกัดความหมายไว้แต่เพียงว่า เพราะเป็น อิทํปัจจยตา คือเมื่อมีสิ่ง ๆ เป็นปัจจย สิ่ง ๆ จึงเกิดขึ้น.

ถ้าพูดให้ถี่ถ้วนแล้ว อย่าไปพูดว่าอัตตา อนัตตา แต่ให้พูดว่า อิทํปัจจยตา : พูดว่าอัตตา ก็สมมติฝ่ายนี้ ; พูดว่าอนัตตา ก็สมมติฝ่ายโน้น. ถ้าไม่สมมติเลยต้องพูดว่า อิทํปัจจยตา.

บาลีอนัตตลักขณสูตร เรื่องขันธ ๕ เป็นอนัตตานั่น ก็พูดเป็นสมมติ เพราะว่าถ้าพูดไม่สมมติ จะต้องพูดเป็น อิทํปัจจยตา. ในที่นี้พระพุทธเจ้าตรัสด้วยภาษาธรรมคา ภาษาคนธธรรมคา จึงตรัสว่า : รูปเป็นอนัตตา เวทนาเป็นอนัตตา สัญญาเป็นอนัตตา ฯลฯ ท่านพูดภาษาธรรมคา แต่หมายความว่า อนัตตาแบบ อิทํปัจจยตา ไม่ใช่แบบ นัตตติฏฐิ หรือแบบอจุเจททิฏฐิ.

ที่นี้ บัญญัติอย่างกล่าวมาเกิดขึ้นในประเทศไทยเรา หรือประเทศอื่น ๆ ที่เข้าใจผิดในเรื่องนี้ อนัตตาเลยเป็นมิจฉาทิฏฐิ สุนฺณุตตาเป็นมิจฉาทิฏฐิไปหมด คือไม่มีอะไรไปเสียเลย.

อิทัปปัจจยตา นั้น ไม่ยอมให้พูดว่า “มี” แล้วก็
 ยอมให้พูดว่า “ไม่มี” ถ้าเห็น อิทัปปัจจยตา จริง ๆ แล้ว ท่าน
 จะไม่พูดว่า “มี” หรือจะไม่พูดว่า “ไม่มี”. อิทัปปัจจยตา นั้น
 มันแล้วแต่ปัจจัย : เมื่อสิ่ง^๕เป็นปัจจัย สิ่ง^๕จึงเกิดขึ้น ;
 มีเท่านั้นเอง เกิดขึ้นแล้วก็ชั่วขณะเท่านั้น ไม่ควรจะพูดว่า
 “มี” ไม่ควรจะพูดว่า “ไม่มี” ; ดังนั้นจะพูดว่าอะไร ?
 ถ้าพูดตามภาษาผู้รู้ ก็พูด อิทัปปัจจยตา. ชาวบ้านฟังไม่ถูก
 เพราะฉะนั้น ก็ต้องพูดว่า “มี” หรือว่า “ไม่มี” คำใดคำหนึ่ง
 ให้ชาวบ้านฟังถูก.

วิธีตัดแบบสายฟ้าแลบ

นี่แหละ การรู้ อิทัปปัจจยตา นี้ พอรู้มันก็เป็น
 มัชฌิมาปฏิปทา อันแสนประเสริฐขึ้นมาทันที ในจิต ในใจ
 ในกาย ในวาจานั้น มันวิเศษอย่างนี้ ; มัชฌิมาปฏิปทา
 ชนิดที่เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ ฯลฯ อะไรก็ตาม
 มันจะรวมอยู่ในคำ ๆ เดียวนี้ คือ อิทัปปัจจยตา. เพราะว่ามี
 ถ้าวุ อิทัปปัจจยตา แล้ว ความเห็นก็ถูก ความปรารถนาก็ถูก
 พุทจาก็ถูก การงานก็ถูก เลี้ยงชีวิตก็ถูก ความเพียรก็ถูก
 สติก็ถูก สมาธิก็ถูก ถูกหมด เพราะอำนาจของการเห็น
 อิทัปปัจจยตา.

นี่ชั้นสูงสุด ก็เป็นโลกุตตระ อัญรู้งกิมรรคชั้น
 โลกุตตระ จงสนใจที่จะใช้ อิทัปปัจจยตา เหมือนกับว่า
 เป็นวิธิตดแบบสายฟ้าแลบ ดึงเอามาซึ่งมหัทธิมาปฏิปทา
 ชั้นสูงสุด ได้เดี๋ยวนี้. นี่สังยุตตนิกาย เล่ม ๑๖ หน้า ๕.

ทำไมจิตของมนุษย์จึงยุ่ง

เอาละ ที่นี้ก็ตามถึง เรื่องที่ชวนให้คิดนึกถึงตัวเรา
 มาก^๕บน.

พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้เป็นใจความว่า : จิตของ
 มนุษย์^๕ยุ่ง เหมือนค้ายุ่ง เพราะไม่รู้ปฏิจจนุสุมบาท.
 นี่ฟังดูให้ที จิตของคนเรานี้มันยุ่งเหมือนกับค้ายุ่ง เพราะ
 เหตุเดียว คือไม่รู้ปฏิจจนุสุมบาท ถ้ารู้ปฏิจจนุสุมบาท หรือ
 อิทัปปัจจยตา เสียแล้ว จิตของเราจะไม่ยุ่งเหมือนค้ายุ่ง.
 ในวันหนึ่งๆ ชาวบ้านอยู่ที่บ้านที่เรือนนั้น หัวใจมันยุ่ง ได้ยิน
 เขาว่าอย่างนั้น มันยุ่งเรื่องนั้น มันยุ่งเรื่องนี้ มันยุ่งไปหมด
 มันสว่างไม่ออก. เพราะไม่รู้จักใช้กฎเกณฑ์แห่ง อิทัปปัจจยตา
 พวกเขาอยู่ที่บ้าน หัวใจจึงยุ่ง.

ที่นี้ พวกที่มาวัดก็หัวใจยุ่ง : ตามปัญหาอะไรก็ไม่รู้
 ยุ่งไปหมด จับต้นชนปลายไม่ถูก. นี่แสดงว่าจิตใจมันก็ยุ่ง

เหมือนต้ายยุ่ง มันจึงตามบ่ดูหาย่งไปหมด ยุ่งๆไปหมด ไม่มี
ข้างต้น ไม่มีตรงกลาง ไม่มีข้างปลาย.

นี่เรียกว่าชาวบ้านหรือชาววัด เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้หญิง
ผู้ชาย หนุ่ม สาว แก่เฒ่า จิตยุ่งเหมือนต้ายยุ่ง เพราะไม่รู้
อิทัปปัจจยตา!

ข้อนี้ได้ตรัสแก่พระอานนท์ ในทุกขวรรค นิทาน
วรรค สังยุตตนิกาย เล่ม ๑๖ หน้า ๑๑๑ ว่า : “เอตสฺส
อานนฺท ฐมฺมสฺส อญฺญาณา อนนฺุโพธา อปฺปฏิเวธา
- ตุก่อนอานนท์! เพราะไม่รู้ เพราะไม่รู้ตาม เพราะไม่แทง
ตลอดซึ่งธรรม คือปฏิจสุมุปาบทนั้น; *เอวมยํ ปชา*
- สัตว์นี้ จึงมีอาการอย่างนี้คือ : *ตนฺตาคฺลขาทา* - ยุ่ง
เหมือนกลุ่มต้ายยุ่ง; *คฺหิํคฺณฺ จิกขาทา* - ยุ่งเหมือนเศษต้ายยุ่ง;
มฺลฺลขปฺพพฺพภูตา - ยุ่งเหมือนเชิงหม้อมฺลฺลและเชิงหม้อ
บ้พพชะ; *อปาโยํ ทฺกคฺคิ วินิปาตี สํสารํ นาตีวตฺตตี*
- ย่อมไม่ล่วงพ้นอบาย ทุกคิ วินิบาทสังสาระะไปได้”.

เรื่องมันมีว่า พระอานนท์มาทูลพระพุทธเจ้าว่า
เรื่องปฏิจสุมุปาบทนี้ เขาว่ายากว่าลึก แต่มันปรากฏแก่
ข้าพระองค์คล้ายกับว่าทัน. พระพุทธเจ้าตรัสว่าอย่า! อย่า

พูดอย่างนั้น! นี่สำนวนเขาเรียงว่าอย่างนั้น : กล้ายๆ กับว่า พระพุทธเจ้าท่านรู้สึกในพระอานนตม์มากที่พูดอย่างนั้น จึงตรัสว่า คุณก่อนอานนตม์! เพราะไม่รู้ เพราะไม่รู้ตาม เพราะไม่แทงตลอด ซึ่งเรื่องนี้ จิตใจของสัตว์จึงยุ่งเหมือนปมค้ายุ่ง คือว่าเศษค้ายที่มันเติมไปด้วยปม กี่ๆ กอดๆ แล้วมีปม แล้วมันพันกันยุ่ง เป็นกลุ่มใหญ่.

นี่ใคร ๆ ก็คงจะพอนึกออก มองเห็นว่า เศษค้าย เป็นปมแล้ว มันยุ่งกันใหญ่ มันมากอย่างนี้ มันไม่รู้ว่าจะดึงอันไหนออกก่อน แล้วจึงจะให้มันออกมาเรียบร้อยได้ นี่อย่างหนึ่ง.

หรือว่า เชิงหม้ายชนิดหนึ่ง เขาเรียกว่าหม้ายมูญชะ หม้ายบัพพะชะ ไม่ทราบว่าจะแปลเป็นภาษาไทยว่าหม้ายอะไร เพราะไม่ทราบแน่ แปลๆ กันมาว่าหม้ายปล้อง หม้ายมุงกระต่าย นี่ไม่ทราบว่าจะถูกหรือไม่ถูก แต่ขอให้นึกไปถึงภาพพจน์เอา ก็แล้วกันว่า หม้ายบางชนิดนั้น มันประสานกันยุ่ง เหมือนกับที่ริมลำธารนี้ มีเถาวัลย์อะไรชนิดหนึ่ง เส้นเล็ก ๆ ฝอยละเอียดประสานกันยุ่ง ไม่รู้จะดึงมาได้อย่างไร.

ที่มันยุ่งเหมือนอย่างนั้น เพราะว่า ไม่รู้วิธีที่บัพัจจตา ว่า เพราะมีสิ่ง^๕ ๆ เป็นปัจจัย^๕ สิ่ง^๕ ๆ จึงเกิด^๕ขึ้น. มันไม่

เห็นกระจ่างอย่างนั้น มันจึงพันกันยุ่งไปหมด จิตสัตว์จึงยุ่ง
เหมือนปมกำยยุ่ง เพราะไม่รู้ปฏิจัสมุปบาท.

นี่ก็คคฺชฺชิตฺติ มรราวาสที่ไม่ประสีประสาเรื่อง อิทฺทป-
บํจจยตานิ จิตมันจะยุ่งสักเท่าไร : นั่งอยู่ในกรัว มันก็ดำ
ไม้พืนก็ได้ เพราะจิตมันยุ่งโดยที่ไม่รู้ อิทฺทปบํจจยตา.

ที่นี้ มาถึงเรื่องทางธรรมะ ทางศาสนา ก็อย่างเดียว
กันอีก : ธรรมะแขนงไหน ไม่ว่าจะผูกกันแขนงไหน เรื่อง
โลก เรื่องธรรมะ เรื่องต่ำ เรื่องไกล เรื่องสูง จะไม่ยุ่ง
ก็เพราะว่ามันสางออกเสียได้ ด้วยความรู้ที่ชัดเจนแจ่มแจ้ง
ในข้อที่เป็น อิทฺทปบํจจยตา.

มรราวาสจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ชั้นนี้ เพื่อว่า
จิตมันอย่าได้ยุ่ง. มรราวาสมีเรื่องที่จะทำให้จิตยุ่งง่ายกว่า
บรรพชิต เพราะฉะนั้น มรราวาสก็จำเป็นจะต้องมีความรู้
เรื่อง อิทฺทปบํจจยตา มากกว่าบรรพชิต, จึงจะถูกต้อง.

จิตยุ่ง เพราะ อิทฺทปบํจจยตา ที่มองไม่ออก

แล้วที่นี้คูกันต่อไปในเรื่องยุ่ง ก็มาถึงข้อที่ว่า ทำไม
มันจึงยุ่ง? ที่เกี่ยวกับจิตใจของมนุษย์ ที่เกี่ยวกับความทุกข์
ความยุ่ง ๆ ในจิตนี้ มันมีเป็นประจำ ในชีวิตประจำวัน แก่
มรราวาสนับไม่ไหว มันก็เรื่อง อิทฺทปบํจจยตา : อาการยุ่ง

นั่นคือ อิทัปปัจจยตา ชนิดที่มองไม่ออก. ที่นั่น ที่มันไม่ยุ่ง
 ก็คือ อิทัปปัจจยตา ที่มองออก.

เดี๋ยวนี้ คนเรามีความรู้สึกในรูป, ในเวทนา, ใน
 สัญญา, ในสังขาร, ในวิญญาณ; ๕ อย่างนี้ ในลักษณะ
 ที่เป็นความพอใจเพลิดเพลิด ที่เรียกว่า นันฺธิ; นันฺธิ -
 ความเพลิด : เพลิดในรูป, เพลิดในเวทนา, เพลิดใน
 สัญญา, เพลิดในสังขาร, เพลิดในวิญญาณ; ก็คือใน
 ร่างกาย, แล้วก็ในความรู้สึก, แล้วก็ในความจำหมาย, ในความ
 กิณีก, ในความที่จิตมันรู้แจ้ง; แต่ถ้าถูกใจสูงขึ้นมา
 ก็พอใจตัวเอง.

ความพอใจตัวเอง ทำให้จิตยุ่ง

ความพอใจตัวเองนี้ ดูจะไม่มี ความพอใจชนิด
 ไหนมากเท่า : บางทีก็พอใจในลักษณะของรูป บางที
 ก็พอใจในลักษณะของเวทนา บางทีก็สัญญา บางทีก็สังขาร
 บางทีก็วิญญาณ. ความพอใจนี้ เรียกว่านันฺธิ นี้ ตัวที่มัน
 จะทำยุ่ง เรียกว่านันฺธิ - ความเพลิดเพลิด; ความโง่
 ความหลงที่ทำให้เกิดความเพลิดเพลิด; มีความเพลิดเพลิด
 แล้ว นั่นคืออุปาทาน.

นันทิ นนคืออุปาทาน. คนที่ไม่เคยเห็นพระ

บาลีตรง ๆ จะไม่เชื่อ. อตมาที่แรกก็ไม่ค่อยเชื่อ แต่พบ
พุทธภษิต ตทุปาทาน น้ มากเข้า ๆ จึง อ้าว ! มันอันเดียวกัน
มีนันทิที่โหน มีอุปาทานที่นั่น ไปรัก ไปชอบ ในอะไร
ก็มีอุปาทานในนั้น ที่นั่น แล้วนันทินั้นแหละ คืออุปาทาน.

พอมีอุปาทานแล้ว ไม่ต้องพูด : ก็มีภพ มีชาติ
คือตัวกู ของกู แล้วปัญหาเรื่องขรามรณะ โสกะปริเทวะ
ทุกชะโหมนัสอุปายาส ก็ตามมา : แล้วมันจะไม่ยุ่งทนไหว
หรือ ? ลองกิดกู. ทุกเรื่องมันเอามาใส่ที่ “ชาติ” ๕
ก็เรื่อง ๆ มันเอามาใส่ที่คำว่า “ชาติ”.

“ชาติ” นี้มาจาก ภพ; “ภพ” มาจาก อุปาทาน.
อุปาทานนั้น คือนันทิ; นันทิที่เกิดความพอใจในรูป
ในเวทนา ในสัญญา ในสังขารในวิญญาณ นี้แจกลูก
ออกไปมันก็ยุ่งตาย; เพียง ๕ อย่าง แต่ละอย่างนี้ มันก็มีทั้ง
อดีต อนาคต ปัจจุบัน; หยาบ ละเอียด ข้างหน้า ข้างหลัง
ข้างใน ข้างนอก มันจึงยุ่งกันใหญ่; นี้พระพุทธเจ้าตรัสว่า
การเกิดขึ้นแห่งอุปาทาน, ภพ, ชาติ น้ มันมากมายอย่างนี้;
เกิดในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ
ในลักษณะนี้.

ทำไมอิทับบัจจยตา จึงแก้ปัญหาค่าง ๆ ได้

ที่นี้ เรื่องที่จะขอให้ท่านฟังต่อไปอีก เป็นเรื่องสุดท้าย ก็คือเรื่องว่า ทำไม อิทับบัจจยตา จึงแก้ปัญหาค่าง ๆ ได้ ? จะต้องตั้งปัญหาอย่างนั้นก่อน ว่าทำไม อิทับบัจจยตา คำเดียวนี้ จะแก้ปัญหาค่าง ๆ ได้ ?

คำตอบตามพระพุทธภาษิตนั้นก็ถือว่า ใน อิทับบัจจยตา นั้น “ไม่มีผู้กิน” ! ฟังดูให้ชัด ใน อิทับบัจจยตานั้น ไม่มีผู้กิน ไม่มีผู้กระหนบ ไม่มีผู้เสวย ไม่มีผู้ออก ไม่มีผู้ดื่ม. ใน อิทับบัจจยตา นั้น ไม่มีผู้กิน หมายความว่า อาหาร ๔ มิวัญญาณาหารเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดนั้น มันเป็นบัจจยเพื่อให้เกิดภพใหม่เท่านั้น. ความรู้สึกทางจิตใจทั้งหลายนี้ มันเป็นไปในทางที่จะให้เกิดอุปาทานยึดมั่นจนมีภพใหม่ “ไม่มีตัวผู้กิน” ที่ตรงไหน ก็ว่า ถ้ามีบัจจยคือ วิญญาณาหารเป็นต้นแล้ว ภพใหม่เป็นต้องมี ไม่มีใครเป็นผู้กินอาหาร มีแต่อาหารที่ปรุงให้เกิดภพใหม่ นี้ก็ข้อหนึ่งแล้ว; อย่าเห็นว่าเป็นอาหารแล้ว จะต้องเป็นผู้กิน.

กวฬิงการาหารธรรมาสามัญ คือคำข้าวที่เปิบเข้าปากนี้ มันก็ไม่มีผู้กิน; บทบัจจเวกขณฺ์ของพระเณรก็มี : นิสฺสสตฺโต นิชฺชิวํ สฺสญฺโณ ธาตุมตฺตโก ; มันมีเพียงว่า

อาหารนั้นก็เป็นรูปธรรม ตามธรรมชาติ แล้วก็ผ่านเข้าไป
 สำหรับทำให้เนื้อหนังมันเจริญ ทางจิตใจรู้สึกทั่วตัวกุณอาหาร
 แล้ว; นี่เป็นภพใหม่ เกิดภพใหม่ขึ้นมา เป็น “ตัวกุณ
 อาหาร” มันมีแต่อย่างนี้.

ผู้กินแท้ ๆ มิได้มี : มันมีแต่ ^๕สิ่ง^๕เป็น^๕ปัจจัย
^๕สิ่ง^๕จึง^๕เกิด^๕ขึ้น ; ^๕สิ่ง^๕เป็น^๕ปัจจัย^๕ ^๕สิ่ง^๕จึง^๕เกิด^๕ขึ้น ; มัวแต่
 พูดย่างนี้ ตัวตนของบุคคลผู้กินอะไรอันแท้จริงไม่มี. ไม่มี
 ผู้กระทบ ไม่มีบุคคล ตัวตน สัตว์อะไร ที่เป็นผู้กระทบผัสสะ
 นั้น; มีแต่ : สฬายตนปัจจุยา ผลุโส - มีแต่เพราะมี
 สฬายตนะเป็นปัจจัย คือมีอายตนะภายนอกและอายตนะภายใน
 เป็นปัจจัย ผัสสะจึงเกิดขึ้น : ผัสสะมี แต่ผู้ผัสสะไม่มี :
 ผู้กระทบนั้นไม่มี. ถ้ามองเห็น อิทัปปัจจยตา จะเห็นว่าผู้
 กระทบนั้นไม่มี มีแต่การกระทบที่เกิดขึ้นเพราะสฬายตนะ
 เป็นปัจจัย.

ผู้เสวยเวทนา ก็ไม่มี; มีแต่ สฬสปัจจุยา
 เวทนา - เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงเกิดขึ้น : มีแต่
 เวทนาที่เกิดขึ้นเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ตัวผู้เสวยเวทนานั้นไม่มี.

ตัวผู้อยากผู้มีคณหานัน ไม่มี; มีแต่เวทนาปรุง
คณา : เวทนา ปจฺจยาตคณา - เพราะเวทนาเป็นปัจจัย
คณาจึงเกิดขึ้น.

ตัวผู้คณคณคณคณ นน นี ก็ไม่มี; ผู้ทำ
อุปาทานนัน ก็ไม่มี; มีแต่ : คณาปจฺจยา อุปาทานัน
- เพราะคณาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงเกิดขึ้น. ทั้งหมด
เป็นธรรมชาติ แล้วก็ไปตามกฎเกณฑ์แห่ง อิทัปปจฺจยตา :
ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีอตฺตา ไม่มีซีโว ไม่มีอย่างที่เขา
เรียก ๆ กันเป็นตัวตน นั้นมันไม่มี.

ยังมีภิกษุหัวดีองค์หนึ่ง ชื่อโมลียผัคคฺชนะ ภิกษุ
รูปนี้จะให้มีตัวตนเสียเรื่อย ไปกะยั้นกะยอพระพุทธเจ้า จะให้
พระพุทธเจ้าตรัสในทำนองที่มันมีตัวตน อย่างใดอย่างหนึ่ง
ขึ้นมาให้จนได้. พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสอย่างนี้ : ไม่มีผู้กิน
อาหาร มีแต่อาหารที่ปรุงให้เกิดร่างกายใหม่หรือภพใหม่;
ไม่มีผู้กระทบหรือทำผัสสะ, มีแต่เพราะสพายตนะเป็น
ปัจจัย อากาธแห่งผัสสะก็เกิดขึ้น; ไม่มีผู้สวดยเวทนา
มีแต่เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงเกิดขึ้น; อย่างนี้
ทั้งนั้น.

เราไม่อาจรู้สึกอย่างนั้น ปุถุชนจะไม่รู้สึกอย่างนั้น. จิตคิดว่า นี่คือฉัน : ฉันกระทบ ฉันเสวย ฉันได้ ฉันกิน ฉันยึดครอง นี่มันเป็น “ฉัน”. แต่ถ้าวินัยบัญญัติเข้ามา จะแสดงให้เห็นที่เห็นว่า ตัวฉันนั้น ไม่มี. อะไร ๆ ที่ว่าตัวฉันนั้น มันเป็นเพียงเท่านั้น : การกระทบมี แต่ผู้กระทบไม่มี; การเสวยเวหนามี แต่ผู้เสวยเวหนาไม่มี; ความอยากมี แต่ผู้อยากไม่มี; ความยึดมั่นถือมั่นมี แต่ผู้ยึดมั่นถือมั่นไม่มี; นีนิทานวรรค สังยุตตนิกาย เล่ม ๑๖ หน้า ๑๕ เป็นพระพุทธรูปภาพนี้มีอยู่อย่างนี้.

ถ้ารู้สึกได้อย่างนี้ จะสบายสักเท่าไร มรราวาสทั้งหลาย ลองนึกดู. มรราวาสทั้งหลายจมอยู่ในกองเวทนา กองอาหาร กองอะไรต่าง ๆ มันมีผู้หนึ่ง ผู้หนึ่ง ผู้โน้น ผู้อะไรเรื่อยไป จนจิตยุ่งเหมือนค้ายุ่ง. แต่พอ วินัยบัญญัติเข้ามา ก็ไม่มี “ผู้” สักผู้เดียว มีแต่อาการแห่ง วินัยบัญญัติ อาการหนึ่ง ๆ เป็นไปตามธรรมชาติ ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ.

จิต จะไม่ยุ่งได้ด้วยวิโม

หิต ถ้าเราอยากจะเป็นมรราวาสที่จิตใจไม่ยุ่ง ก็เอา “ผู้” นอกละเลย : ผู้หนึ่ง ผู้หนึ่ง ผู้โน้น เอาออกเสีย;

หรือเป็นหญิง เป็นชาย เป็นผัว เป็นเมีย เป็นนาย เป็นบ่าว
เป็นอะไร เป็นผู้แพ้ ผู้ชนะ เอาออกเสีย; ให้มันเหลือแต่
อาการแห่ง อิทัปปัจจยตา นี้มรรวาสจะได้รับประโยชน์ข้อนี้.

ถ้าไม่รู้จัก อิทัปปัจจยตา จะตกนรกทั้งเป็น ทั้ง
และเคือนัน! นี้ในสพายนตสังยุตต์ เล่ม ๑๘ หน้า ๑๕๘
มีข้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงนรก ชื่อแปลกประหลาด
จนอาตมาอยากจะพูดว่า พวกอรรถกถาจารย์ก็ไม่เข้าใจ
แล้วแถมไปกล่าวว่านรกนี้ก็อยู่ ไต่บาตาล ไต่नรก ไต่คิน
นั่นแหละ.

นรกที่ว่านี้ พระพุทธเจ้าท่านตรัสเรียกว่า ฉผสุสาย-
ตนิกรนรก ฉแปลว่าหก, ผัสสายตนิกะ - เป็นไปใน
ทางสัมผัส; คือทางการติดต่อกับผัสสะ; นีนรกที่เนื่อง
ด้วยผัสสะ ๖ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้เรียกว่า
อายตนิกรนรก.

นรกได้คิน กับ นรกในใจ ไทนจะร้อนกว่ากัน

นรกที่เนื่องด้วยการสัมผัสทางอายตนะ ๖ นี้ น้หมาย
ถึงเมื่อว่า ตาได้เห็นรูป หูฟังเสียงเป็นต้น ไท่อย่างไทนก็ตาม
เดอะ ความไม่รู้ ความขาดสติ ความอะไรนั้นนะ มันมี

มันจึงสัมผัสถึงนิ้วขอยิวชาสัมผัส ; อิวชาสัมผัส ต้อง
 ให้เกิดเวทนา ชนิดที่เป็นเวทนาเพื่ออิวชา เกิดค้นหา
 เกิดอุปาทาน แล้วร้อนเหลือประมาณในขณะนั้น ในขณะที่
 ที่มีความยึดมั่นถือมั่นอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นตัวกู ของกู
 นั้นแหละ ร้อนเหลือประมาณ ; นรกนี้ เรียกว่าอายตินิกนรก
 หรือ ผัสสายตินิกนรก หรือ ฉผัสสายตินิกนรก.

พระอรธกดาจารย์อธิบายว่า ที่อายตนะจะมีนรก
 อะไรได้? พระอรธกดาจารย์ เคยเคา ว่าพระพุทเจ้าคง
 หมายถึงนรกโลกกุมภี อะไรที่มันร้อนที่สุดโน้น! แต่เมื่อคุ
 ตามพระพุทฐภาษิตันแล้ว ไม่ใช่อย่างนั้น! กลับเป็นทำนอง
 ว่า : นรกนี้ร้อนกว่านรกอเวจี ; นรกโลกกุมภี ถ้ามีจริง
 ก้อยูที่นั่น ถ้ามีจริงก็อยู่ทอายตนะ ๖! ส่วนที่เขียนตาม
 รูปภาพว่าอยู่ใต้ดินนั้น ไม่ร้อนเท่า; ฉะนั้น ขออย่าได้ตก
 นรกนี้เดอะ : อย่าได้ตกนรกชื่อ ฉผัสสายตินิกนรกนี้ก็แล้วกัน.

ที่นี้ สวรรค์ ชื่อ ฉผัสสายตินิกสวรรค์ คือไม่มี
 ตัวกู - ของกู ที่ทำให้ร้อน เมื่อกระทบรูป เสียง กลิ่น รส
 โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์; นี้เป็นสวรรค์ที่คึกว่าสวรรค์

๖ ชั้นข้างบนฟ้าโน้น. สวรรค์นั้นก็ ๖ เหมือนกัน ชื่อ ฉฬัส
 สายตินิกะ ไปตามอายตนะ ๖ : มีสติควบคุมการกระทบ
 ทางอายตนะไม่ให้เกิดอุปาทาน ยึดมั่นถือมั่นขึ้นมา แล้ว
 สบายที่สุด นี่เป็นสวรรค์ดีกว่าสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช, ชั้น
 ดาวดึงส์, ชั้นยามา, ชั้นดุสิต, ฯลฯ อะไรที่พวกกัณนัคนั้น
 สวรรค์นั้นไม่ดีเท่าสวรรค์นี้!

ขออย่าให้ตกนรกชื่อฉฬัสสายตินิกนรก! ขอให้
 มรवासทุกคนได้สวรรค์ ชื่อฉฬัสสายตินิกสวรรค์ ๘๘
 เดชวัน คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ถูกแผดเผาด้วย
 กิเลส แล้วสงบเย็นเป็นสุขอยู่ได้ในโลกนี้; จะทำประโยชน์
 อะไรก็ทำไปได้. นี่คือสวรรค์ชั้นนี้ที่อยู่ที่ยอายตนะ ๖. นรกก้อย
 ที่อายตนะ ๖ สวรรค์ก็อยู่ที่ยอายตนะ ๖; และนี่แหละคือ
 นรกจริง สวรรค์จริง.

สิ่งที่ช่วยบิदनรก และเข้าถึงสวรรค์

บิदनรกทุกชนิดได้ด้วยความรู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา
 เข้าถึงสวรรค์ทุกชนิดได้ ก็ด้วยความรู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา.

ขอให้มรवासทั้งหลายคิดว่า มันน่าสนใจสักเท่าไร ?
 เพราะว่ามรवासทั้งหลาย มีอารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

แวดล้อมอยู่รอบ ๆ ตัว เป็นประจำวันมากมาย นับไม่หวาด
ไม่ไหว. เป็นอันว่า จะเป็นเรื่องนรกสวรรค์ หรือเป็น
เรื่องคับทุกข์ คับกิเลสอะไรก็ตาม มันอยู่ที่ความรู้เรื่อง
อิทัปปัจจยตา. นรกสวรรค์ชนิดนี้ มีในสพายนคนสังยุตต์
เล่ม ๑๘ หน้า ๑๕๘ สำหรับนรก; หน้า ๑๕๙ สำหรับ
สวรรค์. ไปติดตามหาอ่านดูให้มันละเอียดยิ่งกว่านี้เองเถิด.

นี้อาตมาเป็นแต่เพียงเอามากล่าวทุก ๆ เรื่อง พอเป็น
เรื่องกรุยทางให้เกิดความเข้าใจ แล้วไปค้นหาเพิ่มเติมให้
ละเอียดเอาไต่เอง. ความมุ่งหมายมีอย่างเดียวว่า แม้เรื่อง
อิทัปปัจจยตา จะเป็นเรื่องโลกุตตรธรรม ก็ยังจำเป็น
สำหรับฆราวาส ด้วยเหตุผลดังที่ได้อธิบายมานี้ เหลือที่จะ
จาระไนให้มันละเอียดจนหมดได้ จึงกล่าวแต่โดยย่อ โดยสังเขป
เอาแต่ใจความ.

ถ้าจะเป็นกามโลกี ๑๐ จำพวก ก็ควรเป็นพวกที่ตี
ที่สุด โดยอาศัยเครื่องมีอิทัปปัจจยตา. อิทัปปัจจยตา แห่ง
การทะเลาะวิวาทนั้น ก็ระงับได้ด้วย อิทัปปัจจยตา แห่งการไม่
ทะเลาะวิวาท. ฆราวาสควรจะฉลาดในเรื่องเหล่านี้; ฆราวาส
ควรจะนึกถึง *ปวิเวกปัตติ* ก็คือความสงบสุขทางจิตใจที่ลึกซึ้ง
ที่ไม่เป็นการปรุงแต่ง ไม่ยึดมั่นถือมั่น. ถ้ายึดมั่นถือมั่น

ไม่ใช่ปวิเวกะ. ปวิเวกะ ต้องปราศจากความยึดมั่นถือมั่น.
ถ้ายึดมั่นถือมั่น มั่นวิเวกะไปไม่ได้ มั่นวิเวกไปไม่ได้.
อนาถปณตฺทิกะร้องไห้ เพราะว่า ไม่ได้ฟังเรื่องนี้แต่เนิ่น ๆ
เกี่ยววันจะตายอยู่หยก ๆ แล้วจึงเอามาพูด ; แล้วขอพรว่า
ต่อไปขอให้สอนเรื่องนี้ให้แพร่หลายที่สุด.

สุญญตา คือหลักประกันไม่ให้ธรรมวินัยเลอะเลือน

ฆราวาสควรศึกษาเรื่องสุญญตา พระพุทธเจ้าท่าน
ตรัสว่า ถ้าไม่มีสุญญตาเป็นหลักแล้ว วินัยจะเลอะเลือน ;
วินัยเลอะเลือนแล้ว ธรรมะจะเลอะเลือน ; ธรรมะ
เลอะเลือน วินัยเลอะเลือน, วินัยเลอะเลือน ธรรมเลอะเลือน
จะย้อนกันไป จะย้อนกันมา จนเลอะเลือนถึงที่สุด : นี้มีใน
อังกุตตรนิกาย ทมวก ๕ เล่ม ๒๒ หน้า ๑๒๒.

ถ้าเอาสุญญตาออกเสียแล้ว แก่นแท้หมด เหลือแต่
เปลือก เหลือแต่กระพี้. ถ้ารู้เรื่องสุญญตา ก็หมายความว่า
รู้เรื่อง อิททัปปัจจยตา. ความเป็นพระอรียสาวกอยู่ที่อาศัย
อิททัปปัจจยตา ทำให้หมดเวรหมดภัย แล้วทำให้มี โสตาปัตติ-
ยังกะ ๔. หัวใจของพระพุทธศาสนา คือ สหุเพ ธมฺมา นาลิ
อกินิเวสาย ; นั่นแหละคือตัว อิททัปปัจจยตา ที่ทำให้ไม่ยึดมั่น
ถือมั่นในธรรมทั้งหลายทั้งปวง.

ขอให้อธิบายว่า ธรรมะสูงสุด ชั้นโลกุตตระนั้น เป็นสมบัติที่พระพุทธเจ้าท่านมอบให้แก่คนทุกคน; ที่ทำให้ความแตกต่างระหว่างปุถุชนกับอริยสาวก ก็เพราะสมบัติอันนี้ : ปุถุชนไม่มีเสียเลย; อริยสาวกจะมี และมีมากขึ้นไปตามลำดับ ๆ. เรื่องนิพพานนั้น ฆราวาสควรจะสนใจ เพราะมีตัวอย่างมาแล้วถึง ๗ ราย เป็นฆราวาสล้วน ไปทูลถามเรื่องทฤษฎีธรรมนิพพาน. นี่เป็นพุทธบริษัททั้งที่ ไม่คุ้นกับเรื่องนี้ มันก็ไม่ไหว.

สรุปความว่า อิททัปปัจจยตา เป็นเรื่องที่ฆราวาสต้องเรียนรู้; และเมื่อเรียนรู้แล้วก็ต้องปฏิบัติด้วย. ในที่สุดก็จะเป็นฆราวาสชนิดที่ดีพวกที่ ๑๐ ที่พระพุทธเจ้าท่านสรรเสริญว่าเหมือนสัปปีมัตถะ เป็นของเลิศ ประเสริฐยิ่งกว่าใครสทั้งหลาย.

นี่ขอให้ทุกอย่างเป็นไปตามพระพุทธประสงค์ ขอให้การมาประชุมอบรม สั่งสอนกันที่นี่ มีผลก้าวหน้าไปตามแนวของ อิททัปปัจจยตา สมตามความมุ่งหมาย.

ขอยุติคำบรรยายวันนี้ไว้เพียงเท่านี้. ขอให้พระสงฆ์ทั้งหลาย สวดธรรมปริยายอันเป็นเครื่องกระตุ้นแก่การปฏิบัติธรรม ส่งเสริมกำลังใจต่อไปอีกตามที่เคยกระทำ ณ บัดนี้.

**ตำรับยาที่ชะงัด
สำหรับจิตใจที่โหยไห้**

คำปรารภ

หลังจากเหตุร้าย ๒ ครั้ง เกิดกระชั้น ๆ กันที่จังหวัดตาก ระหว่างวิทยาลัยเทคนิค กับ ร.ร. เกษตรกรรม เมื่อวันที่ ๑๙ ส.ค. ๑๗ และเหตุร้ายระหว่างนักศึกษาเทคนิค ก.ท. ด้วยกันเอง ก็ได้มีการประชุมสัมมนา ร.ร. และวิทยาลัยอาชีวะทั่วประเทศ ขึ้นที่บางพูน ปทุมธานี ระหว่างวันที่ ๒๔-๓๐ ส.ค. ๑๗ โดยมีจุดประสงค์ เพื่อป้องกันมิให้มีเหตุร้ายเกิดขึ้นอีก ผลจากการสัมมนาจะมีประการใด มีมาตรการที่จะป้องกันเหตุร้ายอย่างไร และมาตรการนั้นๆ จะมีประสิทธิภาพหรือไม่ เป็นสิ่งที่เราจะได้ดูกันต่อไป

ปัญหาที่เราน่าจะช่วยกันขบคิดก็คือว่า เหตุร้ายต่างๆ เหล่านั้น มันเกิดขึ้นเพราะคนเราไม่สามารถบังคับใจตัวเองได้หรือไม่? ถ้าใช่ ใครหรือองค์การใดจะต้องรับผิดชอบต่อการที่คนเรา โดยเฉพาะนักเรียน นิสิต นักศึกษา ไม่สามารถบังคับใจตัวเองได้? เป็นที่แน่นอนว่า การที่เกิดเหตุร้ายต่างๆ ขึ้นนั้นก็เพราะนักเรียน นิสิต นักศึกษา ไม่สามารถบังคับใจตัวเองได้

เพราะอะไรเขาจึงไม่สามารถบังคับใจตัวเองได้เล่า? นั่นก็เพราะเขาขาดวิชาความรู้ในเรื่องนี้

เพราะอะไรเขาจึงขาดความรู้ในเรื่องการบังคับใจตัวเองเล่า? เหตุที่เขาขาด ก็เพราะผู้วางแผนการศึกษาของโลกหรือของชาติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่จบการศึกษาจากต่างประเทศ ใ้เง่า ไม่ยอมศึกษาเรื่องการบังคับควบคุมจิต วิธีดำรงจิตให้อยู่ในสภาพปกติหรือสมดุล เมื่อเขาไม่ยอมศึกษาในเรื่องการบังคับจิต ดำรงจิต เขาจึงขาดความรู้ในส่วนนี้ เมื่อเขาขาดความรู้ในส่วนนี้ เขาจึงวางแผนการศึกษาไปตามความโง่เขลาของเขา

เพราะอะไรผู้วางแผนการศึกษาจึงขาดความรู้ในส่วนนี้? เหตุที่เขาขาดความรู้ในส่วนนี้ ก็เพราะผู้บริหารประเทศเอง ก็ขาดความรู้ในส่วนนี้

เพราะอะไรผู้บริหารประเทศจึงขาดความรู้ในส่วนนี้? นั่นก็เพราะความหย่อนสมรรถภาพขององค์การทางศาสนา ที่ไม่สามารถทำให้คนส่วนใหญ่ของประเทศ รวมทั้งผู้บริหารประเทศรู้วิธีบังคับจิต ควบคุมจิต ดำรงจิต ให้อยู่ในสภาพปกติ

เพราะอะไร องค์การทางศาสนาจึงหย่อนสมรรถภาพ? เหตุที่หย่อนสมรรถภาพ ก็เพราะเหตุว่าเจ้าหน้าที่ในองค์การทางศาสนาเองก็ไม่รู้ไม่เข้าใจว่า หลักธรรมะในศาสนาทุกศาสนา ชี้ออกถึง วิธีควบคุมความเห็นแก่ตัว วิธีทำลายความเห็นแก่ตัว

ในการที่จะควบคุม และทำลายความเห็นแก่ตัวได้ เจ้าหน้าที่ในองค์การทางศาสนา จะต้องมองชีวิตในด้านใน คือด้านจิตด้านวิญญาณ ด้วยการเฝ้ามอง เฝ้าสังเกตความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดกับจิตของตนเองอยู่เสมอทุกขณะจิต ทำไปนาน ๆ พอสมควรก็จะมองเห็นได้ว่า จิตตามสภาพปกติ ธรรมดาตาม

ธรรมชาตินั้นมันว่างจากความรู้สึกว่า “ตัวเรา” ว่า “ของเรา” ส่วนความรู้สึกที่ยึดถือว่ามี “ตัวเรา-ของเรา” นั้น มันเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว ภายหลังจากที่ตากระทบรูปหรือหูได้ยินเสียงเป็นต้น แล้วเวทนาปรุงเป็นตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ “ตัวเรา” จึงจะเกิดขึ้นมาครั้งหนึ่ง พอเสร็จเรื่องแล้ว ตัวเราหรือตัวกูก็จะดับไป เหลืออยู่แต่จิตที่อยู่ในสภาพปกติ หรือสมดุล

เมื่อเจ้าหน้าที่ทางศาสนา มองเห็นได้อย่างนี้ ก็เพียงดำรงจิตให้ปกติไว้ให้ได้เท่านั้น “ตัวเรา” หรือ “ตัวกู” ไม่เกิด เมื่อไม่เกิด มันก็ ไม่มีความเห็นแก่ตัว

บุคคลชนิดนี้เท่านั้น จึงจะทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้อย่างแท้จริง และบุคคลประเภทนี้เท่านั้นจะก่อกำเนิดการณของพระพุทธศาสนา ที่กำลังทรุดหนักให้กลับฟื้นคืนชีพได้

หากบุคคลประเภทนี้มีมากขึ้น ก็จะก่อให้เกิดสมรรถภาพหลักดันให้รัฐบาลมองเห็นตามได้ เมื่อรัฐบาลมองเห็นความสำคัญรัฐบาลก็จะบังคับให้กรรมการผู้วางแผนการศึกษาของชาติวางแผนการศึกษา ให้ผู้ศึกษารู้จักวิธีควบคุมบังคับจิตใจไม่ให้เห็นแก่ตัว เข้าไว้เป็นหลักสูตรบังคับทุกชั้นเรียน

หากนักเรียนนิสิตนักศึกษา สามารถบังคับควบคุมจิตใจตัวเองได้ การที่จะไปก่อเหตุร้ายดังแต่ก่อนก็จะไม่มี และนี่แหละคือความสงบสุข จะเกิดแก่สังคมไทยเราอย่างแน่นอนที่สุด

ปัญหาว่าเดี๋ยวนี้ เจ้าหน้าที่ในองค์การทางศาสนาที่รู้จักวิธีควบคุมบังคับจิต ดำรงจิตไม่ให้เห็นแก่ตัว มีบ้างหรือไม่ และมีมากน้อยเพียงใด คุณจะหาได้ยากเต็มที่

เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะแก้ไขสถานการณ์อันเลวร้ายเหล่านี้ได้อย่างไร? คณะ ผชป. เห็นว่ามีทางเดียวเท่านั้น คือท่านนักเรียนนิสิตนักศึกษา รวมพลังกันศึกษาวิธีควบคุมบังคับจิต ดำรงจิต ไม่ให้เห็นแก่ตัวกันโดยรีบด่วนที่สุด

หากท่านนักเรียนนิสิตนักศึกษา ผนึกกำลังกันศึกษาวิธีควบคุมจิต บังคับจิต ดำรงจิต ไม่ให้เห็นแก่ตัวได้แล้ว พลังของพวกเขาท่านจะแข็งแกร่งยิ่งกว่า เมื่อ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เสียอีก

เดี๋ยวนี้เรานักเรียนนิสิตนักศึกษา จะหวังพึ่งผู้ใหญ่หรือเจ้าหน้าที่องค์การศาสนาไม่ได้แล้ว เพราะผู้ใหญ่หรือเจ้าหน้าที่ในวงการพระศาสนาสมัยนี้ ถูกบดบังเกินไปที่จะมองเห็นความสำคัญของการควบคุมจิต บังคับจิต ดำรงจิต ไม่ให้เห็นแก่ตัว

ดังนั้นพวกเราจึงรอเขาไม่ได้ เราจำเป็นต้องผนึกกำลังกัน ศึกษาวิธีควบคุมจิต บังคับจิต ดำรงจิต ไม่ให้เห็นแก่ตัวเอาไว้ และนี่แหละ ความเป็นไทยของเราจึงจะดำรงทรงอยู่ได้ และนี่แหละ เหตุร้ายต่างๆจะไม่เกิดขึ้นอีก

ยูโดทางวิญญูณเล่มนี้ เป็นเคล็ดลับหรือเครื่องมือที่ทรงพลังที่จะใช้เป็นเครื่องมือทำลายล้างความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นต้นเหตุของสิ่งเลวร้ายทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโลกได้ และสิ่งนี้เท่านั้นที่จะเป็นมาตรการที่เฉียบขาด ที่จะใช้ป้องกันเหตุร้ายได้อย่างแน่นอนที่สุด.

คณะ ผชป. ขอกราบอนุโมทนา แต่ท่านนักเรียนนิสิต นักศึกษาที่เป็นกลุ่มก้าวหน้าเพื่อนฝูงก่อนใครๆ รีบชวนขยาย ศึกษาวีธีควบคุมจิต บังคับจิต ดำรงจิต ไม่ให้เห็นแก่ตัวทุกท่าน เป็นอย่างสูง

คณะ ผชป.

๕/๑-๒ ถนนอัษฎางค์ ก.ท. ๒

๑ กันยายน ๒๕๑๗

อริยมรรคมีองค์แปด

พญานาค หกเศียร เจวียนฉวัด
เที่ยวขบกัด อารมณ์หก อยู่ผกผัน
ตาหูจมูก ลิ้นกายใจ ไล่พัลวัน
รูปเสียงกลิ่น รสฉิวกระสัน ธรรมารมณ์

พญาครุฑ ยุคขยำ กำหนดไว้
มนุษย์ผ่านไปได้ โดยเหมาะสม
ด้วยเรือฝูง แปดลำ ทวนน้ำลม
ในธารธรรม งามอุดม สะดวกดี

มีมนุษย์ ถึงก่อน วอนเรียกขาน
ให้ทุกท่าน ตามมา อย่าผันหนี
ขอจงช่วย กันและกัน ให้ทันที
ถึงบุรี นิรวาณ ก่อนการตาย ฯ

พุทธทาสภิกขุ

ตำรับยาที่ชะงัดสำหรับจิตใจที่โหยไห้

พุทธทาสภิกขุ

กล่าวให้นัยะแก่ภิกษุสามเณรในพรรษา

ณ สวนโมกขพลาราม ไชยา

วันที่ ๑๗ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๑๒



ขอให้สังเกตทุก ๆ คน เรื่องที่เราต้องเอามาคิดจน
เข้าใจมันมันลืมยาก, ที่อ่านหรือฟังมาผิว ๆ มันมันง่าย. ถ้า
ต้องเอามาขบมาคิด, แล้วทำอุปมาหรือปริศนาอะไรก็ตาม ทำให้
ลืมยาก; มันเข้าใจลึกทำให้ฉลาด และเป็นวิธีจำเป็นในยุคที่
ไม่มีหนังสือ ซึ่งอะไร ๆ ก็จำไว้ด้วยปากด้วยใจ ถ้ายทอดกัน
ทางปาก จำไว้ในใจ; เพราะเหตุฉะนั้น ในพระไตรปิฎกจึง
เต็มไปด้วยอุปมา.

ในหนังสือนี้จะเอาอย่างในข้อนี้ คือพูดในรูป
อุปมาว่า “ยูโดทางวิญญาน”.

“ยูโด” หรือ Judo มันจะเป็นคำอะไรแน่ผมก็ไม่ทราบ
สำหรับคำนี้; แต่ใจความสำคัญก็คือ ศิลปะแห่งการใช้กำลัง

ที่น้อยมาก ไปทำลายสิ่งที่มีกำลังมากมหาศาลได้. อย่างคน
 แรงน้อยใช้วิชามวยยูโดจับคนแข็งแรงทิ่มหน้าต่างได้, แม้ผู้หญิง
 ที่มีความสามารถในศิลปะอันนี้ อาจจะทำผู้ชายร่างกายกำยำลงมา
 จากหน้าต่างได้ อย่างนี้เป็นต้น นี่เป็นยูโดฝ่ายกาย. เรื่อง
 ยูโดทางวิญญาณก็ยังมีส่วนที่จะใช้อยู่เหมือนกัน คือเราจะใช้
 ความพยายามที่น้อย ความเหน็ดเหนื่อยที่น้อย หรือการ
 ปฏิบัติที่น้อย ก่ง่าย หรือแทบจะไม่ต้องทำอะไรเลย เพื่อ
 ทำลายกิเลส.

กรณีทั่วไปที่ไม่ได้ใช้ศิลปะอันนี้ เช่นเหมือนที่เราได้
 พุทกันมาแล้ว หลายครั้งหลายหน ว่าพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า
 “เป็นอยู่โดยชอบเรื่อย ๆ โลกก็ไม่ว่าง จากพระอรหันต์”
 นี้ก็เปรียบเหมือนกับที่เราซึ่งเกียจที่จะเข้าไปสู่เสือซึ่งหน้า, จะใช้
 วิธีล่อเสือ ไม่ให้พบกันกับอาหาร ที่เป็นอาหารของเสือ
 เช่นเนื้อเป็นต้น. เราล่อเสือเสีย เนื้อก็เข้าไปหาเสือไม่ได้
 เสือก้ออกมาหาเนื้อไม่ได้. ขึ้นชื่อว่าเสือไม่เคยยอมกินหญ้า
 ถึงจะมีหญ้ามีอะไรมันก็ไม่กิน มันก็ต้องตายไปในที่สุด คือมัน
 ผอมลง ๆ; แล้วตาย. วิธีอย่างนี้เป็นวิธีธรรมคา ไม่ใช่
 อย่างที่เรียกว่า ยูโดทางวิญญาณ.

เรื่องยูโธทางวิญญาณนั้นหมายความว่า ใช้สติ-
ปัญญาดี ไม่ลายมือพิเศษเข้าไปมาเสื่อ ชนิดที่จะใช้ไฟฟ้า
หรือใช้น้ำกรด หรือใช้อะไรก็สุดแท้ ที่มันแวบเดียวตายเลย ;
นี่จึงเรียกว่าศิลปะพิเศษ. เราใช้ความพยายามเฉย ๆ เรื่อย ๆ ไป
ให้มันตายเอง ; แต่ใช้ศิลปะที่เข้าไปพรวดเดียวให้มันตาย, คือ
มีอาวุธพิเศษอะไรสักอย่างหนึ่งทางวิญญาณ ไม่ใช่อาวุธทางวัตถุ
ไม่ใช่หอก ดาบ ปืน อะไรทางวัตถุ อาวุธทางวิญญาณ ซึ่งคุณ
ก็ทายดูว่าผมหมายถึง “ความว่าง” นี้ จึ้เข้าไปที่ไหนก็พินาศ
ที่นั่น ไม่มีอะไรต่อกรได้.

นิทานเรื่องรามายณะของพวกอินเดีย จะมียักษ์บางตัว
ได้รับพรจากพระอิศวรให้มีตาเป็นไฟ, ไฟฟ้าหรือไฟกรด พอ
เล็งถลึงไปทางไหน โคนใครก็ตายพินาศไปเลย ; เพราะยักษ์
ตัวนั้นมันได้พรจากพระอิศวร มีตาไฟ มันก็เลยเที่ยวรังแกมนุษย์
และเทวดาให้ลำบาก จนร้อนถึงพระนารายณ์ต้องมาปราบ, ปราบ
สิ่งที่เป็ผลของความสะเพร่าของพระอิศวร. พระอิศวรผู้เป็น
จอมสะเพร่า ให้อะไรลวก ๆ ไป ไม่รู้ว่าควรจะให้แก่ใคร ;
ไปให้แก่อัศวินธพาลนั้นบ่อย ๆ. มันก็ไปเที่ยวรังแกคนนั้น
คนนั้น จนพระนารายณ์ต้องลงมาปราบ อย่างลำบากลำบากทุกที
เลย ; ต้องใช้สติปัญญามาก.

พระอิศวรจอมสะเพร่าชนิดนี้ ก็เหมือนกับ
 ประมาท ความเลินเล่อที่เป็นกิเลส. ทัศนสิ่งที่จะปราบกิเลส
 ความเลินเล่อนี้ก็เหมือนกับสติปัญญา. ความไม่ประมาท
 การกระทำที่ถูกต้อง เหมือนพระนารายณ์; ถ้าพระนารายณ์
 มีอยู่ก็คิดในการที่ยอมลำบาก. ข้างฝ่ายพระพรหม ก็คงจะหลับ
 หูหลับตาสร้างอะไรเสียเรื่อย แล้วก็อ้างว่าด้วยความเมตตา;
 แล้วมันก็เป็นความเมตตาอย่างที่ชิน เหมือนที่พูดกันแล้ว
 เสียมากกว่า คือเมตตาหลับหูหลับตา เพื่อตัวกู - ของกู. พระ
 พรหมก็สร้างเรื่อย ทำให้มีเรื่องเรื่อย, พระอิศวรก็สะเพร่าเรื่อย
 เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวแล้วก็สะเพร่าเรื่อย, ทำให้ต้องลำบาก
 แก่ผู้ที่จะแก้ไข.

ที่นี้ คุณก็มองคุณในแง่ของอุปมา : นี้ผมหมายถึงว่า
 ยักษ์ตัวนั้นมีตาเป็นไฟมองไปทางไหนไหม้พินาศไปหมด. เรา
 อยากจะมีอะไรคล้าย ๆ นั้น ยักษ์ตัวนั้น มีตาเป็นไฟ; เรา
 มีใจเป็นน้ำกรด ราดลงไปไหน ก็ละเอียดเผาไหม้สูญหายไป;
 ใช้วิธีอย่างนี้จึงจะเรียกว่า *spiritual judo*. มองไปไหนให้พินาศ
 คือทำลายข้าศึกวินาศเหมือนยักษ์ตาไฟ. นี้ก็หมายถึงว่า ทำให้
 มันว่าง ไร้สติปัญญา คือความว่างอย่างแท้จริงในพุทธ-
 ศาสตร์ ที่ได้พูดแล้ววันก่อน ๆ นั้น; ให้เป็นเหมือนกับอาวุธ

ส่องจรวดเข้าไปที่ไหนก็ไหม้หมดที่นั่น คือว่างหมดที่นั่น ไม่มีอะไรเหลือ; ส่องเข้าไปที่กิเลส กิเลสก็ว่างไปเลยโดยไม่ต้องละกิเลส; ไม่ต้องทำพิธีละกิเลส.

เรื่องสุญญตา เป็นเรื่องที่ต้องศึกษา ในฐานะที่เป็นเรื่องเดียวที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส, นอกนั้นก็ท่านไม่ตรัส.

ขอให้ไปหาอ่านคำอธิบายโดยละเอียด; เรื่องสุญญทานี้ใครมีความรู้ความเข้าใจ มีความสามารถเอาเรื่องสุญญตา มาเป็นอาวุธส่องเข้าไปที่ไหน ก็ไม่มีอะไรเหลืออยู่ได้ ว่างไปหมด; โดยส่วนใหญ่ก็หมายความว่า หากกิเลสให้กลายเป็นของว่างคือไม่มีกิเลส. ถ้าเรามีกิเลส มันก็เป็นหน้าที่ ที่เราจะต้องละกิเลส; มีเรื่องมาก. ถ้าเราทำให้กิเลสว่างไปเสียโดยไม่มี; เรื่องมันก็น้อย ในพริบตาเดียวก็ได้. ฉะนั้นจึงเรียกมันว่า “ยูโศทางวิญญาณ”.

คำชู้โค ชนคินี้โดยเฉพาะ, ใช้ได้ทั่วไป ทุกๆ ศาสนา หรือแม้ในแง่ปรัชญา ไม่เฉพาะพุทธศาสนา ใครเอาไปใช้ก็ได้; ให้ความหมายมันถูกต้องไปตามแบบ ตามเรื่อง ตามกรณี นั้น ๆ; ใช้ให้มันเป็นอุบายวิชฌาค์ที่สุด ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ก็นั่นแหละ. คำนี้เป็นคำใหม่ๆ ที่เขาคิดขึ้นใช้ในแขนงอื่น

ผมเห็นว่าเข้าที่ที่ จะเอามาใช้ในพุทธศาสนา เลยผูกเป็นศัพท์
ขึ้นมาเองว่า *spiritual judo* ฟังดูก็น่าขัน. เหมือนกับสร้างอาวุธ
อะไรขึ้นมาอย่างหนึ่งส่งไปทางไหนก็วางไปทั้งนั้น.

ถ้าเราจะทำไปอย่างแบบฉบับ *orthodox* ก็ตาม
แบบฉบับ มันก็มี : ศึกษาเรื่องกิเลส, เรื่องที่มาของ
กิเลส, เรื่องควบคุม ทา หู จมูก ตีน กาย ใจ, มีสติ
สัมปชัญญะ อยู่ตลอดเวลา, และนั่นก็เป็นเรื่องที่สมบูรณ์แบบ.

ถ้าเราจะใช้แบบ *spiritual judo* นี้ มันก็มีว่าจะใช้กับ
อะไร? ก็จะใช้กับกิเลส. ยกตัวอย่างเช่นกิเลสทางราคะ ความ
กำหนัด, โดยเฉพาะทางกามราคะก่อน เราอาจจะใช้วิธี
อย่างที่ว่าความรู้สียมันก็ช่วยได้ กล่าวคือมองให้เห็นว่า โดยแท้จริง
สิ่งนี้เรียกว่ากิเลสมัน ก็มีใครอยู่แบบควบคุมตน หรือเป็น
กิเลสเลย, เป็นเพียง *mechanism* ทางจิต, ก็ระบบของจิต
ของ *mentality*; มันก็มีของมันตามธรรมชาติ มีกฎมีเกณฑ์
มีอะไรของมันอยู่แล้ว, แล้วมันก็มี *mechanism* เกิดขึ้น ทำให้
จิตนั้นทำหน้าที่อะไรสักอย่างหนึ่ง เช่นมีการสัมผัส ระหว่าง
อายตนะภายในกับอายตนะภายนอก *mechanism* ก็จะเกิดขึ้นเป็น
ปฏิกิริยาตามลำดับมา. แม้เป็นความรู้สึก มีความกำหนัด
หรือมีการรู้สึกในรสแห่งความกำหนัดหรืออะไรก็ตาม: ถ้ามี

สติปัญญาพอที่จะมองเห็นว่าเป็น *mechanism* อย่างเครื่องจักร ชนิดหนึ่งทางระบบ *mentality* ความรู้สึกกำหนดนั้นจะหายไปได้.

แต่เดี๋ยวนี้เราไม่มีความสามารถพอ ดังที่ได้กล่าววัน
ก่อนนี้แล้ว : สัปเหร่อ หรือหมอ มีความรู้ทางกายวิภาควิทยา
แต่ไม่มีกำลังแรงพอที่จะระงับกามตัณญา อิตติตัณญาอะไรได้
จึงมีกิเลสเหมือนคนธรรมดา. ฉะนั้น การที่จะรู้เท่าทันว่า
ทุกอย่างมันเป็นเพียง *mechanism* ก็ต้องศึกษากันมากจน
เข้าใจ จนเห็นแจ้งจนเห็นจริง. หรือว่าทุก ๆ คราวที่
พ่ายแพ้แก่สิ่งนี้ จะต้องจับมันให้ได้ จะต้องรู้จักตัวจริงให้ได้
ในทุก ๆ คราวที่พ่ายแพ้แก่สิ่งนี้ ; แล้วมันจะเกิดความรู้แจ้ง
แทงตลอด ไม่ใช่เพียงรู้และเข้าใจ. ต้องเป็นความซึมซาบ
รู้แจ้งแทงตลอด, เป็น *experience* ที่เห็นเหตุ, เห็นแจ้งทาง
วิญญาณ, เป็น *spiritual experience* ที่ถึงขนาด ; มันจึง
จะมีปัญญา สร้างปัญญาขึ้นมาได้ว่า อ้อ, มันสักว่า *mechanism*
ของธรรมชาติ.

หลักการปฏิบัติอย่างนี้ มันเข้ากันได้กับพระพุทธภาษิต
ในบางครั้ง ที่ตรัสว่า : เมื่อตาเห็นรูปสักว่าดู, เมื่อหูได้ยิน
เสียง ก็สักว่าฟัง, หรือ เมื่อจมูกได้กลิ่นก็สักว่าดม, ฯลฯ
คือสักว่าเท่านั้น ; มันเสรีลงไปแค่นั้น มันไม่มีการปรุงต่อ

ไปอีก. มันสามารถหยุดชะงัก **สัก**ว่าการฟังเท่านั้นเสียได้; การเห็น การดู การได้ยิน การดมอะไรก็ตาม ก็**สัก**ว่าเท่านั้น **สัก**ว่าเท่านั้น.

ที่นี้เราต้องมีความเก่งกล้าสามารถ ที่จะหยุดอย่างหยุดชะงักสิ่งเหล่านั้น; ตามพระพุทธภาษิตที่ว่า **เมื่อใดได้เห็นสักว่าเห็นนี้ สักว่าดูเท่านั้น, เมื่อได้ยินก็สักว่าฟัง, เมื่อได้ดมก็สักว่า ได้รู้กลิ่นเท่านั้น, เมื่อนั้นตัวเธอจักไม่มี.** พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าอย่างนี้ : “เมื่อใดได้เห็นสักว่าได้เห็น ได้ยินสักว่าได้ยิน ได้ดมสักว่าได้ดม ฯลฯ เมื่อนั้นตัวเธอจะไม่มี, ตัวตนของเธอจะไม่มี”. พระพุทธภาษิตชนิดนี้คนเอามาใช้อย่าง *spiritual judo* ได้; **ในเมื่อเราได้ฝึกฝนจนชำนาญชำนาญว่า การกระหนบนี้สักว่า mechanism ทางจิต ทาง mental เป็นต้น, ไม่ถึงทางวิญญาณ.** เพราะตามมาตรฐานของเราที่พูดกันอยู่นั้นก็สักว่าเป็นทางจิตทาง *mentality*. มีคำโคลงที่จะช่วยความจำได้คืออยู่บทหนึ่งซึ่งผมชอบ. คุณลองฟังดูก็ได้ มันเป็นโคลงสั้น ถ้าจะเขียนจะจดต้องจกเป็นรูปโคลงสั้น :

สัมผัส, กำหนด นั้น	เครื่องจักรในกาย
อารมณ์พบอินทรีย์	เข้าแล้ว
ทำงานเที่ยงตรงหลัก	ต่างหาก
แต่โลกหลงว่าแก้ว	กำกวม

โคลงบทนั้นมันช่วยได้ ที่จะเข้าใจข้อความอย่างที่ว่า
 สัมผัส กำหนด นั้น เป็นเพียงเครื่องจักรในกาย, อารมณ์
 พบอินทรีย์เข้าแล้ว, มีการทำงานเที่ยงตรงตามหลักธรรมชาติ
 ต่างหาก, แต่คนหลงว่า “แก้ว” จึงกำไปด้วยกาม. สัมผัส
 นี้หมายความว่า การกระทบระหว่างอายตนะภายในภายนอกทาง
 ไหนก็ได้. สัมผัสแล้วกำหนด, คือทำให้รำคะเกิดขึ้น
 นั้นเป็นเพียงเครื่องจักรในกาย คือเมคานิสซึมในตัวเรา.
 เพียงแต่ว่าอารมณ์ข้างนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส,
 พบอินทรีย์เข้าแล้ว, คือพบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เข้าแล้ว;
 มันทำงานเที่ยงตรงหลัก คือธรรมชาติ ที่เป็นหลักต่างหาก.
 มันทำงานเที่ยงตรงหลักธรรมชาติต่างหาก! แต่คนก็ไม่รู้จักว่า
 “แต่โลกหลง ว่าแก้ว” คำว่า “โลก” หมายถึงคนในโลกนั้นๆ
 หลงว่าเป็นแก้ว, หลงว่าเป็นของเลิศ ของประเสริฐ ของสูงสุด
 ของมนุษย์; แล้วมีความรู้สึกกำกวม คือมีความรู้สึกเค็ม
 ในทางรำคะ, เกี่ยวกับกาม.

ถ้าเราศึกษาจนรู้ จนเข้าใจ แล้วเห็นแจ้งประจักษ์
 อยู่ทุกๆ คราวที่เกิดขึ้น แม้ในคราวที่พ่ายแพ้แก่มัน นี้ก็จะเป็
 การง่าย ที่ต่อไปจะมีสติ, มีสติชนิดพิเศษ คือเร็วมากแรงมาก
 เข้มแข็งมาก, สามารถจะ “เหวี่ยงยักษ์ใหญ่โยนทิ้งหน้าต่าง”

ไปได้ในทุกคราวที่อารมณ์จะปรุงแต่งทางหู ทางตา ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เองนั้นก็ตาม. สติเกิดขึ้นมาโดยสมบูรณ์ว่า มันเมคานิสมี ตามธรรมชาติเท่านั้น มันก็จะทำให้กิเลสว่างไปเสียโดยกระทันหัน; ผิดกับการตั้งหน้าตั้งตา ละสำรวมระวังตั้งพิธีรีตอง; ฉะนั้นจึงเรียกว่า *spiritual judo*.

ทั้งนี้ในทางราคะ หรือโลภะ เป็นอย่างไร, ในทาง โทสะ หรือโกรธะ ก็เป็นอย่างนั้น; จะเห็นว่าความโกรธที่เกิดขึ้นนี้ มันก็เหมือนกันอีก : สัมผัส แล้วโกรธนั้น เครื่องจักรในกาย อารมณ์พบอินทรีย์เข้าแล้ว ทำงานเที่ยงตรงหลักต่างหาก. แต่คนไปคิดว่ากู, กูอย่างนั้น กูอย่างนี้, กูถูก, คนอื่นผิด, มันเป็นศัตรูของกู; นี่จึงมีโทสะ มีโกรธะ. ถ้ามองเห็นโดยวิธีเดียวกันกับราคะ มันก็เป็น เมคานิสมีของ *mentality* ที่จะต้องเป็นอย่างนั้นตามธรรมชาติ; แล้วก็เป็นที่สังเกตว่า เป็นธาตุตามธรรมชาติด้วย. อย่าไปดูถูก ยถา ปจฺจยํ ปวตฺตมานํ ธาตุมตฺตเมเวตฺถิ, บทท่องหน้าปาก คอกของสามเณรซึ่งจะบอกให้รู้ว่าทั้งหมดนี้ เป็นที่สังเกตว่าธาตุตามธรรมชาติเป็น *mental mechanism* ทุกชนิด อย่างที่ออกชื่อมาแล้วนี้ มันก็เป็นสังเกตว่าธาตุตามธรรมชาติ ได้แก่ ธาตุฝ่ายนามธาตุ หรือวิญญาณธาตุ. เมื่อได้พบอารมณ์ เมื่อได้

ผสมกันกับสิ่งแวดล้อม อารมณ์อะไรก็ตาม ; มันก็มีการทำงานที่ตรงหลักธรรมชาติต่างหาก. แล้วมันจึงเกิดความรู้สึกเป็นความรัก เป็นความโกรธ เป็นความเกลียด เป็นความกลัว เป็นความอะไรก็ได้ แล้วแต่จะเล็งถึงกิเลสแค่ไหน.

ถ้าเราจะใช้วิทยาศาสตร์หรือแม้แต่คณิตศาสตร์ นี่มันก็ช่วยได้เหมือนกัน ; จะช่วยทำให้กิเลสเป็นของว่างไป โดยกระตั้นหัน เหมือนกับมีตาพิพตาไฟ ตาน้ำกรต มองไปที่เดียวมันว่างหมด. แต่อย่าลืมว่ามันต้องพอ สำหรับจะสร้างความรู้สึกตรงกันข้ามขึ้นมาเท่าเทียมกัน ; ไม่ใช่แค่เพียงว่าคุณฟังที่นี้แล้วมันจะพอหรือสำเร็จประโยชน์. มันต้องไปฝึกฝนเหมือนกับศัลยโค ฝึกกันก็บ่ก็ตามใจเมื่อเป็นแล้ว ขำนาญแล้ว จึงจะใช้ได้. * ที่นี้เราจะใช้วิธีโยโคแก่โลหะ รากะ โทสะ โกรธ และโมหะ ความผลอ ความสะเพร่านี้ ; มันก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติเป็นเมคานิสซึมของธรรมชาติอย่างเดียวกับ โลหะ โทสะเหมือนกัน. เพราะฉะนั้น ก่อนแต่ที่จะทำอะไร ๆ ลงไป ก็หยุดชะงักพอให้สติมันมีมาเสียก่อน ; มันก็เป็นโลหะ โทสะโมหะไม่ได้ คือทำผิดไม่ได้.

นี่มันจะเป็นเรื่องรวบรัดเป็นวิธีลัด, แล้วยังเป็นวิธีที่มีกำไรมาก ก็อลงแรงแต่น้อย, แล้วก็ได้ประโยชน์เต็มที่

มากเต็มที. นี่เป็นเรื่องของกิเลสโดยตรง; ที่ว่าจะทำให้
 กิเลสมันว่างไปเสีย โดยไม่ต้อง^๕เล็งมันไว้ แล้วก็มันจะ
 มันอยู่. มันเป็นวิธีพูดแบบหนึ่ง แล้วก็คัดตอนออกมาใน
 ลักษณะหนึ่ง ที่สั้นมาก สำหรับจะทำให้กิเลสว่างเสียทุกทีไป
 ก่อนที่มันจะเกิดขึ้น ในเมื่อมีอารมณ์มากกระทบอินทรีย์, หรือ
 ทุกคราวที่จะมีการกระทบระหว่างตา หู จมูก ลิ้น กาย กับรูป
 เสียง กลิ่น รส สัมผัส.

หยุดใช้สติ เหมือนใช้นโยบายแบบยูโทพวกนี้ ทำให้
 มันว่างไปเสีย; ไม่ทันจะปรุงเป็นกิเลสขึ้นมาบ้าง, หรือ
 เป็นกิเลสขึ้นมา ก็สลายลงทันทีได้บ้าง, โดย^๕ถือว่าเป็นธาตุ;
 เป็นธาตุตามธรรมชาติ ที่เป็นเพียง เมคานิสซึม ทางจิตของ
 ธรรมชาติ; ไม่ใช่สัตว์ บุคคลตัวตน เราเขา คือไม่ใช่เป็น
 ตัวตนอะไรของกิเลส. ^๕นี้เรียกว่า “ใช้^๕อุโฆทางวิญญาณ^๕จับ
 กิเลส” ก็พูดได้แบบหนึ่ง แล้วมันก็ต้องมีใจความสำคัญอยู่ที่
 ความว่าง ชนิดว่างไม่มีตัวตนของกิเลส, กิเลสถูกทำให้ว่างไป.

ที่^๕นี้เรามองมุมมองอื่น เหลียวไปมองมุมมองอื่นบ้าง ที่มีปัญหา
 เฉพาะหน้าของคนเราอย่าง^๕ที่หลีกเลี่ยงไม่พ้น ก็เห็นจะได้แก่สิ่งที่
 เรียกว่า “การงาน”. ทุกคนมีการงานที่ต้องทำ, ยิ่งในโลก
 สมัย^๕นี้ เราจะอยู่โดยปราศจากการทำงานไม่ได้. แต่แล้ว

การงาน^๕เอง สร้างปัญหา^๕ให้เกิดขึ้น : เป็นความทุกข์^๕เป็นความหม่นหมอง ความอึดอัดลำบากรานานานาชนิด.

มากคนที่มา^๕ที่นี้จากกรุงเทพฯ มารบคายความรู้สึกร้อนเพลียเหมือนจะขาดใจตาย ว่าทำงานไม่ได้ตามที่ต้องการจะทำ, นายช่างบน จะเอาอย่างหนึ่ง, ลูกน้องช่างล่างจะเอาอีกอย่างหนึ่ง, แล้วคนอื่นก็จะเอาอีกอย่างหนึ่ง. คนทำงานอย่างที่ต้องรับผิดชอบนั้นมันก็จะตายอยู่ทุกวัน เพราะว่าการทำงานมันเป็นพิษสงมาก^๕ขึ้น. ผมรู้สึกว่าได้ยินหนาหูมาก^๕ขึ้น เฉพาะที่เขามาหาผม แล้วพูด^๕ขึ้น รู้สึกว่ามาก^๕ขึ้น มาก^๕ขึ้น; ก่อน^๕นี้ยังไม่มากอย่าง^๕นี้.

ขอสรุปความว่า การงาน^๕กำลังเป็นปัญหา^๕อย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่ทำลายความสงบสุข. ที่^๕นี้เราจะทำสำแดงฤทธิ์อย่างไร ก็จะมีมองกุ^๕ที่เกี่ยวให้การงานมันว่างเป็นสูญญตาไป เหมือนกับมีตาไฟ. ถ้าใครยังงอยู่ ก็คิดถึงสิ่งที่พุกมาแล้ว ว่า : *ยถา ปจฺจยํ ปวตฺตมานํ* ; ก็มองการงานให้มันสูง เห็นความหมายของการเป็นการงาน ไม่รู้สึกเป็นการงาน; เป็นเพียงอะไรก็ตามธรรมดา^๕คืออย่างหนึ่ง ก็ลองกคิกุ.

จะทำการงานให้กลายเป็นมิใช่การงานไปได้โดยวิธีใด?

อธิบายด้วยการยกตัวอย่างจะดีกว่า ง่ายกว่า. คนเกือบทั้งร้อยมาที่นี้ถามว่า เมื่อโรงงานนี้จะเสร็จ? โรงหนังนี้เมื่อไรจะเสร็จ? กำหนดไปถึงไหน? เมื่อไรจะเสร็จ? เขาถามอย่างนี้, ถึงจะมีคำถามในรูปร่างอื่น ก็ถามอย่างนี้. ผมยังนึกในใจว่า : บ้าจริง ที่มาถามว่าเมื่อไรจะเสร็จ; เรา “ไม่มีเสร็จ” หรือ “ไม่มีกิจการงาน”. แต่ถ้าจะพูดอย่างนั้น เขาคงจะโกรธหรือว่าเขาคงจะฟังไม่ถูก ผมเลยบอกว่า : “เสร็จทุกวันเลย” ที่นี้, งานที่นี้เสร็จทุกวันเลย, เสร็จตั้งแต่วันที่หนึ่งของการทำงาน, หรือว่าเสร็จตั้งแต่วันที่หกภาพในใจขึ้นมาว่าจะทำอย่างไร; คือเราไม่ได้ทำด้วยความสำคัญมันหมาย เหมือนที่เขาทำกัน เราไม่หวังอะไรเลย.

เพราะเราไม่หวังและไม่มันหมายอะไรเลย มันจึงเสร็จอยู่ตลอดเวลา, เสร็จอยู่ตลอดเวลา; หรือพูดให้ดูกว่านั้นก็คือมันไม่ได้ทำ มันไม่มีความหมายเป็นการทำงาน. ถ้ามีความหมายเป็นการทำงานมันมีความทุกข์ มันเป็นการงานขึ้นมา, มันมีความทุกข์. ถ้ามันมีความหมายเป็นเพียงเครื่องทดลองอะไรสักอย่างหนึ่ง, หรือว่าถึงขนาดที่เรียกว่า มันเป็นเรื่องที่ออกกำลังประจำวัน. หรือว่ายิ่งกว่านั้นอีก ก็เหมือนกับว่าเราจะต้องกินข้าว อาบน้ำ ไปทาน แปรงฟัน ล้างหน้า

อะไรประจำวันอย่างนี้ มันก็ไม่รู้สึก ว่าเป็นการงานอะไรขึ้นมา ;
เพราะเราไม่เคยไปสนใจกับมัน.

การงานทุกอย่างที่ต้องทำ ก็จงแปรสภาพมันเสียให้เป็น
อย่างนั้น ; **ไม่ให้เป็นการงานที่ความหมาย เป็นที่ตั้ง**
แห่งความยึดมั่นถือมั่นหรือความหวัง หรือความอยาก หรือ
ความอะไร โดยบอกว่า : *ยถา ปจฺจยํ ปวตฺตมานํ* อีก
เหมือนกัน. สิ่งที่เรียกว่า “การงาน” มันก็สลายตัวไปหมด
ทันที มันเหลือแต่การทำอะไรเล่น ๆ ไปตามสนุก ; ทำหน้าที่
หนึ่งก็เสร็จ วินาทีหนึ่งก็เสร็จ มันเสร็จอยู่ทุกความเคลื่อนไหว,
มันอึดมันเค็มอยู่ ทุกความเคลื่อนไหว ; เพราะมันไม่มี
ความหวังและความต้องการ.

คนเขามีความหวังความต้องการ เขาจึงถามว่า เมื่อไร
เสร็จ ? กระว่าเมื่อไรเสร็จ ? หรือเมื่อไรจะเสร็จสักที ? เพราะ
ไปหวังว่าเมื่อเสร็จตามความหมายของเขาแล้ว จึงจะได้อะไร,
จึงจะได้อะไรจากสิ่งนี้ ; เขาจึงถามอย่างนั้น. ถ้าเราไม่หวัง
ไม่ต้องการอย่างนั้น เราก็หวังแต่จะทำเท่านั้น **ต้องการแต่จะ**
ทำเท่านั้น ไม่หวังผลของการงาน ; ใช้วิธีทำงานเพื่องาน
ก็ได้ หน้าที่เพื่อหน้าที่ ไม่หวังอะไรในผลงาน ; จะหวังก็
หวังแต่เพียงจะทำเท่านั้น. ครั้นได้ทำก็เป็นอันว่าไคสงท

ต้องการแล้ว ; แล้วก็ปล่อยให้มันเป็นแต่เพียงสิ่งนั้น มีชื่อ
 อย่างนั้นเท่านั้น ; ไม่มีหวัง ไม่มีหวัง ไม่มีอยาก ไม่มีอะไร
 เป็นลำดับไป.

นี่มันเนื่องมาจากปัญหาใหญ่ ดังที่เคยพูดกันมาแล้ว
 โดยหัวข้อว่า เกิดมาทำไม ? นี่จะต้องย้อนไปศึกษาเรื่องนั้น
 ให้มากให้พบคำตอบว่า เกิดมาทำไม ? ซึ่งรวมความแล้ว เกิด
 มาเพื่อไม่ทุกข์, ไม่ได้เกิดมาเพื่อมีความทุกข์ ; คือเกิดมา
 เพื่อจะไม่ทุกข์, ถ้าจะพูดกันอย่างสมมุติก็ว่า ฉันทเกิดมาก็เพื่อ
 จะไม่ทุกข์. ฉะนั้นจึงไม่หาทุกข์มาใส่ตัว เพื่อมีนั่นมีนี่,
 เป็นนั่น เป็นนี่, ทำนั่น ทำนี่, จะได้นั่น จะได้นี้ ;
 ให้มันเหมือนกับว่า เครื่องจักรทางวิญญาณ, เครื่อง
 จักรทางจิต อีกอย่างหนึ่งเหมือนกัน, ที่มันไปตามหน้าที่ของ
 มันตามธรรมชาติ ปราศจาก *conception* มันหมายเป็นตัวยู
 - ของกู.

เหมือนดังที่ได้พูดให้ฟังมาแล้วว่า สัตว์เรขัจฉานคิดว่า
 คนก็ส่วนนี้ ; ก็มันไม่มีอุปาทานมันหมายมากเหมือนคน
 ความหิวของมันก็ไม่มีปัญหาเหมือนคน : มีแต่หิวทางกาย,
 ไม่มีความหิวทางวิญญาณ ; ฉะนั้น ถ้ามีเวลาก็ไปนั่งดูปลา
 กูนก กูไก่ กูสุนัข อะไรบ้าง มันมีความมันหมายน้อยแม้ในเวลา

ทิว, แม้มือไม่ได้กินเลย; ถ้าเป็นคนแล้วก็เกิดเรื่อง; ถ้ามือนี้ไม่ได้กินข้าวแล้วต้องเกิดเรื่อง; เพราะคนมันนึกแก่ง มันมีบาปกรรม ตรงที่มีสติปัญญา สำหรับจะยึดมันถือมันแก่งกว่าสัตว์; มันเป็นบาป บาปตลอดกาล, บาปอย่างหนัก บาปตลอดกาล.

ถ้าเราจะแก้บาปอันนี้ได้ ก็ต้องใช้ *spiritual judo* อีกนั่นเอง; คือทำให้มันว่างไปจากความหมายของคำว่า "การงาน" หน้าที่การ หรือความรับผิดชอบอะไรก็ตาม; แล้วก็จะทำงานได้ โดยไม่ต้องมีความทุกข์ แล้วก็ได้ตรงตาม ที่ควรจะทำ ควรจะได้ ก็เสียกว่าเงิน. แต่ปัญหาสำคัญของมันอยู่ที่ไม่เป็นทุกข์ ไม่ต้องเป็นทุกข์, ไม่เอาความวิตกกังวล มาสมไว้บนศีรษะ.

เกี่ยวนี้มีแค่คนคุยโวว่า ฉันมีความรับผิดชอบส่วน นั้น มีความรับผิดชอบส่วนนั้นส่วนโน้น, มีความรับผิดชอบพร้อม ๆ กันอยู่ทั้งหลายสิบอย่าง; นี้บ่อกหัวจะตายแล้ว. อย่างนี้ **บ้าเอง** คือมันทำให้เป็นการงานขึ้นมา ทำให้มีความรับผิดชอบขึ้นมา แล้วมาสมไว้บนศีรษะของคน; **ไม่ใช่วิธี** *spiritual-judo* ทำให้มันว่างไป แล้วเคลื่อนไหวไปเหมือนเครื่องจักร

ของสติปัญญา, ไม่ใช่ของกิเลสตัณหา ไม่ใช่ของความหวัง ไม่ใช่ของความยึดมั่น ถือมั่น แล้วการงานก็จะเป็นที่สนุก.

เรามีหัวข้อบทสำหรับที่จะท่องว่า “พอจิตว่าง การงานก็เป็นทุกข์ พอจิตว่างการงานก็สนุก” :

จะเข้ที่บ้าน ดูเรือน หรือทำงานชนิดที่สกปรก จะซักผ้า หรือจะทำกับของสกปรกอะไรก็ตาม มันก็ไม่มี ความหมายเหมือนกัน, มันไม่มี ความหมายว่าเป็นการงานหรือว่าสกปรก. มันทำไปอย่างที่เราเรียกว่า อะไรก็ไม่รู้ : เป็นเครื่องจักรของสติปัญญาที่ทำอะไรเล่นสนุก, สนุกอยู่ตลอดเวลา. เหมือนว่าถ้าคนทั่วไปมีอะไรที่จำต้องลงไปโคลน โดยไม่มีความหมายอะไรแล้ว ก็จะมีเรื่องว่าสกปรก เกิดสะอิดสะเอียน, บิดตัวแล้วบิดตัวอีก; แต่พอเวลาจะลงไปวิดเขาปลาในโคลนนั้นมา เขากลับสมัครเต็มใจ แล้วก็สนุก.

นี่เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า เรื่องเดียวกัน ของอย่างเดียวกัน ลักษณะอาการอย่างเดียวกันนี้ มันไม่ได้มีความหมายอย่างเดียวกันเสมอไป; มันแล้วแต่จิตใจมีความยึดมั่นถือมั่นหรือไม่? ความอยากความหวังมีหรือไม่? ถ้ามีตัณหาอุปาทานมันก็มีความหมายไปในทางตัณหา อุปาทาน; การ

งานก็เกิดขึ้น การได้การเสียดก็เกิดขึ้น การหมั่นการหอมก็เกิดขึ้น มันก็มีปัญหาเหมือนที่มีอยู่.

ถ้าตัดความหวังความอยาก อันนี้ออกไป โดยพิจารณา สักว่าเป็นธาตุสภาพตามธรรมชาติ คือมีความรู้อันนี้เป็น *automatic* ใต้อำนาจอยู่เสมอไป, ไม่ต้องท่องบ่น ไม่ต้องเจตนาที่จะระลึกอะไรอยู่; ก็เรียกได้ว่ามีความว่าง, มีสติปัญญา เป็นเหมือน อารมณ์นิคที่ว่าง; จ้ไปทีไหนก็ว่างที่นั่น, จ้ไปทีไหนก็ว่างที่นั่น มันก็เลยไม่มีการงาน ไม่มีบุคคลผู้ทำการงาน หรือ ไม่มีบุคคล ผู้จะรับผลงาน ก็เลยได้รับความสนุกสนานจากการเคลื่อนไหวล้วน ๆ.

นี่จริงหรือไม่จริง คุณไปค้นคว้าศึกษาเอาทางแขนงอื่น ว่าร่างกายนี้ ย่อมสบายหรือสนุกสนาน เมื่อมีการเคลื่อนไหว; จิตใจก็เหมือนกัน มันจะรู้สึกเป็นสุขสนุกสนาน เมื่อมีการเคลื่อนไหว. เราควรทำให้มีการเคลื่อนไหวชนิดที่ปราศจากโทษ; มันอยู่นิ่งไม่ได้ ต้องให้มีการเคลื่อนไหวที่ปราศจากโทษ คือ ไม่ถูกยึดมั่นถือมั่น เป็นตัวกู - ของกู เป็นการงานขึ้นมา หรือ เป็นอะไรขึ้นมา, มีได้มีเสียขึ้นมา. พุคอีกที่เหมือนกับคน ไม่มีหัวใจ.

คนไม่มีหัวใจเป็นผู้วิเศษนะ! แต่มันเป็นคำคำ ก็อีกทางหนึ่งบางที่ได้ยินเขาว่าคนไม่มีหัวใจนั้นมันเลวเต็มที่. แต่ความเห็นของผมนั้น คนไม่มีหัวใจนี้วิเศษที่สุด มันไม่มีอะไรจะเจ็บจะไข้ จะเป็นจะตาย จะทุกข์จะสุข ไม่มีหัวใจ มันจะมีแต่ความว่าง; ไม่มีเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่มีเรื่องได้—เรื่องเสีย ไม่มีอะไร; คงมีแต่อาวุธชนิด *spiritual judo*, หันไปทางไหนมันว่างตลอดโล่งไปทางนั้น ทุกทิศทุกทาง ทั้งข้างบนข้างล่าง.

การเคลื่อนไหวนี้เป็นของสบายสำหรับนามรูป ร่างกายจิตใจ ที่ต้องเป็นไป ตามธรรมชาติ, อยู่หนึ่งไม่ได้ เพราะมันมีการปรุงแต่ง. ที่นี้เหมือนมันปรุงแต่งอย่างที่ปราศจากกิเลส แล้วมันเป็นไปตามธรรมชาติ เหมือนกับต้นไม้มันงอกขึ้นมา มันก็สบายทงนง; ไม่ต้องมีกิเลส. ร่างกายเจริญขึ้นมาหรืออาหารกินเข้าไป ย่อยอาหารแล้วก็ถ่ายออกมา แล้วกินเข้าไป แล้วย่อย แล้วก็ถ่ายออกมา มันเป็นเมคานิสซึมตามธรรมชาติ ที่บริสุทธิ์ ที่ปราศจากการยึดมั่นถือมั่นว่า “เรา” ว่า “ของเรา”; ไม่เกี่ยวกับความหมายของคำว่า การงาน. ฉะนั้นมันจึงไม่มีการงาน เกิดมาที่ **ไม่มีการงานก็เลยไม่หนัก** ไม่เหน็ด; แล้วก็ไม่มีความรักชอบ ไม่รู้สึกว่าเป็น

การรับผิดชอบ แดกลบจะทำให้เป็นพอใจต่อผู้เกี่ยวข้อง
 ของนั้น ยิ่งเสียกว่าคนอื่นที่เขารับผิดชอบ.

มองดูไปอีกนิด ต่อไปอีกหน่อยจากการทำงานก็คือ
 “ทรัพย์สินสมบัติ” เพราะว่าคนทำงานนั้นก็เพื่อทรัพย์สินสมบัติ
 แล้วก็เอาไว้หล่อเลี้ยงตัวกู - ของกู. ทุกคนต้องมีสิ่งที่เรียกว่า
 ทรัพย์สินสมบัติ จะเป็นบ้านเรือนที่ดินหรือเงินทอง หรืออะไรก็
 ตามที่เป็นทรัพย์สินสมบัติ, กระทั่งบุตรภรรยา สามี เหล่านี้ก็ถือเป็น
 ทรัพย์สินสมบัติในทางวิญญาณ. การมีทรัพย์สินสมบัติก็อีกนั่น
 แลและมีปัญหาอย่างเดียวกันกับการทำงาน.

ถ้าใคร “มี” คนนั้นก็คนรททั้งเป็น, โกรมีทรัพย์สิน
 สมบัติก็คนรททั้งเป็น คือจิตใจมันหมยมัน ยึดถือ หวังหรือ
 อยากรู้อยากเห็น, ว่าของกูนี้มี; ไม่ได้พิจารณา *ยถา ปจฺจยํ*
ปวตฺตมานํ ทั้งในเรื่องจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และภสัช;
 พอ “มี” ทรัพย์สินสมบัติ มั่นคนรททั้งเป็น. พุทธภาษิตตรงๆ
 เรื่องนี้ก็มี “คนมีเงินก็เป็นทุกข์เพราะเงิน, คนมีทรัพย์สินก็เป็น
 ทุกข์เพราะทรัพย์สิน, คนมีวัวก็เป็นทุกข์เพราะวัว, คนมีภรรยา
 ก็เป็นทุกข์เพราะภรรยา ฯลฯ”; สำคัญอยู่ตรงที่คำว่า “มี”.

คำว่า “มี” นี้มันเป็นความหมายพิเศษ โดยเฉพาะ
 หมายถึง “มี” ด้วยอุปาทาน, คือความหมายมั่นว่าตัวกู และ

กุ่มิ. ถ้าอย่างมีความรู้สึกที่เป็นอุปาทานอันนั้นมันก็ไม่มีตัวกุ่มิ
 จะมึ; **ทรัพย์สมบัติไม่ถูกมึ** มันก็อยู่ของมันอย่างนั้น.
 นี้แปลว่า พวกเรายังไม่เข้าใจแม้แต่บทธรรมหน้าปากคอกที่พวก
 สามเณรสวดกันอยู่ว่า *ยถาปัจจยํ ปวัตตมานํ ธาตุมตตเมเวติ*
 ที่สวดอยู่ทุกวัน. **ผู้กินก็ไม่มี, ของที่ถูกกินก็ไม่มี, การกิน**
ก็อย่าให้มี, ได้แต่สมมุติเอา, ผู้กินไม่มี ผู้ถูกกินไม่มี;
สักว่าธาตุตามธรรมชาติ; แม้กินอยู่เข้าไปในปาก ก็ยังคิดว่า
มันไม่มี; ไม่มีผู้กิน หรือ ไม่มีตัวที่ถูกกิน.

ทรัพย์สมบัติที่มันมีอยู่ตามทุ่งนา ตามบ้าน ตามสวน
 หรือตามธนาคาร มันก็ควรเป็นอย่างเดียวกัน; มันไม่มี
 ความหมายว่ามันมี, แล้วมันก็อยู่ไปอย่างนั้น มีสติปัญญาจัดทำ
 ไปตามที่พูดมาแล้ว. มันรู้หน้าที่ของมันเอง มันก็ทำไปอย่าง
 นั้น. นี้เรียกว่าไม่มี ไม่มีทรัพย์สมบัติ : มีวัวก็ไม่ต้องทุกซ์
 เพราะวัว, มีเงินก็ไม่ต้องทุกซ์เพราะเงิน, มีบุตรก็ไม่ต้อง
 ทุกซ์เพราะบุตร, มีอะไรก็ไม่ต้องทุกซ์เพราะสิ่งนั้น; เพราะ
 มันไม่ได้มีตามความหมายของกณธรรมสามัญญัติที่เขาฝึกกัน.

ถ้าทำไม่ได้ในขั้นนี้ พุทธบริษัทก็เสกว่าพวกคริส-
 เตียนพวกโครินเธียนที่ทำได้ ถ้าเขาทำได้ตามนั้น. ได้โดย
 ณะให้ดูว่าคัมภีร์ไบเบิลโครินเธียน ฉบับที่หนึ่งหมวดที่เจ็ด

ประโยคที่ ๒๕ - ๓๑ อะไรนี่ไปดูเถอะ : มีคำว่า “มีทรัพย์สินสมบัติ ก็จึงเหมือนกับไม่มีสมบัติ มีภรรยา ก็จึงเหมือนไม่มีภรรยา, มีความทุกข์ก็เหมือนไม่มีความทุกข์, มีความสุขก็เหมือนไม่มีความสุข, ชื่อของที่ตลาด ไม่ได้เอาอะไรมา”

เซ็นต์ปอลสรุปคำสอนของพระเยซูทั้งหมด เพื่อให้ชาวบ้านโครินเธียนปฏิบัติอย่างง่าย ๆ สรุปลงไปอย่างนี้. ถ้าเขาทำได้ เขาก็เป็นพุทธบริษัทสมบูรณ์แบบร้อยเปอร์เซ็นต์; เรื่อย ๆ ไปดูถูกว่าเป็นคริสเตียน.

ทีนี้ เราควรจะมีอะไรเท่าที่มี; มีทรัพย์สินสมบัติ มีนั่น มีนี่; พอเรามีก็เท่ากับมีความตกนรกทั้งเป็น. พุทธภาษาคอนต้นก็มี เข็มลูกชีวิต คนบางคนฟังไม่ถูก : เข็มลูกชีวิต คือเข็มที่โคนหักที่รูร้อยด้ายหักไปแล้ว จนเหลือขี้กเดียวแล้ว ร้อยด้ายก็ไม่ได้. เขาใช้เป็นการเปรียบของที่เป็นเศษมีค่าน้อยที่สุด เหมือนกับที่ฝรั่งพูดว่า ไม้ขีดไฟก้านเดี๋ยวนั้น. เมืองไซยาแต่โบราณเขาใช้คำว่า เข็มลูกชีวิต คือเข็มที่โคนมีรูหักไปแล้วใช้อะไรไม่ได้ เขาก็ยังเก็บเอาไว้. ถ้าเก็บไว้ด้วยดีมหาอุปาทาน; ถึงแม้เข็มลูกชีวิตนั้นก็จะให้ความทุกข์มหาศาล ทำให้เกิดเรื่องเร่าร้อนหม่นหมอง อยู่ตลอดเวลาได้; ไม่ต้องกังวลพูดไปถึงพวกเพชรนิลจินดา.

อย่าไปทำเล่นกับความฉันทันตีมัน ! ต้องใช้

ตาไฟใจกรดอะไรอย่างนี้ เล็งไปทางไหนกว้างไปหมดเลย
ไม่มีตัวกูไม่มีของกูแม้ในสิ่งใด หรือในทรัพย์สินสมบัติ, แม้ใน
สิ่งที่เรียกความทุกข์; ถึงแห่งสุดท้ายก็ดูจะเป็นเรื่องความทุกข์.
แม้ทุกขบัคดูความทุกข์ให้มันว่างไปเสีย ไม่มีความทุกข์ที่
จะต้องคับ. ถ้ามันเป็นความทุกข์เพราะมีทรัพย์สินสมบัติ ก็ให้
ทำอย่างว่านี้. ถ้ามีความทุกข์เพราะหน้าที่การงานรับภาระก็ให้
ทำอย่างนี้, แล้วความทุกข์เพราะเกิด แก่ เจ็บ ตาย มันก็
ต้องดูความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเมกานิส์มตามธรรมชาติอย่าง
ที่พูดแล้วที่แรก. มันก็ไม่มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย หลงเหลือ
เป็นปัญหา. พุคมันง่ายนะ แต่ถ้าทำมันยาก เราต้องไป
หักคูก้าง.

ในกรณีเมื่อมันเจ็บปวดขึ้นมา มีแผลอะไรขึ้นมา ;
ผมหักหัวเราะ เมื่อทำก่อนทบทวนเมื่อตีตะปู อยู่ตั้ง ๕ - ๖ ปี
จึงหัวเราะได้ คุณกิดดู สองเปรียบเทียบดู; เมื่อก่อนนี้ผม
ทำงานเอง ทำงานต่าง ๆ เช่นสร้างกุฏินี้ทำเองอยู่เอง ที่สวน
โมกข์เป็นปี ๆ ตีตะปูเฮานิ้วตัวเองแตก เลือดไหล. ผมตั้ง
สังจอธิบายไว้ว่าเราจะหัวเราะ เมื่อทบทวนแตกจะหัวเราะ

แรกๆ มันก็หัวเราะไม่ค่อยออก, ต้องหักมาตีห้าปีจึงหัวเราะได้ที
มันไม่มีความหมายอะไรได้, ความเจ็บไม่มีความหมาย.

ถ้าจะมองความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ให้อ่างไปนี้ มัน
จะยากกว่าความเจ็บเส็กๆ น้อยนั้นอีก; แต่ก็ต้องพยายาม
เรียกว่าใช้ *spiritual judo* คือความทุกข์ให้มันว่างไป จนไม่มี
ไปเสีย เห็นไม่มีความทุกข์เสีย. นี่ไม่ใช่ว่าสิ้นความจริง
หรือสิ้นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า; แต่หวังจะใช้วิถีลัด
อย่างใดอย่างหนึ่งที่จะดับทุกข์เหมือนกัน ซึ่งว่าดับด้วยวิธีสายฟ้า
แลบ เรียกว่ายูโตทางวิญญาณ. ให้มองไปทางไหนมันว่าง
หมดเลย รอบตัวมันว่างมันว่างไปหมดเลย แล้วจะเอากิเลส
และความทุกข์มาจากไหน. นี่ก็อยู่ที่ว่าจะทำได้อย่างไร?
วิธีหรือเทคนิคของมันมีอยู่อย่างนี้ แต่เราจะปฏิบัติได้หรือไม่
มันก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง.

เรื่องนี้ผมสังเกตว่า มันเป็นเรื่องที่น่านึกหรือน่าสนใจ
หรือน่าขบขัน หรือน่าอัศจรรย์ที่ว่า เราจะใช้ *spiritual judo*
เป็นไม้ใหม่ เป็นวิธีใหม่ สำหรับเล่นงานกิเลส และความทุกข์.
สมมติให้พระพุทธเจ้า เป็นเหมือนกับดาชิ ผู้ให้มนต์วิเศษมา
สำหรับเรามีตาเป็นไฟ มองไปทางไหนว่างโล่งไปหมด ไม่มี
อะไรรอหน้าอยู่ได้; เพื่อจะไม่เป็นที่ตั้งแห่งตัวกู - ของกู.

แต่มันเป็นคนละอย่างกับยักษ์ตัวนั้น ที่พระอิศวรให้ตาไฟนั้น, มันเป็นเรื่องตรงกันข้าม สำหรับจะไปทำอะไรเพื่อตัวกู - ของกู. ^๕เดี๋ยว เราจะมีตาไฟเพื่อจะกวาดล้างตัวกู - ของกู ^๕ไม่ให้มีเหลือ.

คุณอาจจะไปสรรหาคำพูดอย่างอื่น, หากำบัญญัติเฉพาะอย่างอื่นก็ได้คำมใจ สำหรับสิ่งที่ผมเรียกว่า “ยูโททางวิญญาณ”; แล้วมันจะยังเป็นเรื่องปฏิบัติได้ เป็นของที่ทุกคนปฏิบัติได้ขึ้นมาอีก ^๕ง่ายขึ้นมาอีก ^๕ไม่ใช่จะยิ่งถอยไกลออกไปเป็นความยาก.

ขอให้เราสนใจจริงๆ แล้วก็จะกลายเป็นของที่ทุกคนปฏิบัติได้ โดยอาศัยหลักกอนัตตา สุญญตา ที่คนสามัญจะเอามาใช้ได้.

เหมือนกับพวกที่เขามีความเชื่อรุนแรง เขาก็เอาความเชื่อใช้เป็นประโยชน์ได้. พวกที่เขาเชื่อว่าพระเจ้าต้องการจะให้เป็นอย่างนั้น มันก็หมดปัญหาทันที : ทวิพัสสมบัติก็ของพระเจ้า, ลูกเมียของเราก็ของพระเจ้า, ชีวิตของเราก็ของพระเจ้า แล้วเราจะเอาอะไรเป็นของเรา. ฉะนั้นปัญหา มันก็ไม่มีแล้ว. ความเจ็บไข้ความตายนี่ก็เป็นความประสงค์ของพระเจ้า; ^๕นี่ก็เป็น *spiritual iudo* ชนิดหนึ่ง ซึ่งตาแก่ ยายแก่

ก็ทำได้; พอผัวตายก็ขอบคุณพระเจ้า : เมื่อพระเจ้าต้องการ
จะเอาผัวของเราไป ไม่มีเสียน้ำตาสักหยกเดียว.

เรื่องพระเจ้านี้ ยังต้องแปลความหมายอีกชั้นหนึ่งว่า
พระเจ้า นั่นคืออะไร; ถ้าพระเจ้าคือธรรม หรือธรรมชาติ
คือความว่างแล้ว ก็ยังดีไปกว่านั้นอีก มันยังไม่มีน้ำตา หรือ
น้ำตามันแห่งสนิทไปกว่านั้นอีก. เพราะถ้าเป็นของพระเจ้า
เกี่ยวเกิดไปรักพระเจ้าไม่พอขึ้นมา ก็จะทำเอาพระเจ้าที่มาเอา
ผัวๆไป; มันต้องมีความเชื่อที่เพียงพอ มันจึงจะเป็นอย่าง
นั้นได้.

คุณไปคำนวณดู โดยไม่ต้องมีความเชื่อเท่าไร. ที่นี้
เราจะอาศัยบัญญัติเป็นยูโคนี้ มันก็ยังคงมีบัญญัติมาก ใน
ปริมาณในอัตรา ในน้ำหนักมากพอเหมือนกัน มันจึงจะ
ยิ้มได้, อะไรเกิดขึ้น ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ
ความตาย เป็นของน่าขบขัน หรือยิ้มได้.

นี่คือผลของยูโททางวิญญาณ น่าสนใจ หรือไม่น่า
สนใจ, ปฏิบัติได้หรือไม่ปฏิบัติได้ ก็ฝากไว้แก่พวกคุณ.

เอาละเวลาหมดแล้ว.

คำขอบพระคุณ

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ พระธรรมโกศาจารย์ หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ ผู้เป็นองค์บรรยาย หลักธรรมคำสอนเล่มนี้เป็นอย่างสูง ซึ่งเปรียบเสมือนดวงประทีป ส่องทางชีวิตให้ก้าวไปสู่ความถูกต้อง เพื่อความสิ้นไปแห่ง อาสวะกิเลส และเป็นปัจจัยนำไปสู่พระนิพพานแก่ชาวโลก

กราบขอบพระคุณ คุณเมตตา พานิช แห่งธรรมทานมูลนิธิ มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ และองค์การฟื้นฟูพระศาสนา คณะทำงานและผู้ร่วมจัดพิมพ์ครั้งแรกเป็นอย่างสูง

กราบขอบพระคุณ มูลนิธิ กองทุน วัด หน่วยราชการ โรงเรียน หอสมุด ศูนย์หนังสือและร้านหนังสือทั่วราชอาณาจักร ที่ได้กรุณาช่วยเผยแพร่หนังสือเล่มนี้เป็นอย่างสูง



ธรรมสภาได้รวบรวมหนังสือและสื่อธรรมะไว้บริการแก่ท่านสาธุชน จากสำนักพิมพ์และสำนักปฏิบัติธรรมทั่วประเทศ ท่านที่สนใจเลือกชมได้ที่
ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา

เลขที่ ๒-๖ ถนนบรมราชชนนี เขตทวีวัฒนา กทม. ๑๐๗๐๐ โทร. ๘๘๘๗๘๘๐
ริมถนนบรมราชชนนี กิโลเมตรที่ ๑๖ ก่อนถึงพุทธมณฑลสถาน เพียง ๒ กิโลเมตร

๐ สถาบันหนังสือธรรม เข็ญท่านสาธุชนร่วมฟังพระธรรมเทศนาจากพระผู้ปฏิบัติ ปฏิบัติชอบ ในโครงการ พบพระ พบธรรม ทุกวันอาทิตย์ เวลา ๐๘.๐๐-๑๐.๓๐ น. ณ ห้องประชุมสถาบัน หนังสือธรรม อาคารศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา สอบถามองค์บรรยายธรรมที่ โทร. ๘๔๑๑๕๓๘

บันทึกการจัดพิมพ์

ธรรมสภา ขอกราบหมั้นสการขอบพระคุณ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ
อาจารย์พุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม องค์บรรยายหนังสือ ชุด
๑๐๐ ปีพุทธทาส รักษาต้นฉบับเดิม เป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ คุณเมตตา พานิช ประธานมูลนิธิธรรมทาน ที่
อนุญาตและสนับสนุนการจัดพิมพ์ ขอกราบขอบพระคุณ มูลนิธิเผยแพร่
ชีวิตประเสริฐ องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ผู้จัดพิมพ์ในครั้งแรก
และขอกราบขอบพระคุณ คุณอภิชาติ แจ่มจันทร์ จิตรกรผู้วาดภาพปก
หนังสือชุดนี้ เป็นอย่างสูง

หนังสือชุด ๑๐๐ ปีพุทธทาส รักษาต้นฉบับเดิม

๑๗. เรื่อง อภิธรรมคืออะไร?	ราคา ๖๐ บาท
๑๘. เรื่อง ขาวาสคืออะไร?	ราคา ๖๐ บาท
๑๙. เรื่อง การศึกษาคืออะไร?	ราคา ๖๐ บาท
๒๐. เรื่อง วิธีปฏิบัติธรรมทางลัด	ราคา ๘๐ บาท
๒๑. เรื่อง ศาสนาคืออะไร?	ราคา ๕๐ บาท
๒๒. เรื่อง พุทธทาสตอบปัญหา	ราคา ๕๐ บาท
๒๓. เรื่อง ศาสนาสำหรับปัญญาชน	ราคา ๕๐ บาท
๒๔. เรื่อง วิธีระงับดับทุกข์	ราคา ๕๐ บาท

หนังสือชุด ๑๐๐ ปีพุทธทาส รักษาต้นฉบับเดิม มี ๒๔ เรื่อง
จัดพิมพ์เป็นธรรมสังคการะครบบริบูรณ์ ในปีพระพุทธศักราช ๒๕๔๕



ท่านที่ประสงค์มีไว้เพื่อศึกษาหรือจัดพิมพ์เป็นธรรมทาน โปรดติดต่อที่...

ธรรมทานมูลนิธิ ๖๘/๑ หมู่ ๖ ต. เลมี่ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐

โทร. (๐๗๗) ๔๓๑๕๕๖-๗, ๔๓๑๖๖๑-๒ โทรสาร. ๔๓๑๕๕๗

ธรรมสภา ๓๕/๒๗๐ จรัญสนิทวงศ์ ๖๒ บางพลัด กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

โทร. (๐๒) ๔๓๔๔๒๖๗, ๔๓๔๓๕๖๖, ๘๘๘๗๕๔๐ โทรสาร. ๔๒๔๐๓๗๕



ขอกราบอนุโมทนาแก่ทุกท่านที่สนับสนุนและร่วมสมทบค่าจัดพิมพ์ในราคา ๖๐ บาท